

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

NÄKÖKULMIA HENKILÖ- KOHTAISTAMISEEN

Onnistumisen edellytyksiä ja hyviä käytäntöjä

Oppaat ja käsikirjat 2014:7

© Opetushallitus ja tekijät

Oppaat ja käsikirjat 2014:7

ISBN 978-952-13-5835-7 (nid.)

ISBN 978-952-13-5836-4 (pdf)

ISSN-L 1798-8950

ISSN 1798-8950 (painettu)

ISSN 1798-8969 (verkkójulkaisu)

Piirroskuvat: Riikka Auvinen

Taitto: Grano Oy/Erja Hirvonen

www.oph.fi/julkaisut

Painopaikka: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2014

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	HENKILÖKOHTAISTAMINEN SÄÄDÖSTEN NÄKÖKULMASTA	7
3	OHJAUS HENKILÖKOHTAISTAMISESSA	13
3.1	Johdanto.....	13
3.2	Millaista on hyvä ohjaus näyttötutkinnossa?	14
3.3	Miten olette huomioineet erityisen tuen tarpeen?.....	19
3.4	Kohti ohjauksen hyviä käytäntöjä.....	20
4	NÄYTTÖTUTKINTOON JA SIIHEN VALMISTAVAAN KOULU- TUKSEEN HAKEUTUMINEN	25
4.1	Johdanto.....	25
4.2	Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumista koskevat toimenpiteet	27
4.2.1	Tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut.....	27
4.2.2	Lähtötilanteen selvitys	27
4.2.3	Osaamisen tunnistaminen	29
4.2.4	Tiedottaminen	29
4.3	Johtopäätökset	30
4.4	Hakeutumisen dokumentointi	31
4.5	Järjestelyt tehtyjen johtopäätösten jälkeen	31
4.6	Onnistumisen edellytyksiä ja hyviä käytäntöjä	32
5	TUTKINNON SUORITTAMISEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN	39
5.1	Johdanto.....	39
5.2	Tutkinnon suorittamisen suunnittelu	41
5.2.1	Hakeutumisvaiheen johtopäätökset	41
5.2.2	Ammattitaidon osoittamisen ja arvioinnin suunnittelu	42
5.2.3	Dokumentointi.....	47
5.3	Osaamisen osoittaminen ja ammattitaidon arviointi tutkinto- tilaisuuksissa	47
5.4	Arviointiesityksen tekeminen ja osaamisen tunnustaminen.....	48
5.5	Tiedottaminen tutkinnon suorittajalle.....	49
5.6	Eettisyys henkilökohtaistamisessa.....	50
5.7	Hyviä käytäntöjä	51

6	TARVITTAVAN AMMATTITAIIDON HANKKIMISEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN	57
6.1	Hakeutumisvaiheesta tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen	57
6.2	Henkilökohtaistamisen toimenpiteet tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa	59
6.2.1	Yhteistyö tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa	60
6.2.2	Suunnitelma tarvittavan ammattitaidon hankkimisesta.....	61
6.2.3	Henkilökohtaistamisen käytännöt tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa	62
6.2.4	Henkilökohtaiset oppimispolut.....	64
6.3	Dokumentointi.....	67
6.4	Hyvät käytännöt – onnistumisen kulmakiviä.....	67
7	KIELI- JA KULTTUURITAUSTA HENKILÖKOHTAISTAMISESSA... ..	75
7.1	Johdanto.....	75
7.2	Kieli- ja kulttuuritausta näyttötutkintojen järjestämissopimuksessa ..	75
7.3	Ruotsinkielisen koulutuksen järjestäjän ja suomenkielisen näyttötutkinnon järjestäjän yhteistyö	77
7.3.1	Koulutuksen tai tutkinnon hankkijan kanssa tehtävä yhteistyö	77
7.3.2	Käytännön yhteistyö.....	78
7.4	Maahanmuuttajatausta ja henkilökohtaistaminen	80
7.4.1	Hakeutumisvaiheen henkilökohtaistaminen	80
7.4.2	Näyttötutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen	84
8	HENKILÖKOHTAISTAMISEN JA TUTKINNON SUORITTAMISEN ONNISTUNEITA KÄYTÄNTÖJÄ JA RATKAISUJA	89
8.1	Johdanto.....	89
8.2	Henkilökohtaistamisen mahdollistaja – työelämäyhteistyö	89
8.3	Henkilökohtaistamisen toteuttamisen väline – ohjaustoiminta	92
8.4	Tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen ja osaamisen arviointi	95
8.5	Henkilökohtaistamisen ja tutkinnon suorittamisen kehittämisen väline – näyttötutkinnon järjestämissuunnitelma	100
	KIRJALLISUUS JA MUUT LÄHTEET.....	102

1 JOHDANTO

Mitä haluan? Mitä jo osaan? Tarvitsenko lisää osaamista? Miten näytän, että osaan? Minkä tutkinnon voisin suorittaa? Missä suoritan tutkinnon? Milloin suoritan tutkinnon? Millainen opiskelija olen? Miten opiskelen parhaiten? Miten tulen toimeen opiskelun aikana?

Opiskelijoiden esittämiä, tuttuja kysymyksiä näyttötutkinnon tai siihen valmistavan koulutuksen järjestäjille – mutta onko meillä aidosti valmiutta kohdata opiskelija monine kysymyksineen – ja ennen kaikkea, onko meillä hänelle vastauksia ja ratkaisuja? Onko meillä valmiuksia tukea ja ohjata häntä niin, että suunniteltu ja haaveiltu tavoite näyttötutkinnon tai sen osan suorittamisesta myös saavutetaan? Miten kehitämme henkilökohtaistamisen liittyviä prosesseja?

Ammatilliset opettajakorkeakoulut ja Yrkesakademin i Österbotten kouluttavat Opetushallituksen päättämän näyttötutkintomestarin koulutusohjelman mukaisesti näyttötutkintomestareita. Koulutuksen keskeinen sisältö rakentuu henkilökohtaistamisen ja näyttötutkintojen järjestämisen prosesseille. Myös näyttötutkintomestarikouluttajat kohtaavat jatkuvasti yllä esitetyt kysymykset ja yhdessä opiskelijoidensa kanssa etsivät ja kehittävät niihin toimintamalleja ja vastauksia. Tästä prosessista on syntynyt Näkökulmia henkilökohtaistamiseen -julkaisu, joka on tarkoitettu koulutuksen ja näyttötutkinnon järjestäjien käyttöön. Arviointiprosessi liittyy kiinteästi tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamiseen. Tämän seikan takia on julkaisuun sisällytetty myös lukuja, jotka käsittelevät ammattitaidon arviointia ja arviointiesityksen tekemistä.

Tämän julkaisun artikkeleiden kirjoittamiseen ovat osallistuneet Ari Jussila ja Antero Stenlund (Tampereen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajankoulutus), Päivi Kilja, Hannu Korkala ja Jarmo Salo (Oulun ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu), Jaakko Ansaharju, Anne-Maria Korhonen, Irmeli Lignell, Tomi Raitanen ja Merja Välkkilä (Hämeen ammattikorkeakoulu), Ari Langén ja Arja Pakkala (Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Ammatillinen opettajakorkeakoulu), Christel Holmlund-Norrén ja Annika Östergård (Yrkesakademin i Österbotten) sekä Nina Heiskanen, Maiju Kangasaho ja Petja Sairanen (HAAGA-HELIA Ammatillinen opettajakorkeakoulu). Julkaisun artikkelit edustavat kirjoittajien näkemyksiä henkilökohtaistamisesta ja henkilökohtaistamisen hyvistä käytännöistä. Lisäksi tämän julkaisun kirjoittamiseen on osallistunut Carola Helle-Kolunen Opetushallituksen ruotsinkielisen koulutuksen yksiköstä. Kirjan kuvituksessa on käytetty Näyttötutkinnot 20 vuotta -tapahtuman yhteydessä julkaistuja julisteita. Julisteet on suunnitellut graafinen suunnittelija, kuvittaja Riikka Auvinen.

Opetushallitus kiittää lämpimästi kirjoittajia ja kuvittajaa sekä toivoo tämän julkaisun edistävän henkilökohtaistamiseen liittyvien koulutuspoliittisten tavoitteiden toteuttamista, yhtenäistävän koulutuksen järjestäjien henkilökohtaistamisen käytäntöjä, antavan vastauksia valmistavan koulutuksen ja näyttötutkintojen järjestäjille heitä askarruttaviin kysymyksiin ja innoittavan heitä kehittämään henkilökohtaistamisen prosessia.

2 HENKILÖKOHTAISTAMINEN SÄÄDÖSTEN NÄKÖKULMASTA

Seppo Hyppönen ja Markku Kokkonen, Opetushallitus

Näyttötutkinnot ovat ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia tutkintoja. Ammattitaitoa on voitu hankkia työssä, harrastuksissa, koulutuksella tai muulla tavoin. Näyttötutkinto suoritetaan osallistumalla tutkintotilaisuuksiin, joissa osoitetaan näyttötutkinnon perusteiden mukainen ammattitaito.

Tutkintotilaisuuksiin tullaan pääsääntöisesti näyttötutkintoihin valmistavan koulutuksen kautta, mutta osa suorittaa näyttötutkinnon ilman valmistavaa koulutusta. Molemmissa tapauksissa on keskeistä tunnistaa henkilöllä jo oleva osaaminen, jotta vältytään tarpeettomalta valmistavalta koulutukselta, mutta toisaalta varmistetaan henkilön mahdollisuudet suoriutua hyväksytysti tutkintotilaisuuksista. Jokaiselle näyttötutkinnon suorittajalle tulee ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain mukaan henkilökohtaistaa näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutuminen, tutkinnon suorittaminen ja tarvittavan ammattitaidon hankkiminen. Vastuu henkilökohtaistamisesta on koulutuksen järjestäjällä.

Henkilökohtaistamisessa noudatetaan seuraavia periaatteita:

- Koulutuksen järjestäjä toimii niin, että näyttötutkintoa suorittamaan hakeutuneet henkilöt saavat asiakaslähtöisesti suunniteltua ja toteutettua neuvontaa, ohjausta ja muita yhteisesti sovittuja tukimuotoja ja palveluja näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen, näyttötutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisessa.
- Henkilökohtaistamisella varmistetaan tutkinnon suorittajan mahdollisuudet osoittaa näyttötutkinnon perusteiden mukainen ammattitaito tutkintotilaisuuksissa tutkinnon perusteiden mukaisesti.
- Tarvittaessa henkilö ohjataan hankkimaan lisää ammattitaitoa.
- Henkilön esittämien todistusten pohjalta tutkinto tai sen osa on mahdollista esittää tutkintotoimikunnalle tunnustettavaksi.
- Henkilökohtaistamisessa otetaan huomioon tutkinnon suorittajan kieli- ja kulttuuritausta ja erityiset tuen tarpeet sekä niiden mahdollinen vaikutus henkilökohtaistamiseen.
- Koulutuksen järjestäjä tekee yhteistyötä näyttötutkinnon järjestäjän, koulutuksen tai tutkinnon hankkijan, tutkintotoimikunnan ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa.

- Koulutuksen järjestäjä kerää palautetta henkilökohtaistamisesta sekä tekee yhteistyötä henkilökohtaistamiseen osallistuvien kanssa ja niiden perusteella kehittää henkilökohtaistamisprosessiaan ja sen vaikuttavuutta.
- Henkilökohtaistaminen dokumentoidaan näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisessa, tutkinnon suorittamisessa ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa. Dokumentointi koostuu henkilökohtaistamista koskevaksi asiakirjaksi, ellei muista säädöksistä ja määräyksistä muuta johdu.
- Henkilökohtaistamista koskevan asiakirjan sekä ammatillisesta aikuis-koulutuksesta annettuun lakiin (631/1998) perustuvien henkilökohtaisen opiskeluohjelman ja henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman salassapitoon sovelletaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) säännöksiä.

Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen henkilökohtaistaminen

Koulutuksen järjestäjä selvittää hakeutujan esittämien asiakirjojen ja muiden selvitysten perusteella hakeutujan lähtökohdat, edellytykset ja aiemmin hankittu osaaminen, joilla voi olla vaikutusta tutkinnon suorittamiseen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen. Koulutuksen järjestäjä ja hakeutuja sopivat yhteisesti henkilölle soveltuvasta näyttötutkinnosta tai sen osasta ja tekevät tarvittaessa yhteistyötä koulutuksen tai tutkinnon hankkijan, työpaikan edustajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Aiemmin hankittu osaaminen tunnustetaan käyttämällä monipuolisesti erilaisia alalle soveltuvia menetelmiä.

Osaamisen tunnistamisen perusteella arvioidaan,

- miltä osin hakeutuja ohjataan hänen jo saavuttamansa osaamisen perusteella suoraan hänelle soveltuvan tutkinnon, tutkinnon osan tai osien suorittamiseen tai
- hakeutujan esittämien asiakirjojen pohjalta osoitettu ja luotettavasti dokumentoitu osaaminen esitetään tunnustettavaksi tutkintotoimikunnalle tai
- hakeutuja ohjataan tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen.

Hakeutumisen yhteydessä selvitetään myös

- tutkinnon, tutkinnon osan tai osien suorittamisen järjestelyt sekä
- hakeutujan ohjauksen ja mahdollisen erityisen tuen tarve.

Samalla hakeutujalle selvitetään ne erilaiset oppimisen mahdollisuudet, joita on tarjolla ja yhteisesti arvioidaan niiden soveltuvuus hakeutujalle.

Tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen

Tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamisessa noudatetaan näyttötutkinnon perustemääräystä tutkinnon muodostumisesta, ammattitaitovaatimuksista, ammattitaidon osoittamisesta ja arvioinnin yleisistä perusteista. Tutkintotilaisuuksien aikataulu, paikka, ammattitaidon osoittamistavat ja tutkintosuoritusten arviointi suunnitellaan mahdollisimman hyvin tutkinnon suorittajan ja työpaikan tilanteeseen soveltuviksi.

Mikäli tutkinnon suorittajalla on todistus aikaisemmin suoritetusta tutkinnosta tai sen osasta, näyttötutkinnon järjestäjä esittää sen tutkintotoimikunnalle tunnustettavaksi osaksi näyttötutkinnon suoritusta. Jos tutkinnon suorittajalla on muita luotettavia selvityksiä aikaisemmin osoitetusta osaamisesta, arvioijat arvioivat niiden vastaavuuden suoritettavan näyttötutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimukseen tutkinnon osittain. Arvioijien tulee varmistaa ammattitaidon ajantasaisuus tarvittaessa. Tutkintotoimikunta päättää osaamisen tunnustamisesta.

Tarvittavan ammattitaidon hankkiminen

Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen suunnittelussa ja järjestämisessä on syytä ottaa huomioon opiskelijan elämäntilanne, aikaisemmin hankittu osaaminen, hakeutumisvaiheessa todetut oppimisen tarpeet ja työssä oppimisen mahdollisuudet. Henkilökohtaistamisessa on tärkeää suunnitella tutkinnon osittain yhdessä eri toimijoiden kanssa opiskelijalle soveltuvat oppimis- ja arviointimenetelmät, ohjaus- ja tukitoimet sekä mahdollinen erityinen tuki.

3

OHJAUS HENKILÖKOHTAISTAMISESSA

3 OHJAUS HENKILÖKOHTAISTAMISESSA

Ari Jussila, TAMK ammatillinen opettajankoulutus

Maiju Kangasaho, HAAGA-HELIA Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Irmeli Lignell, HAMK ammatillinen opettajakorkeakoulu

Antero Stenlund, TAMK ammatillinen opettajankoulutus

3.1 Johdanto

Näyttötutkinnot ovat työelämän tutkintoja, joissa osoitetaan ja arvioidaan tutkinnon perusteiden mukainen ammattitaito. Ennen ammattitaidon osoittamista tutkinnon suorittaja kulkee monen valinnan ja päätöksen kautta: Millainen on tämän hetkinen osaaminen tai mitä osaamista jo on? Tarvitaanko osaamista lisää ja millaista osaamista hankitaan? Milloin, missä ja millä tavalla osaaminen osoitetaan? Ratkaisuja etsitään jokaiselle tutkinnon suorittajalle erikseen eli tutkinnon suorittaminen henkilökohtaistetaan.

Koulutuksen järjestäjä vastaa asiakaslähtöisestä neuvonnasta, ohjauksesta ja muista tukimuodoista. Ohjauksessa koulutuksen järjestäjä tekee yhteistyötä tutkinnon järjestäjän, tutkinnon tai koulutuksen hankkijan, työpaikkojen edustajien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Ohjauksen merkitys kasvaa, kun lainsäädäntöä uudistetaan 2015. Uudistuksessa ohjaus nähdään tutkinnon suorittajan oikeutena, ja lakiin kirjattuna koulutuksen järjestäjän velvollisuus järjestää ohjaus korostuu.

Ammatillista aikuiskoulutusta ohjaava lainsäädäntö ja Opetushallituksen määräykset ovat normeja, jotka edellyttävät koulutuksen järjestäjän toimia. Näyttötutkinto-opas (Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2012:11) kuvaa ohjausta merkittävänä osana henkilökohtaistamisen prosessia. Näyttötutkintomestarin koulutusohjelmassa (Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2012:43) kuvataan ohjaajana toimimisen ammattitaitovaatimukset, arvioinnin kohteet ja kriteerit. Lisäksi Opetushallitus on antanut ohjeen työpaikkaohjaajien koulutuksesta (Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2012:41). Koulutus tarjoaa työpaikkaohjaajina toimiville mahdollisuuden hankkia osaamista työpaikalla järjestettävän koulutuksen suunnitteluun, tutkinnon suorittajan ohjaukseen, oppimisen arviointiin ja ammattitaidon arviointiin tutkintotilaisuuksissa. Lisäksi se tarjoaa mahdollisuuden kehittää työpaikkaohjaajien valmiuksia ottaa huomioon erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat ja eri kieli- ja kulttuuriryhmien opiskelijat. Em. ohjeisiin perehtymällä saa kuvan, miten ohjaus käsitetään näyttötutkintojärjestelmässä.

Näyttötutkintojärjestelmässä ohjaus pohjautuu kahteen keskeiseen asiakirjaan. Näyttötutkinnon perusteissa on määrätty tutkinnossa vaadittava osaaminen. Vaadittavan osaamisen hankkiminen ja sen osoittaminen ovat tutkinnon suorittajan tavoitteita, joiden saavuttamiseksi tarvitaan ohjausta. Toinen merkittävä asiakirja on näyttötutkintojen järjestämissopimus ja sopimuksen liitteenä oleva näyttötutkinnon järjestämissuunnitelma. Näyttötutkinnon järjestäjä kuvaa näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa ohjausmuodot, ohjaukseen varatut resurssit ja ohjauksen toteutuksen sekä ohjauksen asiantuntijuuden ylläpitämisen ja kehittämisen.

Ohjauksen tavoitteena on auttaa tutkinnon suorittajaa löytämään edellytykset ja mahdollisuudet osoittaa osaamisensa parhaalla mahdollisella tavalla. Hyvä ohjaus kannustaa itsearviointiin. Tutkinnon suorittaja tarvitsee oman tutkintopolkunsa varrella säännöllistä ohjausta valintojensa tueksi ja tutkinnon suorittamiseen liittyvien päätöstensä tekemiseen. Päätöksenteon perustaksi tutkinnon suorittaja tarvitsee tietoa siitä, mitä näyttötutkinnon perusteissa on määrätty. Tutkinnon suorittajalle on syytä antaa myös mahdollisuus saada tietoja näyttötutkintojen järjestämissopimuksesta ja näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmasta. Lisäksi tutkinnon järjestäjän on huolehdittava, että tutkinnon suorittajalla on riittävästi tietoa tutkinnon suorittamisesta. Tiedotus, neuvonta ja ohjaus ovat tärkeässä asemassa, kun edetään kohti onnistunutta tutkintosuoritusta.

”Minulla on asiasta selkeä käsitys: mitä enemmän tutkinnon suorittaja saa ohjausta, sen varmemmin ja paremmin hän tutkintonsa suorittaa. Kannattaa siis satsata ohjaukseen tutkinnon suorittamisen ja henkilökohtaistamisen kaikissa vaiheissa, ja vahvasti. Ohjaus linkittyy suoraan tutkinnon laatuun, ihmisten ammattitaitoon ja kehittymiseen sekä edelleen yritysten ja kansantalouden kilpailukykyyn. Ohjaajien osaaminen on olennaista, eikä sitä saa jättää heitteille vaan vaalia ja kehittää. Miksi ohjaukseen ja sen kehittämiseen käytetään älyttömän vähän rahaa ja aikaa?” (NTM)

3.2 Millaista on hyvä ohjaus näyttötutkinnossa?

Näyttötutkintojen ohjaustoiminnassa ohjauksella tuetaan ohjattavan omia tavoitteita ja valintoja. Ohjauksen tulee olla tavoitteellista, ja se perustuu ohjattavan tarpeisiin ja tutkinnon perusteisiin. Tavoitteena on löytää ohjattavalle paras mahdollinen tapa suorittaa tutkinnon osa. Ohjaukseen kuuluu olennaisena osana keskustelu, jossa ohjattava ja ohjaaja kohtaavat. Ohjaus on aina vuorovaikutustilanne, jolla on selkeä tavoite. Ohjaus ei ole terapiaa eikä myöskään opetusta. Ohjaus on tutkinnon suorittajan kohtaamien mahdollisuuksien ja vaikeuksien käsittelyä.

Ohjauksen hyvät periaatteet ovat:

- Ohjattavalle annetaan aikaa, huomiota ja kunnioitusta.
- Ohjauksen lähtökohtana on aina ohjattavan ajankohtainen tilanne.
- Ohjattava tekee päätöksensä yhteistyössä ohjaajan, työpaikkaohjaajan, koulutuksen tai tutkinnon hankkijan ja muiden asiantuntijoiden kanssa.
- Ohjaajan tehtävänä on luoda innostava ja kannustava ilmapiiri.

Näyttötutkintojen järjestämissopimuksen mukaisesti näyttötutkinnon järjestäjä huolehtii ko. tutkinnon suorittamista koskevasta riittävästä tiedottamisesta ja neuvonnasta. Ohjausta ei voi erottaa erilliseksi toiminnoksi, vaan se on mukana koko ajan tutkinnon suorituksen edetessä ja se kuuluu luontevasti kaikkien tutkinnon suorittajaa kouluttavien, opastavien ja ohjaavien työnkuvaan. Tutkintotoimikunta ja näyttötutkinnon järjestäjä sopivat ohjauksen käytännön toteutuksesta näyttötutkintojen järjestämissopimuksen liitteenä olevassa näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa. Ohjauksen lisäksi em. asiakirjoissa sovitaan, miten näyttötutkinnon järjestäjä tiedottaa tutkinnon suorittajia arvioinnista, arvioinnin oikaisumahdollisuudesta, tutkintosuoritusten uusinnasta ja tutkintotoimikunnan päättämästä arvioinnista.

Ohjaus on erilaista jokaisessa henkilökohtaistamisen vaiheessa. Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisessa ohjaus on tiedottavaa ja keskittyy hakeutujan lähtötilanteen selvittämiseen sekä henkilökohtaistamisprosessin käynnistämiseen. Tutkinnon suorittamisessa ohjauksen pääpaino on tutkintotilaisuuksiin valmistautumisessa ja henkilökohtaistamisessa. Tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa ohjaus on opiskelun ja oppimisen tukemista.

Kuvio 1. Ohjaus henkilökohtaistamisen eri vaiheissa

Hyvä ohjaus on eettisesti kestävä. Eettisissä ongelmissa pohditaan oikean ja väärän suhdetta. Eettisesti kestävä ratkaisu on moraalisesti oikein siinä tilanteessa, jossa päätös on tehty. Eettiset ohjeet kuvaavat, millaisia periaatteita ratkaisuihin tulee noudattaa, kun pyritään eettisesti kestävään toimintaan.

Tutkinnon suorittajan ohjaukseen voidaan soveltaa seuraavia yleisiä ohjauksen periaatteita:

ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Ohjaaja kunnioittaa ohjattavan itsemääräämisoikeutta. Ohjaaja tuo vaihtoehtoja esille monipuolisesti ja kunnioittaa ohjattavan omia valintoja.

TOTUUDELLISUUS

Ohjaaja toimii rehellisesti ja hienotunteisesti. Ohjauksessa annettavan tiedon on oltava ajankohtaista, monipuolista ja tiedon kriittiseen arviointiin ohjaavaa. Ohjausmateriaalin tekijä on tuotava esiin.

LUOTTAMUKSELLISUUS

Ohjaus on luottamuksellista. Luottamuksellisuus on säilytettävä myös muuttuvissa ohjausympäristöissä. Tietoja voidaan luovuttaa, mikäli se on ohjattavan edun kannalta välttämätöntä. Tällöin pyritään ensin keskustelemaan ohjattavan kanssa. Tietojen luovutuksessa noudatetaan voimassa olevia lakeja.

RIIPPUMATTOMUUS

Ohjaajan on tiedostettava omat arvonsa sekä yhteiskunnan ja muista kulttuureista tulevien arvoja, jotta hän voi antaa eettisesti kestävä ohjausta. Ohjaaja tiedostaa omien, työyhteisönsä ja muun yhteiskunnan odotusten vaikutukset työhönsä.

AMMATTIT Aidon Kehittäminen

Ohjaaja arvioi ja kehittää omaa työtään. Hän huolehtii ammattitaitonsa päivittämisestä osallistumalla täydennyskoulutukseen ja hankkimalla ajantasaista tietoa.

Yhteistyö

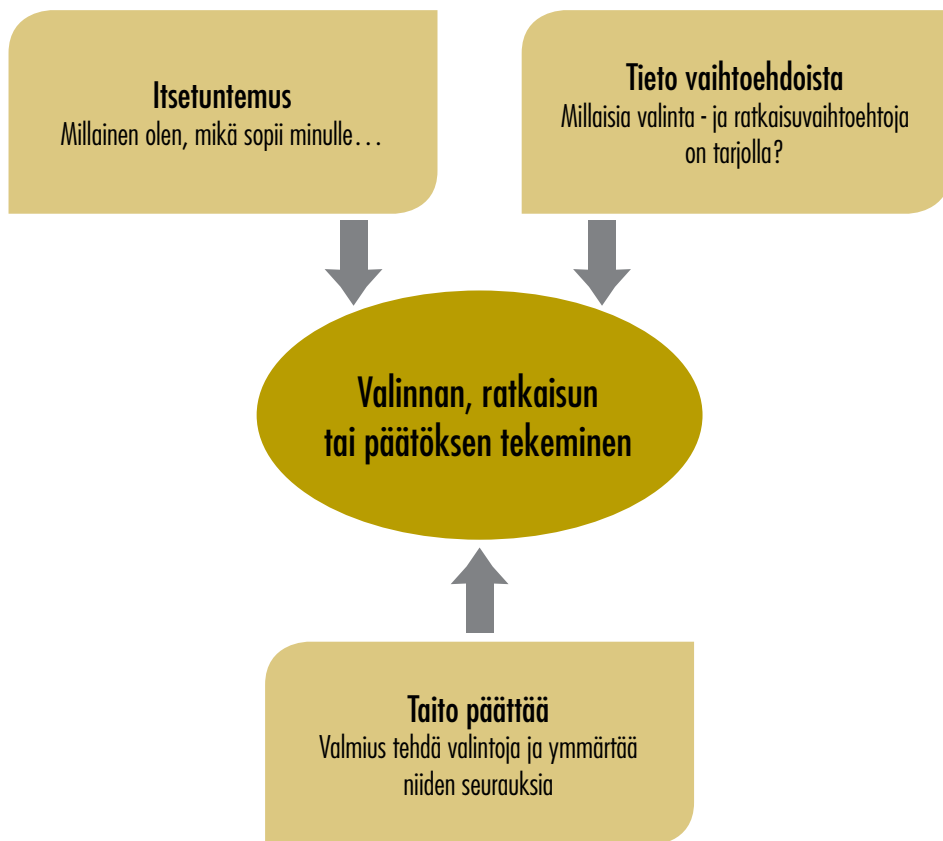
Ohjaajan työ edellyttää yhteistyötä työyhteisön sisällä ja ulkopuolella eri toimijoiden kanssa. Ohjaaja kykenee moniammatilliseen yhteistyöhön ja arvostaa muiden ammattitaitoa ja osaamista.

OMA HYVINVOINTI

Ohjaaja huolehtii omasta hyvinvoinnistaan ja jaksamisestaan. Ohjaaja tunnistaa oman rajallisuutensa ja on valmis hakemaan apua, kun sitä tarvitsee.

”Ohjaajani kykeni poistamaan minulta epäonnistumisen pelon käsittelemällä kanssani tutkintotilaisuutta ja siihen liittyviä tilanteita ennakkoon. Onnistuneet tutkintotilaisuudet katkaisivat epäonnistumisen kehäni, johon tunnuin jumittuneeni pysyvästi. Ohjaaja oli tärkeä ihminen!” (Tutkinnon suorittaja)

Ohjaus henkilökohtaistamisessa perustuu ajatukseen, jossa ohjattavan oma päätös on tärkein. Ohjaajan tehtäväksi jää ylläpitää valinnan ratkaisua tai sen tekemistä. Seuraavassa mallissa (Kuvio 2) kuvataan, mihin hyvä ohjaus perustuu.

Kuvio 2. Valinnan ratkaisu tai päätöksen tekeminen

1. Tieto vaihtoehdoista

Näyttötutkinnon suorittamisen eri vaiheissa ohjattavalle syntyy uusia tilanteita ja kysymyksiä. Mitä näyttötutkinnossa vaaditaan? Miten tutkinto suoritetaan? Ohjaaja tuo ohjaustilanteeseen eri vaihtoehtoja, joita tarvitaan päätöksentekoon. Tässä korostuu ohjaajan substanssiosaaminen.

2. Itsetuntemus

Ohjaajan tehtävä on auttaa ohjattavaa ymmärtämään aiemmin hankitun osaamisen tärkeys ja sen vaikutus tutkinnon suorittamisen ja valmistavan koulutuksen keston ja sisältöön. Tärkeä osa ohjattavan itsetuntemusta on tunnistaa omat valmiutensa ja mahdollisuutensa oppia uutta.

3. Taito päättää

Ohjauksessa tehdään tavoitteellisia päätöksiä. Päätökset tehdään aina yhteistyössä ohjattavan ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Ohjaajan tehtävä on auttaa tilanteen selvittämisessä ja jäsentämisessä.

”Tutkintoa ja siihen valmistavaa koulutusta suorittaessani ihmettelin ohjaajani toimintaa: hän ei antanut minulle oikeastaan mihinkään asiaan valmiita vastauksia, mutta ohjasi etsimään ja löytämään itsenäisesti oikean ratkaisun. Tämä koski erityisesti tutkintoni suorittamista, joka sentään on koko tutkinnon saamisen ydinjuttu: ilman hyväksytyä tutkintotilaisuutta ei ole tutkintoakaan. Jälkikäteen olen huomannut saaneeni ohjaajaltani ison lahjan, osaan nyt pohtia ja ratkaista isojakin ongelmia.” (Tutkinnon suorittaja)

3.3 Miten olette huomioineet erityisen tuen tarpeen?

Näyttötutkinto-opas (Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2012:11, liite 5) ohjeistaa huomioimaan erityistä tukea tarvitsevan tutkinnon suorittajan tasavertaiset mahdollisuudet hankkia tarvittavaa ammattitaitoa tai koulutusta ja suorittaa näyttötutkinto. Tutkinnon järjestäjä huolehtii hyvästä ohjauksesta ja riittävästä tukitoimista. Tutkinnon suorittamisen eri vaiheissa on otettava huomioon erilaiset tutkinnon suorittamista ja opiskelua haittaavat tai estävät tekijät. Tutkinnon suorittajan tulee saada tarvittava erityinen ohjaus, tukipalvelut ja erityisjärjestelyt, jotka mahdollistavat oppimisvaikeuksista, sairaudesta tai vammasta riippumatta osallistumisen tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen ja näyttötutkinnon suorittamiseen. Henkilökohtaistamisen tarkoituksena on tarjota tutkinnon suorittajalle parhaat mahdolliset olosuhteet osoittaa osaamisensa tutkintotilaisuuksissa ilman, että ammattitaitovaatimuksia mukautetaan.

Hyvässä moniammatillisessa yhteistyössä erityistä tukea tarvitsevan tutkinnon suorittajan ohjaamisesta vastaavat eri tahot yhdessä. Yleensä vastuukouluttaja työskentelee yhteistyössä työelämän edustajien, opinto-ohjaajan ja ammatillisen erityisopettajan kanssa. Tukea tarvitsevien opiskelijoiden kokemusten avulla tutkinnon järjestäjät voivat kehittää toimintaansa huomioimaan paremmin kaikkien tutkinnon suorittajien tarpeet.

Oppimisvaikeudet ovat aina yksilöllisiä ja ilmenevät moninaisesti. Aikuisopiskelijoiden ja tutkinnon suorittajan kohdalla kysymyksessä voivat olla mm. harjaantumattomuus, kommunikaatiovaikeudet, lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet, motivaatio-ongelmat, vuorovaikutustaitojen puutteet, mielenterveyden ongelmat, pitkäaikaissairaudet tai elämänhallintaan liittyvät asiat. Hyvään ohjaukseen ja oppimisvaikeuksien kanssa selviytymiseen kuuluu välittämisen pedagogiikka, selviytymiseen kannustaminen, ohjattavan aikaisempien kokemusten ja vahvuuksien huomioonottaminen. Tärkeää on ohjata aikuisopiskelijaa ja tutkinnon suorittajaa löytämään oma vahvuusalueensa.

Jos henkilö on erityisopiskelijana näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa, ohjaava selvittää erityisten tukitoimien tarpeen yhteistyössä tarvittavien asiantuntijoiden kanssa, kun henkilö on hakeutumassa näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen. Tämä tarve dokumentoidaan henkilökohtaistamista koskevaan asiakirjaan. Asiakirjaan kirjataan tutkinnon suorittajan henkilökohtaistamista koskevat suunnitellut ja toteutuneet erityiset tukipalvelut, ohjaus sekä tarvittavat erityisjärjestelyt. Näyttötutkintoon valmistavassa oppisopimuskoulutuksessa erityisopiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.

*”Minulla meni paljon aikaa tutkintoni suorittamiseen. Suurin ongelma oli huonosta puhumisen kyvyistäni johtuva ujous ja epävarmuus, jonka vuoksi en yksinkertaisesti uskaltanut antaa tutkintotilaisuuksia ajallaan. Tuskin olisin tutkintoa suorittanut vieläkään, mutta ohjaajani sai minut uskomaan kykyihini ja onnistumiseeni. Jopa harjoittelimme tutkintotilaisuutta, ja äkkiä huomasin osaavani puhua ja olevani ammattilainen!”
(Tutkinnon suorittaja)*

3.4 Kohti ohjauksen hyviä käytäntöjä

TAMK ammatillisen opettajankoulutuksen tekemässä kenttätutkimuksessa nousi esiin neljä ohjauksen hyvien käytäntöjen aluetta, jotka voidaan esittää kysymysten muodossa. Näihin kysymyksiin vastaamalla koulutuksen järjestäjät, näyttötutkinnon järjestäjät sekä tutkinnon suorittajaa ja opiskelijaa ohjaavat henkilöt voivat arvioida ohjauksen tilaa ja etsiä siitä kehittämisen kohteita.

Oletteko varmistaneet näyttötutkintojen periaatteiden ja säädösten toteutumisen näyttötutkintojen piirissä tapahtuvassa ohjauksessa ja ohjauksen kehittämisessä?

Ohjauksessa ja sen kehittämisessä on huomioitava näyttötutkintojärjestelmän keskeiset periaatteet:

- Kolmikantayhteistyö asettaa vaatimuksia ohjaukselle, mutta antaa siihen myös voimavaroja.
- Tutkintojen riippumattomuus ammattitaidon hankkimistavasta asettaa vaatimuksia ohjaukselle.
- Ammattitaidon osoittaminen tutkintotilaisuuksissa sitoo ohjauksen tutkinnon suorittamiseen.
- Tutkinnon suorittajan ohjaus on keskeisin väline henkilökohtaistamiseen.

Näyttötutkinnon järjestäjä ja tutkintotoimikunta sopivat tutkinnon suorittajan ohjauksesta ja ohjaukseen varatuista resursseista näyttötutkintojen järjestämissopimuksen liitteenä olevassa näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa.

Koulutuksen järjestäjä vastaa henkilökohtaistamisesta. Koulutuksen järjestäjä tekee yhteistyötä näyttötutkinnon järjestäjän, tutkinnon tai koulutuksen hankkijan, työpaikkojen edustajien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Hyväksi käytännöksi on osoittautunut näyttötutkinnossa toimivien osapuolten verkostomainen toiminta ja perehdyttäminen, joka sisältää näyttötutkintojärjestelmän keskeisten periaatteiden lisäksi tutkinnon suorittajan ohjauksen henkilökohtaistamisen kolmessa vaiheessa.

Oletteko varmistaneet, että näyttötutkintojen piirissä toimivat henkilöt tiedostavat ja ymmärtävät ohjauksen tarkoituksen ja tavoitteet?

Näyttötutkinnon suorittamiseen liittyvän ohjauksen tehtävä voidaan yhdistää kahteen teemaan:

- Ohjauksella tuetaan ja edistetään tutkinnon suorittajan tavoitteiden toteutumista.
- Ohjauksella varmistetaan näyttötutkintojärjestelmän toimivuutta ja suoritettavien tutkintojen laadukkuutta.

Ensisijaisena ohjauksen kohteena on tutkinnon suorittaja ja opiskelija näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa. Asiantuntevalla, tavoitteellisella ja oikea-aikaisella ohjauksella voidaan kehittää ja varmistaa näyttötutkintojärjestelmää ja sen laatua.

Hyvä kokonaisvaltainen ohjaus käsittää ymmärryksen tutkinnon suorittajan uraa ja elämää koskevista suunnitelmista. Kokonaisvaltaiseen ohjaukseen kuuluu näyttötutkintojen järjestämisen laadun merkityksen ymmärtäminen ja laadun kehittäminen. Ohjaukseen liittyy verkostoyhteistyössä tapahtuvaa johtamista, vaikuttamista ja perehdyttämistä.

Oletteko varmistaneet eettisten periaatteiden toteutumisen näyttötutkintojen ohjauksessa?

Näyttötutkinnoissa tapahtuva ohjaus nostaa esiin

- luotettavuuden vuorovaikutuksessa ja toiminnassa
- hyvän ja oikean korostamisen valinnoissa ja päätöksissä
- oikeudenmukaisen arvioinnin ja tutkintojen laadun edistämisen.

Eettisyys yhdistää ihmisen, toiminnan ja järjestelmän sekä ympäristön arvoa ja hyvää korostavan valinnan ja käyttäytymisen.

Näyttötutkinnon järjestäjän ja ohjaajan eettiseen toimintatapaan kuuluu esimerkiksi näyttötutkinnon perusteiden tinkimätön, puolueeton ja oikeudenmukainen noudattaminen. Näyttötutkintojärjestelmän periaatteisiin ja tavoitteisiin sitoutuminen, tutkinnon suorittajan itsenäisyyden kunnioittaminen ja ohjauksen kokonaisvaltaisuuden toteuttaminen ovat myös eettisiä valintoja. Hyväksi käytännöksi on osoittautunut näyttötutkinnon eettisten periaatteiden pohdinta ja kehittäminen yhdessä näyttötutkintojärjestelmän muiden toimijoiden kanssa.

Oletteko varmistaneet, että tutkinnon suorittajan ohjaukseen osallistuvilla henkilöillä on riittävät valmiudet ohjattavan kohtaamiseen ja voimauttamiseen?

Ohjauksessa korostuvat mm. seuraavat valmiudet:

- vuorovaikutukseen viittaava dialogisuus, tasavertaisuus, kollegiaalisuus, kokonaisvaltaisuus ja tavoitteellisuus
- tavoitteisiin kannustava ja mahdollisuuksien avautumista edistävä palaute
- tukea osoittava läsnäolo, rinnalla kulkeminen ja vaivaton ohjauksen saavutettavuus.

Valmiudet ohjattavien kohtaamiseen ja voimauttamiseen korostavat ohjaajan ja ohjattavan suhdetta. Valmiuksien kehittämisessä hyväksi käytännöiksi ovat osoittautuneet ohjaukseen osallistuvien perehdyttäminen ja kouluttaminen sekä ohjausta koskevan palautteen käsittely ja palautteen pohjalta tapahtuva toiminnan kehittäminen.

4

NÄYTTÖTUTKINTOON JA SIIHEN VALMISTA- VAAN KOULUTUKSEEN HAKEUTUMINEN

4 NÄYTTÖTUTKINTOON JA SIIHEN VALMISTAVAAN KOULUTUKSEEN HAKEUTUMINEN

Jarmo Salo, Päivi Kilja ja Hannu Korkala
Oulun ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu

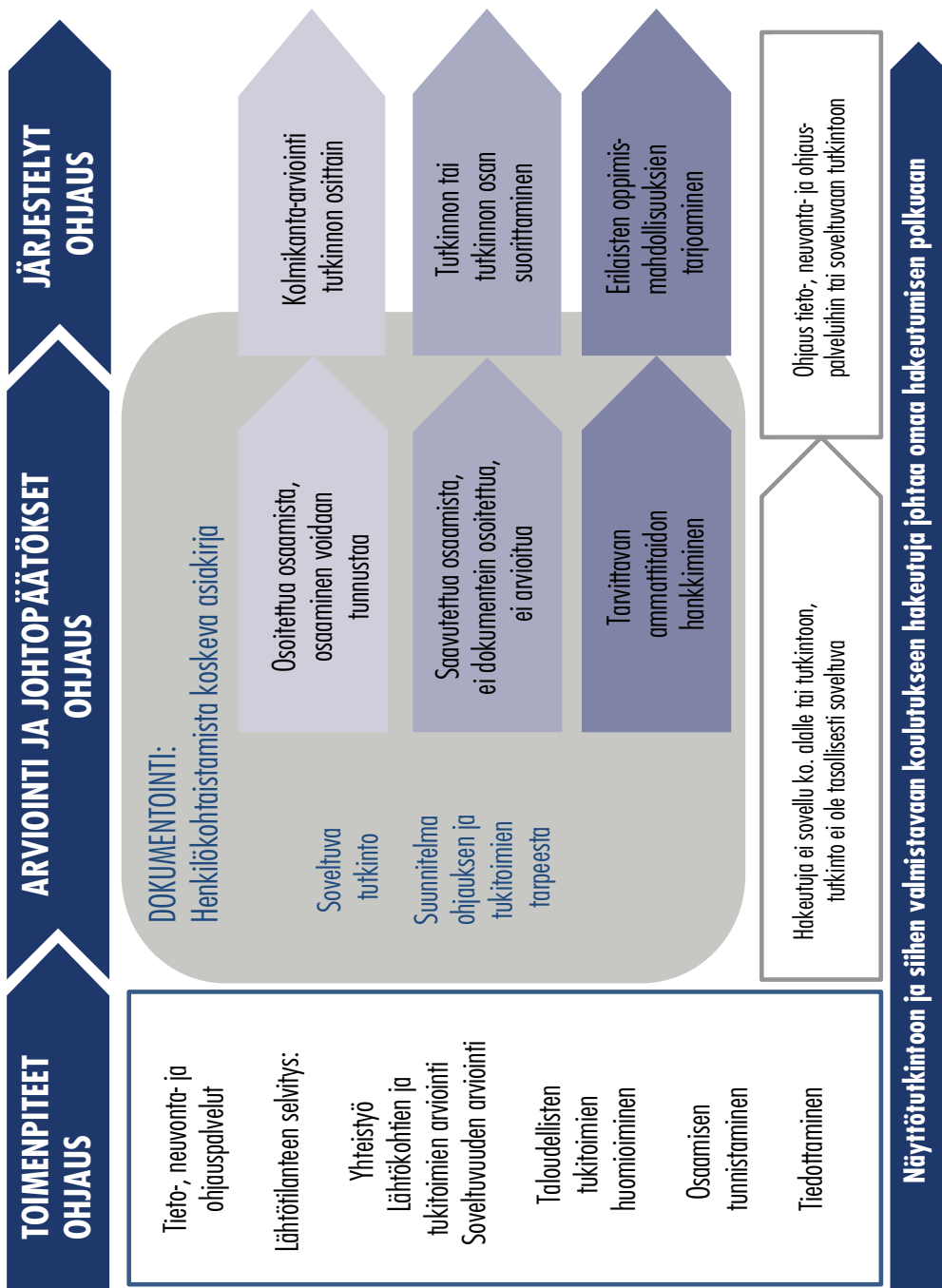
4.1 Johdanto

Näyttötutkintojärjestelmää ohjaavat arvot liittyvät asiakaslähtöisyyteen ja näyttötutkinnon suorittamiseen henkilökohtaistetusti. Näyttötutkintojärjestelmän keskeisiä arvoja ovat myös työelämälähtöisyyteen liittyvä kolmikantayhteistyö ja tutkintojen riippumattomuus ammattitaidon hankkimistavasta sekä tutkinnon tai tutkinnon osan suorittaminen osoittamalla osaaminen tutkintotilaisuuksissa. Jotta näyttötutkinto tai sen osa voidaan suorittaa edellä mainittujen arvojen mukaan, on näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumiseen kiinnitettävä erityistä huomiota.

Näyttötutkinnoissa osaaminen osoitetaan tutkintotilaisuudessa työpaikoilla tai työssäoppimispaikoilla jokaisen näyttötutkinnon suorittajan oman henkilökohtaistamista koskevan asiakirjan ohjaamana. Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutuminen aloitetaan näyttötutkinnon suorittajaksi hakeutuvan henkilön lähtötilanteen selvityksellä, jossa neuvonnalla ja ohjauksella on tärkeä tehtävä. Hakeutumisvaiheen toimenpiteet toteutetaan voimassa olevan näyttötutkintojen järjestämissopimuksen ja sopimuksen liitteenä olevan näyttötutkinnon järjestämissuunnitelman mukaisesti.

Näyttötutkinnon suorittaminen henkilökohtaistetusti edellyttää asiakaslähtöistä ajattelua, jossa selvitetään hakeutujan kannalta tarkoituksenmukaiset toimintatavat suorittaa näyttötutkinto tai tutkinnon osa. Koulutuksen järjestäjän vastuulla on tarjota hakeutujalle hänen tarvitsemaansa asiantuntevaa ohjausta, jota toteuttaa kyseisen ammattialan opetus- ja ohjaushenkilöstö. Yhdessä hakeutujan ja tarvittavien asiantuntijatahojen kanssa luodaan yhteinen käsitys siitä, miten näyttötutkinnon suorittaminen tulee etenemään.

Kuviossa 1 havainnollistetaan näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen toimenpiteitä ja koulutuksen järjestäjän vastuuta lähtötilanteen selvityksessä. Hakeutuminen päättyy hakeutujaa koskeviin johtopäätöksiin. Tämän jälkeen koulutuksen järjestäjä toteuttaa sellaiset hakeutujalle soveltuvat järjestelyt, että näyttötutkinnon suorittaminen onnistuu asiakaslähtöisesti.

Kuvio 1. Koulutuksen järjestäjän vastuut näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen osalta

4.2 Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumista koskevat toimenpiteet

Otsikoiden alla olevat kysymykset on tarkoitettu koulutuksen järjestäjälle henkilökohtaistamisen laadunvarmistuksen muistilistaksi.

4.2.1 Tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut

Miten olette varmistaneet, että näyttötutkinnosta kiinnostuneet henkilöt saavat tietoa, neuvontaa ja ohjausta näyttötutkinnoista ja siihen valmistavasta koulutuksesta?

Koulutuksen järjestäjä tarjoaa näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutujalle sellaisia tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluja, että hän voi tehdä osaamisensa kehittämiseen liittyviä päätöksiä. Hyvin toimivat palvelut tukevat työikäisen aikuisväestön edellytyksiä kehittää ja uusintaa ammattitaitoa.

Työikäiselle aikuisväestölle suunnattuja tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluita on tarpeen kehittää moniammatilliseen verkostoyhteistyöhön perustuen. Erilaisten palveluntarjoajien verkostoyhteistyöllä varmistetaan tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden saavutettavuus, saatavuus, monipuolisuus ja laatu.

4.2.2 Lähtötilanteen selvitys

Yhteistyö

Kenen kanssa ja miten teette yhteistyötä, kun selvitätte hakeutujan lähtötilannetta?

Koulutuksen järjestäjä tekee yhteistyötä näyttötutkinnon järjestäjän, näyttötutkinnon tai koulutuksen hankkijan, työpaikkojen edustajien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Ohjaaja voi tarvittaessa tehdä yhteistyötä ohjaus- ja tukihenkilöstöön kuuluvien sekä ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa.

Lähtökohtien ja tukitoimien tarpeiden arviointi

Miten selvitätte hakeutujan lähtötilanteen?

Miten arvioitte hakeutujan ohjaus- ja tukitoimien tarpeen?

Onko hakeutujalla erityisen tuen tarpeita ja miten selvitätte ne?

Ohjaaja selvittää henkilökohtaisessa ohjauskeskustelussa hakeutujan elämäntilannetta, kiinnostusta alaa kohtaan, alan tuntemusta ja motivaatiota suorittaa näyttötutkinto. Hakeutuja voi esittää aikaisemman työkokemuksensa sekä koulutus- ja tutkintohistoriansa. Hakeutuja voi tuoda esiin aikaisempia oppimiskäsitteisiään ja kokemuksiaan sekä näkemyksiään itsestään oppijana. Lisäksi hän voi nimetä omia vahvuuksiaan ja erityisiä osaamisalueitaan.

Ohjaaja selvittää hakeutujan mahdolliset oppimisvaikeudet, sairaudet tai vammat, jotka voivat vaikuttaa tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen ja näyttötutkinnon suorittamiseen. Ohjaaja tekee selvittelyjä yhteistyössä tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Maahanmuuttajataustaisen hakeutujan kanssa selvitetään puhumisen ja kirjoittamisen kielitaitotasoa sekä kulttuuritaustan mahdollista vaikutusta tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen ja näyttötutkinnon suorittamiseen. Ulkomailla hankitusta osaamisesta hakeutuja voi myös esittää todistuksia.

Soveltuvuuden arviointi

Miten arvioitte tai selvitätte hakeutujalle soveltuvan tutkinnon?

Ohjaaja antaa hakeutujalle tietoa alan tutkinnoista, niiden sisällöistä ja tasoista sekä näyttötutkinnon suorittamisesta. Hän ohjaa hakeutujaa tutustumaan kiinnostuksen kohteena olevan tutkinnon näyttötutkinnon perusteisiin.

Ohjaaja tuo hakeutujalle esiin mahdollisia tutkintokohtaisia terveydentilaan ja toimintakykyyn liittyviä vaatimuksia. Tarvittaessa hän tiedottaa hakeutujalle tutkintoa koskevasta erillislainsäädännöstä. Koulutuksen järjestäjän on syytä perehtyä tutkintokohtaisiin terveydentilavaatimuksiin ja SORA-säädöksiin (ratkaisuja opiskeluun soveltumattomuuteen) tutkinnon suorittajalle soveltuvan tutkinnon valinnassa. Lisätietoja tutkintokohtaisista terveydentilavaatimuksista ja SORA-säädöksistä saa SORA-oppaasta (Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2013:1), joka on luettavissa osoitteessa www.oph.fi/nayttotutkinnot.

Taloudellisten tukitoimien huomioiminen

Miten varmistatte, että hakeutujalla on taloudelliset edellytykset suorittaa näyttötutkinto?

Koulutuksen järjestäjä tiedottaa näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutujalle aikuisille suunnatuista opintososiaalisista eduista. Lisäksi ohjaaja selvittää yhdessä hakeutujan kanssa hakeutujan tilanteeseen parhaiten soveltuvia näyttötutkinnon ja valmistavan koulutuksen järjestämismuotoja sekä

niihin liittyviä kustannuksia ja taloudellisia tukimuotoja. Koulutuksen järjestäjä (tai näyttötutkinnon järjestäjä) tiedottaa tutkinnon suorittajalta perittävistä tutkintomaksusta sekä mahdollisesta näyttötutkinnon järjestämiseen ja näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen liittyvistä maksuista.

4.2.3 Osaamisen tunnistaminen

Miten tunnistatte hakeutujan aikaisemmin hankkiman osaamisen?

Ohjaaja ja hakeutuja selvittävät yhdessä hakeutujan aikaisemmin hankitun osaamisen monipuolisia ja alalle soveltuvia menetelmiä käyttäen. Tarvittaessa osaamisen tunnistamista toteutetaan yhteistyössä työpaikkojen, hakeutujan työnantajan ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa.

Hakeutuja esittää aiemmin hankkimaansa osaamista esimerkiksi seuraavin tavoin:

- haastattelu
- hakulomake
- itsearviointi
- osaan.fi sekä muut kartoitusvälineet ja -ohjelmat
- todistukset työkokemuksesta, koulutuksista, opinnoista, kursseista, osaamisesta, erillispätevyyksistä ja suoritetuista tutkinnoista ml. ulkomailla hankitut
- yritystoiminta
- työnantajan lausunto, nykyinen työtehtävä ja asema
- harrastus- ja yhdistystoiminta, vapaaehtoistyö
- varusmiespalvelus
- kirjallinen koe, työsuoritus, työnäyte, esitys tai video
- kilpailutoiminta
- europassi
- muut alalle soveltuvat menetelmät.

Koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että osaamisen tunnistaminen tehdään vertaamalla hakeutujan aikaisemmin hankkimaa ammatillista osaamista ko. näyttötutkinnon perusteissa edellytettyyn osaamiseen.

4.2.4 Tiedottaminen

Miten tiedotatte hakeutujalle näyttötutkinnon suorittamisesta?

Koulutuksen järjestäjä huolehtii näyttötutkintoihin liittyvästä tiedottamisesta ja hyödyntää tiedottamisessaan monipuolisesti erilaisia tiedottamiskanavia ja -materiaaleja.

Jatkuvalla ja oikea-aikaisella tiedottamis- ja ohjaustoiminnalla koulutuksen järjestäjä varmistaa, että näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutuja saa tietoa tutkintokohtaisista terveydentilavaatimuksista, henkilökohtaistamisesta, osaamisen arviointi- ja tunnustamisprosessista, näyttötutkinnon suorittamisesta, tutkinnon suorittajalta perittävistä maksuista, tutkintosuoritusten arvioinnista, arvioinnin oikaisumenettelystä, hylätyn tutkintosuorituksen uusintamahdollisuudesta, tutkintotoimikunnan antamista todistuksista ja näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen osallistumistodistuksista.

4.3 Johtopäätökset

Mikä on hakeutujalle soveltuva tutkinto?

Miltä osin hakeutujan esittämien todistusten perusteella voidaan esittää osaaminen tunnustettavaksi?

Miltä osin hakeutuja voidaan ohjata suoraan tutkintotilaisuuteen?

Miltä osin hakeutuja voidaan ohjata tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen?

Mitkä ovat ne luotettavat dokumentit, joihin johtopäätökset perustuvat?

Mikäli hakeutujalla on ohjaus- ja tukitoimien tarvetta, miten sovitte siitä?

Tehtyjen selvitysten perusteilla ohjaaja arvioi yhdessä hakeutujan kanssa henkilölle soveltuvan näyttötutkinnon. Ohjaaja suunnittelee ja sopii yhdessä hakeutujan kanssa hakeutujalle parhaiten soveltuvista ohjaus- ja tukitoimista, erityisesti ohjauksesta tai muista erityisjärjestelyistä. Tarvittaessa näyttötutkintoa koskevasta päätöksestä sekä tarvittavista ohjaus- ja tukitoimista neuvotellaan yhteistyössä hakeutujan työnantajan, koulutuksen tai tutkinnon hankkijan ja muiden asiantuntijoiden kanssa.

Jos tutkinto ei sovellu hakeutujalle, niin miten toimitte?

Jos ohjaaja yhteisesti hakeutujan kanssa toteaa ja pystyy perustelemaan, että tutkinto ei ole hakeutujalle soveltuva, hän ohjaa hakeutujan soveltuvaan tutkintoon tai hakeutujalle parhaiten sopivan tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelun piiriin tai ohjaushenkilön puoleen.

4.4 Hakeutumisen dokumentointi

Mitä dokumentoitte henkilökohtaistamisen asiakirjaan näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen osalta?

Koulutuksen järjestäjä vastaa näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen henkilökohtaistamisen dokumentoinnista ja päättää, minkä niminen henkilökohtaistamista koskeva asiakirja on. Esimerkkejä asiakirjalle annetuista nimistä ovat mm. henkilökohtaistamissuunnitelma, henkilökohtaistamisen asiakirja ja suunnitelma henkilökohtaistamisesta. Henkilökohtaistamista koskeva asiakirja voidaan laatia sähköisessä muodossa, esimerkiksi oppimisympäristössä tietoverkossa. Henkilökohtaistamista koskeva asiakirja allekirjoitetaan ja säilytetään paperisena versiona. Henkilökohtaistamista koskevan asiakirjan sähköinen allekirjoittaminen ja säilyttäminen eivät ole mahdollisia nykyisten säädösten mukaan. Hakeutuja laatii henkilökohtaistamista koskevan asiakirjan yhdessä ohjaajansa kanssa. Koulutuksen järjestäjä ja tutkinnon suorittaja sekä tarvittaessa näyttötutkinnon hankkija allekirjoittavat em. asiakirjan päiväyksineen.

Jos hakeutuja otetaan erityisopiskelijaksi näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen, henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma muodostaa yhdessä henkilökohtaistamista koskevan asiakirjan kanssa yksilöllisen kokonaisu suunnitelman. Näistä asiakirjoista tulee ilmetä suunnitellut ja toteutuneet tutkinnon suorittajan henkilökohtaistamista koskevat erityiset tukipalvelut, ohjaus ja tarvittavat erityisjärjestelyt.

Oppisopimukseen liitetään henkilökohtainen opiskeluohjelma. Henkilökohtaistamista koskevan asiakirja voidaan dokumentoida osaksi henkilökohtaista opiskeluohjelmaa. Dokumentissa on tällöin käytävä selkeästi ilmi, että se sisältää sekä henkilökohtaistamisen opiskeluohjelman että henkilökohtaistamista koskevan asiakirjan.

4.5 Järjestelyt tehtyjen johtopäätösten jälkeen

Tilanteessa, jossa tutkinnon suorittajan aiemmin osoitettu osaaminen voidaan esittää tutkinnon osittain *tunnustettavaksi*:

Näyttötutkinnon järjestäjä kokoaa kolmikantaisen arvioijaryhmän käsittelemään tunnustamisesitystä. Jos koulutuksen järjestäjällä ei ole kyseisen näyttötutkinnon voimassa olevaa näyttötutkintojen järjestämissopimusta, niin se sopii osaamisen tunnustamismenettelystä organisaation kanssa, jolla sellainen on.

Tilanteissa, joissa tutkinnon suorittajan saavuttama osaaminen antaa hänelle valmiudet *osoittaa osaaminen tutkinnon osittain tutkintotilaisuudessa*:

Näyttötutkinnon järjestäjä järjestää näyttötutkinnon henkilökohtaisesti. Jos koulutuksen järjestäjällä ei ole kyseisen näyttötutkinnon voimassa olevaa näyttötutkintojen järjestämissopimusta, niin se sopii näyttötutkinnon järjestämisestä organisaation kanssa, jolla sellainen on. Tämän oppaan luvussa 7.3 kuvataan tarkemmin ruotsinkielisen näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen ja suomenkielisen näyttötutkinnon järjestäjän välistä yhteistyötä.

Tilanteissa, joissa tutkinnon suorittaja tarvitsee lisää ammattitaitoa:

Koulutuksen järjestäjä mahdollistaa ja tarjoaa erilaisia oppimismahdollisuuksia ja oppimisympäristöjä. Koulutuksen järjestäjä toimii yhteistyössä työelämän edustajien, oppisopimus-, työ- ja elinkeinohallinnon edustajien sekä muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa.

Näyttötutkinnon järjestäjä toimii voimassa olevan näyttötutkintojen järjestämissopimuksen mukaisesti. Näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa on esitetty aikaisemmin osoitetun osaamisen arviointi- ja päätöksentekoprosessi sekä alalle soveltuvat näyttötutkinnon suorittamistavat. Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen päättyessä koulutuksen järjestäjä tiedottaa ja perehdyttää hakeutujat antamaan AIPAL-palautteen hakeutumisen vaiheesta. Työ- ja elinkeinohallinnon hankkimassa näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa käytetään Opal-palauttejärjestelmää.

4.6 Onnistumisen edellytyksiä ja hyviä käytäntöjä

Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen aikana tehty lähtötilanteen selvitys ja osaamisen tunnistaminen tuottavat hakeutujalle eräänlaisen *vision* siitä, miten näyttötutkinnon suorittaminen hänen kohdallaan tapahtuu. Koulutuksen järjestäjälle syntyy toiminnan tuloksena *strategia* siitä, miten hakeutujan visio toteutetaan eli miten tutkinto tai sen osa suoritetaan.

Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen onnistumisen edellytyksiä koulutuksen järjestäjän näkökulmasta:

- Aikuiskoulutuksen strategiassa henkilökohtaistaminen toimintatapana on määritelty kriittiseksi menestystekijäksi, ja siinä onnistuminen on markkinoitavalta.
- Näyttötutkinnon järjestäjä hyödyntää AIPAL-palauttejärjestelmällä kerättyä hakeutumisvaiheen palautetta oman toiminnan laadun kehittämiseen.

- Näyttötutkintojen ja niiden osien suorittaminen nähdään tärkeimpänä tulostittarina.
- Hakeutumisen toimenpiteet ja tehtävät sekä vastuujako hakeutumisesta toteutuvista henkilöistä on etukäteen sovittu.
- Dokumentoinnissa on käytössä yksi yhteisesti nimetty henkilökohtaistamista koskeva asiakirja.
- Tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut ovat helposti saavutettavissa yhden luukun periaatteella.
- Hakeutumisvaihe toteutetaan hakeutujakohtaisesti huomioiden yksittäiset hakijat; ”ei ole ryhmiä, on vain hakeutujia”.
- Hakeutuja ja ohjaaja ovat ennakolta valmistautuneet haastatteluun, ja he sitoutuvat tekemiinsä päätöksiin.
- Ohjaajalla on rohkeutta tehdä osaamisen tunnistamisen perusteella sellaisia päätöksiä, jotka edesauttavat tutkinnon tai tutkinnon osan joustavaa suorittamista myös ilman tarvittavan ammattitaidon hankkimista.
- Hakeutuja dokumentoi haastattelun tuloksena syntyneet johtopäätökset henkilökohtaistamista koskevaan asiakirjaan.
- Hakeutuja ottaa vastuun näyttötutkinnon suorittamisesta ja johtaa omaa tutkinnon suorittamisen prosessiaan.

Hyviä käytäntöjä

Henkilökohtaistaminen Kainuun ammattiopiston (KAO) Seppälän toimipisteessä, tutkintovastaava Riitta Alasalmen haastattelu

Näyttötutkinnosta kiinnostuneet henkilöt saavat tietoa, neuvontaa ja ohjausta näyttötutkinnoista ja siihen valmistavasta koulutuksesta esitteillä, kotisivuilla, puskaradion välityksellä ja alan teemapäivillä. Hakeutuja ottaa yhteyttä yleensä joko puhelimitse, sähköpostitse tai Studentumin kautta. Yhteydenoton aluksi selvitetään, mistä tutkinnosta ja ammattialasta hakeutuja on kiinnostunut.

Alan vastuukouluttaja arvioi hakeutujan nykyisen tilanteen ja tuo keskusteluun mukaan tutkinnon sisältöjä, opiskeluun liittyviä asioita ja kartoittaa, onko hakijalla edellytyksiä suorittaa tutkintoa. Keskustelun päätteeksi sovitaan henkilökohtainen haastattelu-aika, johon varataan aikaa kaksi tuntia, tai hakeutuja voidaan ohjata toiselle ammattialalle tai toisen palvelun piiriin.

Hakeutuja tuo haastatteluun tutkinto-, opiskelu- ja työtodistukset sekä täyttämänsä lähtötasokartoituslomakkeen, johon hän on selvittänyt mm. aikaisemmin hankittua osaamista. Hakeutuja voi tuoda esiin opiskeluun liittyviä odotuksiaan, ja hänen kanssaan selvitetään nykyinen asema työmarkkinoilla ja opiskelumahdollisuudet. On erittäin tärkeää, että hakeutuja ja haastattelija valmistautuvat osaltaan haastattelutilanteeseen.

Haastattelu tapahtuu aina kasvokkain tai vähintään kamerayhteydessä tietoverkossa. Haastattelun alussa hakeutujalle kerrotaan selkeästi, että haastattelun tavoitteena on selvittää hakeutujan tilanne ja tehdä tutkinnon suorittamiseen liittyviä päätöksiä.

Keskeisin työkalu haastattelussa ovat avatut näyttötutkinnon perusteet, ja pääpaino on ammattitaitovaatimuksissa ja arvioinnin kohteissa. Kokeneen haastattelijan mukaan tällaisessa haastattelutilanteessa on mahdollisuus aidosti paneutua hakeutujan tilanteeseen ja tuloksena saadaan suunnitelma, jonka mukaan näyttötutkinto voidaan suorittaa. Haastattelussa käsitellään näyttötutkinnon rahoittamiseen liittyviä asioita ja samalla hakijalle selviää opiskelun realiteetit, kuten opintososiaaliset edut yms. Näyttötutkinnon järjestäjän kokemuksen myötä suoraan tutkintotilaisuuksiin menevien määrä on kasvanut vuosi vuodelta. Haastattelussa otetaan esiin kyseisen ammatin toimintaympäristö ja ammatin ominaiset piirteet. Haastattelija kartoittaa, onko hakijalla oikea käsitys ammattista mm. tuomalla esille ammatin fyysisyyden ja työaikojen epäsäännöllisyyden niin työssä kuin opiskelussa. Mikäli ala ei sovi hakeutujalle, oppilaitoksen opinto-ohjaajaan tai toisen tutkinnon vastuukouluttajaan otetaan yhteyttä.

Kun on tehty päätös tutkinnon suorittamisesta, henkilön tiedot viedään opiskelijahallintajärjestelmään ja henkilökohtaistamista koskevaan asiakirjaan (henkilöstä tulee tutkinnon suorittaja). Tässä vaiheessa sekä tutkinnon suorittajalla että näyttötutkinnon järjestäjällä on tiedossa tutkinnon suorittamisen alustava aikataulu ja suunnitelma tarvittavan ammattitaidon hankkimiseksi. Samalla on päätetty, miltä osin tutkinnon suorittaja ohjataan suoraan tutkintotilaisuuteen. Hakeutujalla itsellään on päävastuu siitä, että hänen esittämänsä aikaisemmin osoitettu ja saavutettu osaaminen on todenmukaista ja luotettavaa. Tutkinnon suorittaja saa kirjallisen näyttötutkinnon suorittamista koskevan oppaan, ja hänelle annetaan tarvittavat tunnukset sähköisiin järjestelmiin. Hänet myös perehdytetään käyttämään niitä.

Seppälällä on erittäin kattava non-stop-tyyppinen näyttötutkintoon valmistava koulutus verkossa. Tietyiltä osin valmistava koulutus on myös lähiopetusta. Eräissä erillispätevyyksiin liittyvissä koulutuksissa edellytetään läsnäoloa. Pääosin tutkinnon suorittaminen ja tarvittavan ammattitaidon hankkiminen tapahtuvat omalla työpaikalla.

Esimerkki tuotantoeläinten hoidon ja hyvinvoinnin ammattitutkinnon suorittamisesta

Yhteydenotto Seppälään tapahtui puhelimitse marraskuussa 2012. Hakeutuja oli aikaisemmin ottanut yhteyttä vastaavan ammattialan oppilaitokseen, jossa oli esitetty tutkintotavoitteeksi perustutkintoa. Siihen hän ei suostunut, koska koki, että ammatillisen perustutkinnon opiskelu ei olisi hänen kannaltaan järkevää. Hakeutuja oli kiinnostunut suorittamaan ammattitutkinnon, koska hänellä ei ollut peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Hän ilmoitti, että oli toiminut 25 vuotta maatalousyrittäjänä. Tämä ensimmäinen ohjaus kesti tunnin, jonka aikana keskusteltiin sopivasta tutkinnosta ja työkokemuksen hyödyntämisen mahdollisuuksista. Tämän jälkeen sovittiin henkilökohtainen ohjaus-tilaisuus tammikuulle 2013. Näyttötutkinnon järjestäjä lähetti etukäteen tutkinnon perusteet tutustuttavaksi. Hakeutuja sai tehtäväkseen arvioida ennen haastattelua, mitä tutkinnon osia haluaisi suorittaa, sekä pohtia omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan.

Haastattelussa käsiteltiin yksityiskohtaisesti tutkinnon perusteiden sisältöä. Osaamisen tunnistamisen yhteydessä alan vastuukouluttaja ja hakeutuja arvioivat, että hakeutujalla oli sellaista ammatissa hankittua monipuolista osaamista, jota voitiin hyödyntää hakijan eduksi. Tunnistettu osaaminen kirjattiin välittömästi henkilökohtaistamissuunnitelmaan. Haastattelun johtopäätöksenä hakeutujasta tuli tutkinnon suorittaja, ja valmistavaa koulutusta hänelle järjestettiin vain tietyiltä osin verkko-opetuksena, enemmän kuitenkin, mitä haastatteli esitti. Hakeutuja perehdytettiin näyttötutkinnon suorittamiseen kirjallisen oppaan avulla. Lisäksi hänen tehtävänä oli perehtyä oppimisympäristössä olevaan tutkintotilaisuusinfoon.

Tutkintotilaisuudet järjestettiin kesän ja syksyn 2013 aikana, ja tutkinnon suorittaja sai suoritettua ammattitutkinnon syksyllä 2013. Tutkinnon suorittaja kertoi, ettei olisi onnistunut suorittamaan tutkintoa, ellei hänelle olisi ollut tarjolla joustavia, hyvin suunniteltuja ja toteutettuja tutkintojärjestelyjä.

5

TUTKINNON SUORITTAMISEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN

5 TUTKINNON SUORITTAMISEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN

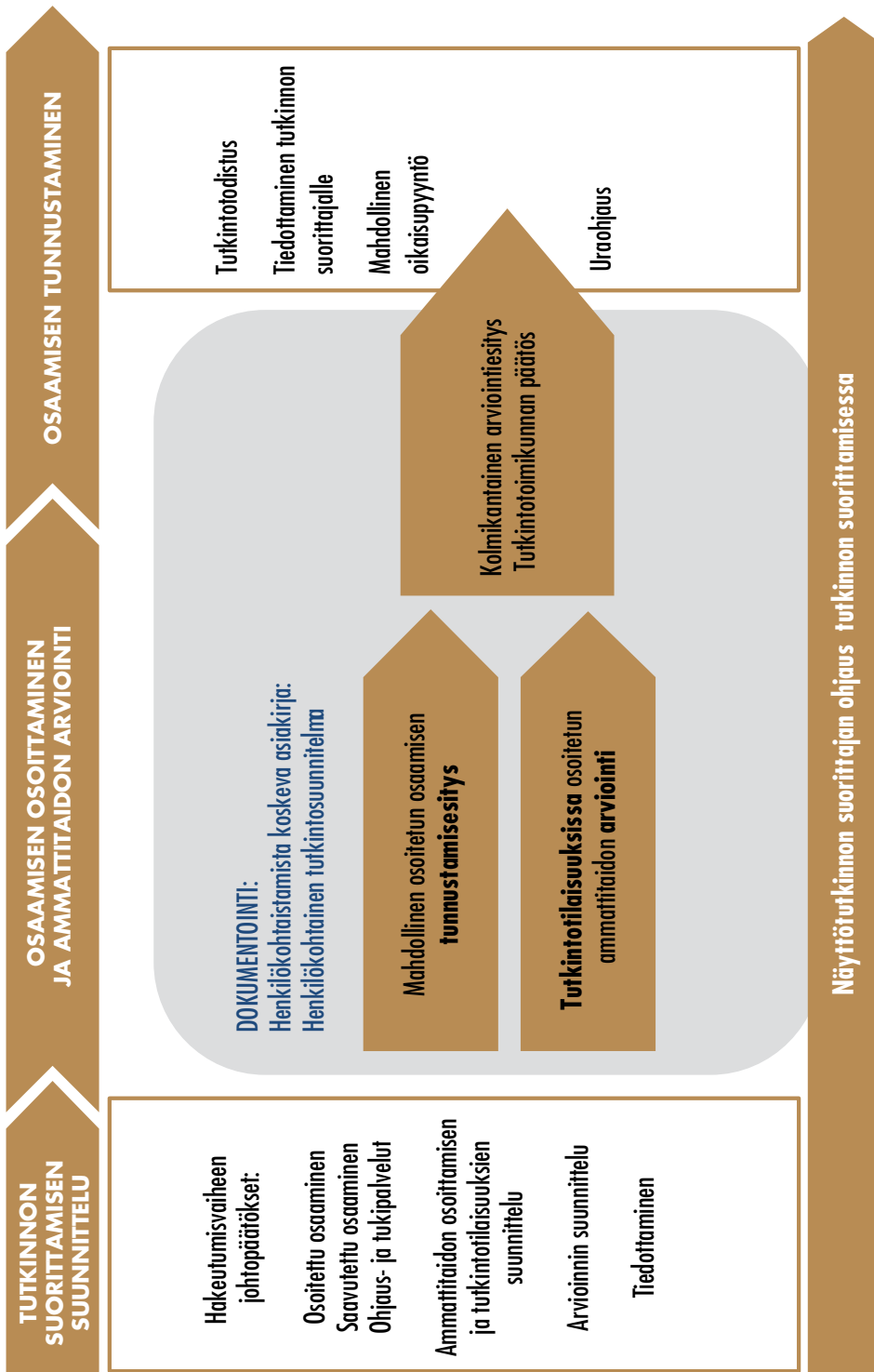
Jaakko Ansaharju, Anne-Maria Korhonen, Irmeli Lignell, Tomi Raitanen ja Merja Välkkilä
Hämeen ammattikorkeakoulu

5.1 Johdanto

Hakeutumisvaiheen jälkeen tutkinnon suorittaja ryhtyy toteuttamaan tehtyjä johtopäätöksiä ja suunnitelmia, jotka liittyvät näyttötutkinnon suorittamiseen hänen kohdallaan. Tutkinnon järjestäjä ohjaa, kannustaa ja rohkaisee tutkinnon suorittajaa itsenäiseen toteuttamiseen. Tutkinnon suorittamisen ohjausta pidetään tarjolla ja annetaan jatkuvasti. Keskeinen asiakirja, joka laaditaan ja jonka mukaan toimitaan, on tutkinnon suorittajan henkilökohtainen tutkintosuunnitelma. Em. asiakirjaan kirjataan tutkintotilaisuudet, miten osaaminen osoitetaan käytännön työssä, työpaikka, missä tutkintosuoritukset tapahtuvat, ja ajankohdat, milloin tutkintosuoritukset suoritetaan. Suunnitelmaan nimetään myös arvioijat ja kuvataan heidän työnjakonsa. Suunnitelmasta käy selville kokonaisprosessi, jonka mukaan tutkinnon suorittaja osoittaa ammattitaitonsa ja sen, miten ammattitaito arvioidaan.

Henkilökohtaistetussa tutkinnon suorittamisessa noudatetaan aina tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteerejä sekä ammattitaidon osoittamistapoja. Tutkintotilaisuuksien aikataulut ja käytännön järjestelyt suunnitellaan yhdessä tutkinnon suorittajan, työpaikan ja näyttötutkinnon järjestäjän kanssa niin, että ne soveltuvat mahdollisimman hyvin tutkintoa suorittavan tilanteeseen.

Näyttötutkinto suoritetaan osoittamalla hyväksytysti tutkinnon perusteissa vaadittu osaaminen tutkintotilaisuuksissa käytännön työssä ja toiminnassa. Tutkinnon suorittajan osaaminen arvioidaan pääsääntöisesti suoraan käytännön työstä ja toiminnasta. Tutkintosuoritusten arvioinnin tulee olla kattavaa ja luotettavaa. Tutkintotilaisuuksissa osaamisen arvioinnin tekevät työnantajien ja työntekijöiden ja opetusalan edustajat yhdessä. Jos itsenäinen ammatin harjoittaminen on alalla laajuudeltaan merkittävää, kyseisellä alalla voivat arvioijina toimia myös itsenäiset ammatinharjoittajat. Tutkintotoimikunta tekee lopullisen päätöksen arvioinnista arvioijien esityksen pohjalta. Tutkintotoimikunta antaa tutkintotodistuksen tutkinnon suorittajalle, kun kaikki tutkinnon suorittamiseksi määrätty tutkinnon osat on suoritettu hyväksytysti.

Kuvio 1. Henkilökohtaistettuun näyttötutkinnon järjestämiseen liittyvät prosessit ja toimenpiteet

Kuvio 1 havainnollistaa henkilökohtaistetun näyttötutkinnon suorittamisen prosessia ja siihen liittyviä toimenpiteitä. Hakeutumisvaiheen yhtenä johtopäätöksenä on tavoitteeksi asetettu tutkinnon tai tutkinnon osan suorittaminen. Mahdollinen osoitettu osaaminen voidaan esittää suoraan tunnustettavaksi. Saavutettu ammattitaito osoitetaan tutkintotilaisuuksissa. Jos tutkinnon saavuttamiseksi on tarpeen hankkia osaamista lisää, tehdään se suunnitellusti tutkinnon suorittajan kannalta tarkoituksenmukaisella ja asiakaslähtöisellä tavalla. Henkilökohtaistetun tutkinnon suorittamisen lopputuloksena tutkinnon suorittajan osoittama osaaminen on tunnustettu ja hänelle annetaan siitä tutkintotodistus.

5.2 Tutkinnon suorittamisen suunnittelu

5.2.1 Hakeutumisvaiheen johtopäätökset

Seuraavat kysymykset on tarkoitettu tutkinnon järjestäjälle henkilökohtaistamisen laadunvarmistuksen muistilistaksi.

Miten olette varmistaneet toimenpiteet, joilla aiemmin osoitettu osaaminen tulee asianmukaisesti esitettyä tunnustettavaksi?

Oletteko valmistelleet ne toimenpiteet, jotka mahdollistavat aiemmin saavutettuun osaamiseen perustuvan tutkintotilaisuuden järjestämisen käytännössä?

Onko varmistettu, että asianmukaiset tukitoimet tutkinnon suorittajalle mahdollisiin kieli- ja kulttuuritaustasta johtuviin tai muihin erityistarpeisiin on organisoitu?

Mikäli hakeutumisvaiheen johtopäätöksenä tunnistettiin todistuksiin perustuvaa osoitettua osaamista, näyttötutkinnon järjestäjä ryhtyy toimenpiteisiin osoitetun osaamisen tunnustamisesityksen laatimiseksi yhdessä tutkinnon suorittajan kanssa. Tunnustamisesityksen tutkintotoimikunnalle tekevät arvioijat yhdessä. Arvioijat valmistelevat arviointiesityksen todistusliitteineen sekä tarvittaessa arvioivat aikaisemmin osoitetun osaamisen ajantasaisuuden ja perustelevat esityksen. Esitys aikaisemmin osoitetun osaamisen tunnustamisesta lähetetään tutkintotoimikunnalle heti hakeutumisvaiheen päätyttyä. Mikäli hakeutumisvaiheen johtopäätöksenä on tunnistettu aiemmin saavutettua osaamista, koulutuksen tai näyttötutkinnon järjestäjä ohjaa tutkinnon suorittajaa suunnittelemaan tutkintotilaisuuksiaan henkilökohtaistamista koskevaan asiakirjaan.

”Tutkinnon suorittajat voivat osallistua henkilökohtaisen ohjauksen lisäksi mm. viikoittain järjestettävään Oppikoppi-tukeen, jossa saa apua erilaisiin tutkinnon suorituksen aikana tuleviin pulmiin.” (Koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen ammattitutkinto)

Näyttötutkinnon suorittamisessa noudatetaan voimassa olevia näyttötutkinnon perusteita, näyttötutkintojen järjestämissopimusta ja näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmaa. Tutkintotoimikunnan hyväksymässä näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa kuvataan mm. työpaikkojen tai työssäoppimispaikkojen valintakriteerit ao. näyttötutkinnon järjestämiseen ja näyttötutkintotilaisuuksien sisältö. Tutkintotilaisuudet toteutetaan henkilökohtaistamista koskevassa asiakirjassa sovitulla tavalla.

Koulutuksen järjestäjän tai näyttötutkinnon järjestäjän tehtävänä on varmistaa, että tukitoimet tutkinnon suorittajan mahdollisiin kieli- ja kulttuuritaustasta johtuviin erityistarpeisiin tai muihin erityistarpeisiin on suunniteltu ja organisoitu hyvin. Ohjaus henkilökohtaistamisessa (luku 3) ja Kieli- ja kulttuuritausta henkilökohtaistamisessa (luku 7) kuvaavat tarkemmin ohjausta ja tutkinnon suorittajan erityistarpeiden huomioon ottamista.

Miten olette varmistaneet hakeutumisvaiheen johtopäätöksien toteutumisen tapauksissa, joissa koulutuksen järjestäjä on eri taho kuin näyttötutkinnon järjestäjä?

Jos henkilökohtaistamisen aloittaneella näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen järjestäjällä ei ole ko. näyttötutkintojen järjestämissopimusta, tulee koulutuksen järjestäjällä olla sopimus yhteistyöstä näyttötutkinnon järjestäjän kanssa. On tärkeää varmistaa, että hakeutumisvaiheesta siirrytään sujuvasti tutkinnon suorittamiseen tehtyjen johtopäätösten toteuttamiseksi.

Kuten luvussa 5.1 mainitaan, tutkinnon suorittajan ohjaus on tutkinnon järjestäjän tehtävä, josta on sovittu näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa. Tutkinnon järjestäjän laatimat kirjalliset ohjeet tutkinnon suorittajille ja koulutuksen järjestäjälle varmistavat ohjauksen onnistumista. Koulutuksen järjestäjän ja tutkinnon järjestäjän välinen hyvä keskusteluyhteys on tutkinnon suorittajan ohjausprosessin onnistumisen edellytys.

5.2.2 Ammattitaidon osoittamisen ja arvioinnin suunnittelu

Miten olette varmistaneet, että tutkintotilaisuudet perustuvat tutkinnon perusteisiin, näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmaan ja tutkinnon suorittajan henkilökohtaiseen tutkintosuunnitelmaan?

Näyttötutkinnon järjestämissuunnitelman kohdissa 13a ja 13b on kuvattu, miten ko. näyttötutkinnon suorittamisen prosessi etenee yleisellä tasolla. Em. kohdissa on kuvattu työpaikkojen tai työssäoppimispaikkojen valintakriteerit ko. näyttötutkinnon järjestämiseen ja tavat, miten osaaminen osoitetaan kussakin tutkinnon osassa. Henkilökohtaisessa tutkintosuunnitelmassa kuvataan tutkinnon suorittajan tutkintosuoritukset sekä suorittamisprosessi. Em. suunnitelma ei voi poiketa näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa kuvatusta tavasta suorittaa näyttötutkinto.

Miten olette varmistaneet, että tutkinnon suorittaja on saanut riittävästi ohjausta

- tunnistaa omasta työympäristöstään erilaisia mahdollisuuksia osaamisensa osoittamiseen
- laatia suunnitelman yhdessä työpaikan edustajien kanssa siitä, millaisissa työkokonaisuuksissa ja tilanteissa ja milloin hän osoittaa osaamisensa
- tilanteissa, joissa ammattitaidon osoittaminen yhdellä työpaikalla ei ole kattavasti ja luotettavasti mahdollista.

Jotta tutkinnon suorittaja kykenee aktiivisesti osallistumaan omien tutkintosuoritusten suunnitteluun, hän tarvitsee ohjausta tutkinnon perusteisiin perehtymiseen. Lisäksi tutkinnon suorittaja tarvitsee ohjausta, jotta hän pystyy tunnistamaan omasta työympäristöstään sopivia mahdollisuuksia osaamisensa osoittamiseen.

Näyttötutkinnon järjestäjä tekee yhteistyötä tutkintotilaisuuksien suunnittelussa ennen kaikkea tutkinnon suorittajan mutta myös työpaikan edustajien kanssa. Siten varmistetaan, että tutkintosuoritusten toimenpiteet ja prosessit kytkeytyvät aitoihin tuotanto- ja palveluprosesseihin ja niiden mukaisiin työsuorituksiin. Yhteisellä suunnittelulla varmistetaan myös, että tieto tutkintotilaisuuksiin ja -suorituksiin liittyen on kaikkien osapuolten käytettävissä. Samassa yhteydessä kaikki osapuolet, myös työpaikan edustajat, sitoutuvat tukemaan suunniteltuihin tutkintotilaisuuksiin ja aikatauluihin sekä tutkintotilaisuuksien järjestelyihin.

”Osaamisen osoittamisen mahdollisuuksia aletaan tunnistaa jo tutkinnon suorittamiseen orientoitumisen yhteydessä. Henkilökohtaistamisen yhteydessä ja käytännössä koko tutkinnon suorittamisen ajan mahdollisissa ohjauskeskusteluissa käydään paljon läpi juuri tätä seikkaa; miten ja minkä prosessien yhteydessä osaamisen voi osoittaa ja miten työn tilanteet ja prosessit ja niihin liittyvä tekeminen tuovat osaamisen esiin niin, että sen voi osoittaa. Tässä kohtaa myös ohjataan keskustelemaan työpaikan edustajien kanssa.” (Johtamisen erikoisammattitutkinto)

Miten olette varmistaneet, että tutkinnon suorittajaa on ohjattu täydentäviin ammattitaidon osoittamistapoihin tapauksissa, ettei ammattitaitoa ole voitu osoittaa kattavasti ja luotettavasti työprosesseissa?

”Työpaikkaohjaajia on ohjattu ja koulutettu siihen, että he voivat auttaa tutkinnon suorittajaa tutkinnon suorituksen suunnitelmassa. Tässä tapauksessa ohjausta oli annettu suunnitelman tekemisessä.” (Koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen ammattitutkinto)

Kun tutkintotilaisuudet on johdettu työpaikan aidoista työprosesseista, voidaan osaamisen kattavuus varmistaa ja ammattitaito arvioida luotettavasti työsuorituksessa. Jos työprosessi ei kata kaikkia näyttötutkinnon perusteissa esitettyjä ammattitaitovaatimuksia, pitää ammattitaidon osoittamista täydentää ennakkoon suunnitellulla ja henkilökohtaiseen tutkintosuunnitelmaan kirjatulla tavalla.

Tutkinnon suorittajan ohjaus on tärkeää tilanteessa, jossa ammattitaidon osoittaminen kattavasti ei ole työpaikalla mahdollista. Häntä ohjataan käyttämään täydentäviä ammattitaidon osoittamistapoja tai mahdollisesti osoittamaan osaamistaan jollakin toisella työpaikalla. Tässä vaiheessa on hyvä tuoda myös esille ammattitaidon arvioinnin perusteet näyttötutkinnon perusteista, jotta tutkinnon suorittaja osaa ennakoita oikein, missä laajuudessa ja kattavuudessa osaaminen tulee osoittaa.

Miten varmistatte, että tutkinnon suorittaja ymmärtää, että hän osoittaa ammattitaitonsa tutkintotilaisuuksissa ammattitaidon arvioimiseksi?

Oletteko varmistaneet, että tutkintotilaisuudet ja niiden aikataulut on suunniteltu ja järjestetty työpaikkojen edustajien ja tutkinnon suorittajan kanssa sovitulla tavalla?

Oletteko varmistaneet, että tutkinnon suorittaja on ymmärtänyt ammattitaidon arvioinnin prosessin ja oman osuutensa siinä?

Miten olette varmistaneet, että tutkinnon suorittaja ymmärtää itsearvioinnin merkityksen osana ammattitaidon osoittamista?

Ammattitaidon osoittamisen tavoitteena on arvioida ammattitaito luotettavasti ja kattavasti ja tunnustaa ammattitaito arviointiprosessin päätteeksi tutkintotodistuksella. Tutkintotoimikunta päättää tutkintotodistusten antamisesta. Tämä on syytä tuoda esille tutkinnon suorittajan ohjauskeskusteluissa.

Jotta henkilökohtaistaminen onnistuisi mahdollisimman hyvin, on tutkinnon suorittajan saatava itsenäinen ote oman osaamisensa osoittamisesta ja tutkinnon suorittamisesta. Tätä tavoitetta tukee se, että tutkinnon suorittaja tuntee ja sisäistää hyvin tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimukset, arvioinnin kohteet ja kriteerit sekä koko tutkinnon suorittamisen prosessin ja eri toimijoiden osuuden siinä.

Tutkinnon suorittajalla on mahdollisuus suoritustensa itsearviointiin tutkintotilaisuuden päätyttyä. Tämä itsearviointi poikkeaa luonteeltaan hakeutumisvaiheeseen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen liittyvästä itsearvioinnista. Tutkinnon suorittajan mahdollisuus itsearviointiin alkaa jo hakeutumisen yhteydessä, jolloin hakeutuja voi verrata omaa osaamistaan tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksiin. Tutkinnon suorittajat, jotka ovat hankkineet ammattitaitoa esimerkiksi valmistavan koulutuksen kautta, ovat perehtyneet myös itsearviointiin. Tutkinnon suorittajan itsearviointitaitoja kehitetään tutkinnon suorittajan ja ohjaajan kanssa yhteisesti sovitulla tavalla.

”Tutkinnon suorittajille järjestetään tutkinnon suorituksen infotilaisuus prosessin alkuvaiheessa, jossa kerrotaan tutkinnon suorittamisen vaiheista ja siihen liittyvistä asioista. Tutkinnon suorittajilla on lisäksi mahdollisuus osallistua tutkinnon suorituksen suunnitelman työpajaan, jossa aletaan työstää omaa tutkinnon osan suunnitelmaa. Siellä apua saa mm. tutkintovastaavalta ja vastuukouluttajalta. Oppikoppi (2 h/vko) on myös tutkinnon suorittajien apuna. Tutkinnon suorittaja voi saada apua useammalta taholta.” (Koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen ammattitutkinto)

Miten olette varmistaneet, että kolmikantaa (työnantajia, työntekijöitä ja opettajia) edustavat arvioijat on valittu näyttötutkintojen järjestämissopimuksen mukaisesti ja perehdytetty heidät näyttötutkintojärjestelmään, tutkinnon perusteisiin ja tutkintosuoritusten arviointiin?

Onko varmistettu, että tutkintotilaisuudet on kytketty työpaikan tuotanto- ja palveluprosessien mukaisiin tehtäviin siten, että osaaminen voidaan osoittaa kattavasti ja luotettavasti?

Näyttötutkintojen järjestämissopimuksen mukaan näyttötutkinnon järjestäjä valitsee näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa kuvatulla tavalla arvioijat näyttötutkintosuoritusten arviointiin. Tutkintotoimikunta hyväksyy arvioijat. Tutkinnon järjestäjän tehtävänä on huolehtia siitä, että valituilla arvioijilla on riittävä asiantuntemus edustamaltaan alalta ja että heidät on perehdytetty näyttötutkintosuoritusten arviointiin.

Arvioijien perehdyttäminen on kolmivaiheinen prosessi:

- Arvioijat tietävät riittävästi näyttötutkintojärjestelmästä ja sen toimintaperiaatteista.
- Arvioijat tuntevat ko. näyttötutkinnon perusteet ja arviointiprosessin.
- Arvioijat perehdytetään tutkintosuoritusten arviointiin, käytettäviin arviointilomakkeisiin, arvioinnin dokumentointiin ja tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamiseen.

Ammattitaidon arvioinnissa otetaan huomioon myös näyttötutkinnon suorittajan henkilökohtaisessa tutkintosuunnitelmassa sovitut asiat. Suunnitelmassa on kuvattu ammattitaidon osoittamisen ja arvioinnin prosessi. Ammattitaidon arviointi dokumentoidaan yksittäisissä tutkintotilaisuuksissa arviointilomakkeelle. Tutkinnon osan ja koko tutkinnon suorittaminen dokumentoidaan tutkintotoimikunnan ohjeiden mukaan. Lisäksi arviointiesitysten toimittamisesta tutkintotoimikunnalle sovitaan näyttötutkintojen järjestämissopimuksen 9 §:ssä.

”Tutkinnon suorittajien kanssa käydään tutkinnon suorittamiseen perehdytyksen yhteydessä läpi arviointiprosessi, arvioijien tehtävät ja käytettävät arviointimenetelmät. Tutkinnon suorittajaa tiedotetaan siitä, että tutkintosuoritukseen liittyvän arvioinnin ajankohta tulee olla aina suorittajan tiedossa.” (Työvalmennuksen erikoisammattitutkinto)

Miten olette varmistaneet, että tutkinnon suorittajalla on mahdollisuus ottaa valinnaiseksi tutkinnon osaksi tutkinnon osa toisesta näyttötutkinnosta tutkinnon perusteiden mukaisesti?

Kaikissa ammatillisten perustutkintojen perusteissa on tutkinnon suorittajalla mahdollisuus ottaa valinnaiseksi tutkinnon osaksi tutkinnon osa toisesta ammatillisesta perustutkinnosta, ammattitutkinnosta tai erikoisammattitutkinnosta. Joissakin ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa on vastaava mahdollisuus myös olemassa. Valinnaisuus on syytä tarkistaa aina tutkinnon perusteiden luvusta Tutkinnon muodostuminen. Tutkintotoimikunnat ovat voineet antaa lisäohjeita tunnustamisesityksen tekemiseen, joten tutkinnon järjestäjällä tulee olla hyvä keskusteluyhteys tutkintotoimikuntaan.

”Syyskuussa alkaneen omaehtoisen lähihoitajaryhmän kohdalla kuuden tutkinnon suorittajan osalta ehdotettiin valinnaisen tutkinnon osan tunnustamista. Opiskelija esitti oppilaitoksessa kokoontuneelle kolmikannalle perustelunsa ja dokumentit, joiden pohjalta kolmikanta teki esityksensä tutkintotoimikunnalle. Viiden kohdalla tutkintotoimikunta hyväksyi esityksen, mutta yhden kohdalla ajantasaisuusehto ei täyttynyt.” (Sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinto, lähihoitaja)

5.2.3 Dokumentointi

Miten olette varmistaneet, että tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen dokumentoidaan kattavasti henkilökohtaistamista koskevaan asiakirjaan?

Näyttötutkinnon järjestäjä ohjaa tutkinnon suorittajaa laatimaan henkilökohtaisen tutkintosuunnitelman. Suunnitelmassa tutkinnon suorittaja kuvaa, miten ja missä työtehtävissä hän aikoo osoittaa osaamisensa arvioinnin kohteittain tai ammattitaitovaatimuksittain.

Tutkinnon järjestäjä ohjaa tutkinnon suorittajaa pitämään suunnitelmansa ajan tasalla ja tähdentää, että henkilökohtainen tutkintosuunnitelma tarkistetaan tutkinnon suorittamisen aikana. Suunnitelma laaditaan ja hyväksytään tutkinnon osittain. Suunnitelma voidaan laatia sähköisessä muodossa, esimerkiksi oppimisalustalla. Suunnitelma allekirjoitetaan ja säilytetään paperisena. Näyttötutkinnon järjestäjä vastaa tämän velvoitteen täyttämisestä.

”Tutkinnon suorittaja laatii henkilökohtaisen tutkintosuunnitelman tutkinnon osittain. Tämä tutkintosuunnitelma täydentää StudentaPlus-opiskelijatietokantaan tallennettua henkilökohtaistamissuunnitelmaa.”
(Työvalmennuksen eat)

5.3 Osaamisen osoittaminen ja ammattitaidon arviointi tutkintotilaisuuksissa

Miten varmistatte, että arvioija on kattavasti ja luotettavasti arvioinut tutkinnon suorittajan ammattitaitoa tutkintotilaisuuksissa?

Tutkinnon suorittaja osoittaa henkilökohtaisen tutkintosuunnitelmansa mukaan osaamisensa tutkintotilaisuudessa ja tuottaa tarvittaessa tutkinnon perusteissa edellytetyt dokumentit. Arvioijat arvioivat tutkinnon suorittajan ammattitaidon. Arvioijat työskentelevät sopimansa työnjaon mukaan ja kirjaavat arviointinsa arviointilomakkeisiin.

Tutkintotilaisuuden aikana tutkinnon suorittaja voi tutkinnon perusteissa määrätyn mukaan täydentää tutkintosuorituksiaan suullisesti ja arvioida omaa osaamistaan. Tämän keskustelun tulokset arvioija kirjaa arviointilomakkeeseen. Arvioija arvioi myös tutkinnon suorittajan tuottamat dokumentit ja täydentävät tutkintosuoritukset, joilla täydennetään ammattitaidon osoittamista.

5.4 Arviointiesityksen tekeminen ja osaamisen tunnustaminen

Miten varmistatte, että tutkinnon suorittaja on tietoinen riittävän kattavan, luotettavan ja monipuolisen arviointiaineiston merkityksestä?

Näyttötutkinnon suoritus on prosessi, joka perustuu ammattitaidon osoittamiseen työelämässä. Kaikki näyttötutkinnon suorittamiseen ja ammattitaidon arviointiin liittyvät seikat ovat avoimia, läpinäkyviä ja ennakkoon tiedotettavia. On tärkeää, että tutkinnon suorittaja tuntee ja sisäistää näyttötutkinnon perusteet. Arviointiprosessi, siinä käytetyt menetelmät ja arviointilomakkeet on syytä esitellä tutkinnon suorittajalle arviointiprosessin alkuvaiheessa. Tutkinnon suorittajalle selostetaan myös henkilökohtaisen tutkintosuunnitelman tehtävä ja se, miten tutkintosuoritusten arviointilomakkeita käytetään arvioinnin apuna.

Tutkinnon suorittajaa ohjataan riittävän laajan, luotettavan ja monipuolisen arviointiaineiston kokoamisessa. Arviointiaineistoon voivat kuulua mm. seuraavat asiakirjat: tutkinnon osan arviointilomake, itsearviointi joko kirjallisena tai suullisena (joka on dokumentoitu arviointilomakkeeseen), täydentävien tutkintosuoritusten arviointi (selvitys menetelmästä, mahdolliset asiakirjat ja merkintä arviointilomakkeeseen), tutkinnon perusteiden määräämät asiakirjat arvioituina ja mahdolliset työprosessiin liittyvät asiakirjat arvioituina.

Oletteko varmistaneet, että kolmikantainen arviointikokous on kutsuttu koolle kaikkien tutkinnon osan suoritusten jälkeen arviointiesityksen tekemiseksi tutkintotoimikunnalle?

Kun kaikki tutkinnon osan tutkintosuoritukset on tehty, arvioijat kokoontuvat arviointikokoukseen tekemään kolmikantaisen arviointiesityksen tutkinnon osittain tutkintotoimikunnalle. Tutkinnon suorittajan kattava arviointiaineisto perustuu henkilökohtaiseen tutkintosuunnitelmaan. Arviointiesitys tehdään arviointiaineiston pohjalta. Esitys aikaisemmin osoitetun osaamisen tunnustamisesta lähetetään tutkintotoimikunnalle heti hakeutumisvaiheen päätyttyä.

Kolmikantainen tutkinnon osan arviointiesitys tai arviointiesitysten yhteenvedo toimitetaan tutkintotoimikunnan seuraavaan kokoukseen päätettäväksi. Arviointiesitykset koostuvat näyttötutkintojen järjestämissopimuksessa sovitusta asioista. Myös esitys hylätyiksi esitettävistä tutkinnon osista toimitetaan tutkintotoimikunnalle perusteluineen.

Onko varmistettu, että tutkinnon suorittaja on tietoinen siitä, että kokonaisvaltaiseen arviointiprosessiin sisältyy mahdollisuus itsearviointiin ja palautteen saaminen tarkoituksenmukaisella tavalla?

Kehittävään ja kannustavaan ammattitaidon arviointiin liittyy aina itsearvioinnin mahdollisuus sekä tutkintosuoritukseen liittyvä palaute arvioijalta tai arvioijilta. Asianmukainen palaute valmistaa myös ymmärtämään tilanteen, jossa tutkinnon suorittajan suoritus hylätään tai hän saa mielestään liian heikon arvostuksen. Tutkinnon osan arviointiesitys tiedotetaan tutkinnon suorittajalle arviointikokouksen jälkeen.

”Tutkinnon suorittaja arvioi koko prosessin ajan omaa toimintaansa tutkintotilaisuuksissa. Hän palauttaa itsearviointinsa Moodleen, josta tutkinnon järjestäjän edustaja, samalla opettaja-arvioijan roolissa toimivana, saa ne luettavakseen. Hän kommentoi materiaalia myös Moodleen, joten kommunikointi tapahtuu pääosin näin sähköisesti ja jonkin verran myös puhelimitse ja ohjauskeskusteluissa. Palautteen antaminen pyritään tekemään tutkinnon suorittajien määrän puitteissa mahdollisimman pian.” (Johtamisen erikoisammattitutkinto)

5.5 Tiedottaminen tutkinnon suorittajalle

Onko varmistettu, että tutkinnon suorittajalle on tiedotettu riittävästi näyttötutkinnon arviointiprosessista, arvioinnin perusteista ja käytännöistä, arvioinnin dokumentoinnista ja arviointimenetelmistä?

Onko varmistettu, että tutkinnon suorittaja on saanut tiedon tutkintotoimikunnan päätöksestä ja todistuksen viipymättä?

Näyttötutkintojen järjestämissopimuksessa on sovittu ja näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa on kuvattu menettely, miten tutkinnon suorittajalle tiedotetaan tutkintotoimikunnan päätös ja miten hänelle toimitetaan tutkintotodistus. Järjestelyistä on voitu sopia tutkinnon suorittajan kanssa kahden kesken. Tavanomaisissa tapauksissa tutkintotoimikunta toimittaa sekä tiedon päätöksestä että tutkintotodistukset näyttötutkinnon järjestäjälle, joka toimittaa edelleen tiedot ja todistukset tutkinnon suorittaneille.

Miten varmistatte, että tutkinnon suorittajaa on tiedotettu yleisesti arvioinnin perusteluista, arvioinnin oikaisumenettelystä ja tutkinnon uudelleen suorittamisen mahdollisuudesta?

Tutkintotoimikunnan päättämän hylätyn tutkinnon osan suorituksen uudelleen suorittamisen mahdollisuus tiedotetaan tutkinnon suorittajalle ohjauskeskustelussa. Siinä voidaan sopia uudesta henkilökohtaisesta tutkintosuunnitelmasta sekä tutkintotilaisuuden ja arvioinnin järjestelyistä ja uusista aikatauluista. Tutkinnon suorittajalle annetaan tarpeeksi aikaa hankkia tarvittava ammattitaito.

”Kyllä, nämä ovat tulleet tutkinnon suorittajille tutkinnon suorittamisesta tiedotettaessa, yhteisellä työskentelyalustalla ja kirjallisessa oppaassa selväksi, samoin henkilökohtaisen ohjauksen yhteydessä. Tämän lisäksi arvioijat toivat asian esille myös keskustelussa tutkinnon suorittajien kanssa.” (Hiusalan pt)

5.6 Eettisyys henkilökohtaistamisessa

Onko toimittu oikeudenmukaisesti ja noudatettu rehellisiä ja yhdessä sovittuja menettelytapoja? Onko tutkinnon suorittajalle varmistettu kokonaisvaltaisesti parhaat vaihtoehdot ja ratkaisut hänen suorittaessaan tutkintoa?

Onko toimittu vastuullisesti osoittamalla kunnioitusta muita toimijoita kohtaan?

Perustuuko henkilökohtaistaminen allekirjoitettuun näyttötutkintojen järjestämissopimukseen?

Onko toimittu säädösten ja ohjeiden mukaisesti?

Onko kaikkien toimijoiden kanssa toimittu tasapuolisesti ja avoimesti?

Onko arvioijien mahdollinen esteellisyys selvitetty ja ratkaistu tutkinnon suorittajan näkökulmasta?

Näyttötutkinnon järjestäjä varmistaa arvioijien perehdyttämisen yhteydessä, että arvioijat toimivat arviointitehtävässään eettisesti kestäväällä tavalla. Tämä ohjaa arvioijia dokumentoimaan tutkintosuoritusten arvioinnit kattavasti ja luotettavasti.

”Tutkinnon suorittajat ovat enimmäkseen tietoisia siitä, miten monipuolista arviointiaineiston tulee olla. Tästä johtuen on otettu hyvä käytäntö kuvata tutkintotyöt ennen ja jälkeen työn suorittamisen. Tällöin arviointiaineistoon voidaan palata myös niissä tilanteissa, jolloin arviointeista pyydetään oikaisua tai muuta syytä, jolloin työ tulisi arvioida uudestaan.” (Hiusalan perustutkinto)

Arvioijan on syytä pohtia mahdollista esteellisyyttään hoitaa arviointitehtävä. Tutkinnon järjestäjän velvollisuus on saattaa arvioijien tietoon seikat, joka saattavat aiheuttaa esteellisyyden toimia arvioijana. Jos arvioija kokee olevansa esteellinen, hän ilmoittaa siitä tutkinnon järjestäjälle. Ennen tutkintotilaisuutta arvioija perehtyy tutkinnon suorittajan henkilökohtaiseen tutkintosuunnitelmaan ja keskustelee tutkinnon suorittajan kanssa tutkintosuoritusten aikataulusta. Ammattitaidon arvioinnin lisäksi arvioijan on kehitettävä taitoaan antaa hyvää ja kannustavaa palautetta tutkinnon suorittajalle. Arvioija on oikeudenmukainen, puolueeton ja tasapuolinen kaikkia tutkintosuorituksia arvioidessaan.

”Haasteellista mielestäni on, että tässä tutkinnossa arvioidaan hyvin laadullisia ja subjektiivisiakin asioita sekä viime kädessä jopa tutkinnon suorittajan persoonallisuuteen sidoksissa olevia asioita, vaikka ei tietenkään suoraan persoonaa. Lisäksi arviointi tapahtuu pitkien prosessien perusteella, eikä näitä prosesseja yleensä voida seurata hetki hetkeltä aivan konkreettisesti tutkinnon suorittajan työtä seuraten. Siksi riskinä mielestäni on, että arvioijat eivät halua tai uskalla sanoa suoraan, jos tutkinnon suorittaja ei heidän mielestään jossakin kohtaa todella ole kriteerien edellyttämän ammattitaidon omaava esimies. Arvioihin sisältyvän hymistelyn vaara on ilmeinen. Myös arviointi pelkän mielikuvan varassa on olemassa. Siksi on ensiarvoisen tärkeää, että arvioijien perehdytys tehdään huolellisesti, organisaation taustavaikutus huomioiden ja melko henkilökohtaisesti. Arvioijien perehdytykseen ei saisi leipääntyä vaan pitäisi olla valppaana, läsnä siinä prosessin vaiheessa.” (Johtamisen erikoisammattitutkinto)

5.7 Hyviä käytäntöjä

Esimerkki hotelli-, ravintola- ja catering-alan perustutkinnon, kokin osaamisala, suorittamisprosessista Turun ammatti-instituutissa

Tutkinnon suorittaja erosi henkilökohtaisista syistä ammatillisesta peruskoulutuksesta 2010-luvulla. Siinä vaiheessa hän oli suorittanut hyväksytysti kolme kyseisen tutkinnon osaa. Opinto-ohjaaja ohjasi hänet ottamaan yhteyttä aikuis-koulutuksen ohjaavaan opettajaan, kun tilanne sallisi tutkinnon suorittamisen valmiiksi. Näin tapahtui, ja ensimmäisen haastattelun ja tilanteen kartoittamisen jälkeen ohjaava opettaja ohjasi tutkinnon suorittajan tutkintovastaavan juttusille, jotta hän voisi hakeutua tutkinnon suorittajaksi. Tutkintovastaava totesi yhdessä tutkinnon suorittajan kanssa, että ammatillisessa peruskoulutuksessa suoritettuja osia esitetään tunnustettavaksi tutkintotoimikunnalle, mikäli kolmikantainen arvioijaryhmä niin päättää. Arvioijat esittivät tutkinnon osia osoitetuksi osaamiseksi tutkintotoimikunnalle.

Tutkinnon suorittajalla ei ollut omaa työpaikkaa, joten hänet ohjattiin hakemaan työssäoppimispaikat, joissa hän voi suorittaa vielä puuttuvat tutkinnon osat. Osaamisen tunnistaminen perustui ammatillisen peruskoulutuksen erotdistukseen, opintosuoritusotteeseen ja tutkinnon suorittajan osaan.fi-ohjelmalla tekemään itsearviointiin. Lisäksi näyttötutkinnon järjestäjä haastatteli tutkinnon suorittajaa ja hänen opettajaansa, joka oli arvioinut aiemmin tutkinnon suorittajaa.

Tutkinnon suorittaminen järjestettiin tutkinnon järjestäjän kyseisen näyttötutkinnon järjestämissuunnitelman mukaisesti työpaikalla ja oikeissa työtehtävissä. Tutkintotilaisuudet suunniteltiin ja järjestettiin yhteistyössä työssäoppimispaikan edustajien kanssa. Suunnitteluun osallistuivat tutkinnon suorittajan lisäksi tutkintovastaava ja työpaikkaohjaaja. Erityisen tuen tarpeita kartoitettiin keskustellen tutkinnon suorittajan kanssa. Erityisen tuen tarpeita ei ilmennyt tämän suorittajan kohdalla. Tutkinnon suorittaminen dokumentoitiin henkilökohtaistamissuunnitelmaan tutkinnon järjestäjän mallin mukaisesti.

Hakeutumisvaiheessa tutkinnon suorittajan kanssa selvitettiin, mitä näyttötutkinnon suorittaminen tarkoittaa. Hänelle annettiin tutkinnon järjestäjän laatima Näyttötutkinnon suorittajan opas. Opas on luettavissa kokonaisuudessaan myös oppilaitoksen verkkosivuilla. Tutkinnon suorittaja tutustui kyseisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin tehdessään osaan.fi-itsearvioinnin. Hän sai käyttöönsä tutustumista ja itsearviointia varten myös tutkinnonosakohtaiset tutkinnon suorittamissuunnitelmat, jotka sisältävät tutkinnon perusteiden mukaiset ammattitaitovaatimukset, arvioinnin kohteet ja kriteerit sekä ammattitaidon osoittamistavat. Tutkintotilaisuudet suunniteltiin tutkinnon perusteiden, näyttötutkinnon järjestämissuunnitelman ja henkilökohtaistamissuunnitelman mukaisesti. Tutkintotilaisuuksista lähetettiin tutkintotoimikunnalle toteutusilmoitus ennen tutkintotilaisuuksien aloittamista.

Näyttötutkinnon järjestämissuunnitelman mukaisesti kaikki tutkintosuoritukset toteutettiin työpaikoilla oikeissa alan työtehtävissä kunkin tutkinnon osan ammattitaitovaatimusten mukaan. Tutkintosuoritukset olivat riittävän laajoja, jotta koko tutkinnon osan osaaminen tulee arvioiduksi. Tutkintotilaisuuksia ei siis ole kytketty työpaikan tuotanto- ja palveluprosessien mukaisiin tehtäviin vaan ne suorastaan koostuvat niistä. Tutkinnon suorittajalla oli mahdollisuus joko suullisesti tai kirjallisesti täydentää osaamistaan niiltä osin kuin ammattitaitoa ei voida riittävän kattavasti arvioida työssä. Esimerkkinä tästä esim. toiminta tulipalon syttyessä voidaan kuvata suullisesti tai kirjallisesti, jos tutkintotilaisuuden aikana ei satu tulipaloa. Arvioijat arvioivat tutkinnon suorittajan osaamista työskentelyn havainnoinnin lisäksi haastattelemalla, kyselemällä ja mahdollisia kirjallisia dokumentteja arvioimalla. Tutkinnon suorittajalle annettiin palautetta

tutkintosuorituksista niiden jälkeen sekä arvioijien tehtyä arviointiesityksensä arvosanasta kussakin tutkinnon osassa.

Henkilökohtaistamissuunnitelmaa päivitettiin tarpeen vaatiessa ja tutkintosuoritusten edetessä. Tutkinnon suorittajalle kerrottiin suullisesti arvioinnista näyttötutkinnossa, ja hän sai myös Näyttötutkinnon arvioijan oppaan sekä tutkinnon suorittamisen suunnitelmat, jotka toimivat myös arviointilomakkeina.

Arvioijat valittiin tutkinnon suorittajan työssäoppimispaikalta, jossa tutkinnon osia suoritettiin. Arvioijat valittiin kolmikantaisesti, ja he olivat arvioineet ennenkin kyseistä näyttötutkintoa. Tutkintovastaava perehdytti heidät kuitenkin työpaikalla kyseisiin tutkintotilaisuuksiin ja niiden arviointiin sekä antoi heille ajan tasalla olevan Näyttötutkinnon arvioijan oppaan. Tämä opas on myös luettavissa oppilaitoksen verkkosivuilla.

Tutkintovastaava kertoi tutkinnon suorittajalle jo ennen tutkintotilaisuuksia arvioinnin oikaisumenettelystä sekä hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Opettaja-arvioija kertasi vielä oikaisumenettelyn arvioinnin yhteydessä ja hylätyn arvosanan kohdalla selvitti tutkintosuorituksen uudelleen suorittamisen mahdollisuudesta. Mikäli jossain tutkinnon osassa tutkintosuoritus hylättäisiin, tutkinnon suorittajalla on mahdollisuus uusia tutkintosuoritus. Samalla tutkintovastaava suunnittelisi myös sen, miten puuttuva ammattitaito ja uusi tutkintosuoritus hankittaisiin.

Tutkinnon suorittaja oli tietoinen itsearvioinnin mahdollisuudesta ja teki itsearvioinnin tutkinnon perusteiden mukaisen tutkinnon osan suorittamissuunnitelman mukaisesti joko kirjallisesti tai suullisesti. Tutkintosuoritukset toteutuivat henkilökohtaistamissuunnitelman mukaisesti suunniteltuna ajankohtana, työpaikalla oikeita työtehtäviä tehden. Tutkinnon suorittaja tiesi, miten arvioijat arvioivat hänen suoritustaan.

Tutkintosuoritusten arviointi dokumentoitiin kunkin arvioijan omaan arviointilomakkeeseen ja tutkinnon osittain arviointipöytäkirjaan, johon kirjattiin arvioinnin perustelut. Arvioinnit kirjattiin koko tutkinnon osalta arviointikoosteeseen (tutkintotoimikunnan lomakkeelle), joka toimitettiin tutkintotoimikunnalle koko tutkinnon suorittamisen jälkeen todistuksen yhteydessä. Arviointipöytäkirjat arkistoidaan kymmeneksi vuodeksi ja muuta arviointiaineistoa (myös mahdolliset täydentävät kirjalliset dokumentit) säilytetään tutkinnon suorittamisen ja mahdollisen arvioinnin oikaisuprosessin vaatiman ajan. Dokumentointi on tutkintotoimikunnan ohjeiden ja näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa kuvatun mukaista.

Tutkinnon osan tai koko tutkinnon suorittamista koskevat arviointiesitykset toimitetaan tutkintotoimikunnan päätettäväksi seuraavaan mahdolliseen tutkintotoimikunnan kokoukseen. Tutkintovastaava huolehtii yhteistyöstä ja dokumenttien toimittamisesta tutkintotoimikunnalle. Hylätyn tutkintosuorituksen sattuessa arviointi ja arviointipöytäkirja arvioinnin perusteluineen toimitetaan seuraavaan mahdolliseen tutkintotoimikunnan kokoukseen päätettäväksi. Tutkinnon suorittaja saa tutkinnon järjestäjän kautta tiedon tutkintotoimikunnan päätöksestä ja todistukset viipymättä tutkintotoimikunnan päätettyä asian. Kyseisen tutkinnon tutkintotoimikunta kokoontuu kuukausittain heinäkuuta lukuun ottamatta.

Kyseisen tutkinnon suorittajan kohdalla on erityisesti kiinnitetty huomiota etteeseen ja asiakaskeskeiseen toimintaan, joka alkoi jo ammatillisen peruskoulutuksen opinto-ohjaajan ohjauksella. Muuten tutkinnon suorittaja ei välttämättä olisi itse tiennyt eikä osannut hankkia tietoa näyttötutkintojen ja aikuiskoulutuksen mahdollisuuksista. Aikuiskoulutuksen ohjaavan opettajan kanssa käyty keskustelu selvensi hänen tilannettaan ja avasi näyttötutkinnon suorittamisen mahdollisuuden. Eettistä toimintaa tässä tapauksessa on ollut se, että monista tilanteeseen johtaneista asioista on keskusteltu luottamuksellisesti ohjaavan opettajan ja tutkinnon suorittajan välillä. Henkilökohtaistamissuunnitelmaan on kirjattu vain ne asiat, jotka ovat oleellisia tutkinnon suorittamisprosessin eteenpäin saattamisessa.

Tutkinnon suorittajalla oli mahdollisuus pohtia saamansa tiedon perusteella itselleen sopivinta ratkaisua. Hän tutustui näyttötutkinnon suorittamiseen ja tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin, arvioinnin kohteisiin ja kriteereihin sekä arvioi omaa osaamistaan ja edellytyksiään tutkinnon suorittamiseen haakeutumisvaiheessa ja itsearviointiin tutkintotilaisuuksien jälkeen. Hän sai myös itse vaikuttaa tutkintotilaisuuksien ajankohtiin ja työssäoppimispaikan valintaan. Tutkinnon suorittaja haki työssäoppimispaikat itse tutkintovastaavan ohjeiden mukaan. Tutkintotilaisuuksien laajuus ja sisältö sekä kolmikantainen arviointi takasivat luotettavan ja kattavan ammattitaidon arvioinnin.

6

TARVITTAVAN AMMATTITAITON HANKKIMISEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN

6 TARVITTAVAN AMMATTITAIIDON HANKKIMISEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN

Arja Pakkala ja Ari Langén
Jyväskylän ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu

6.1 Hakeutumisvaiheesta tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen

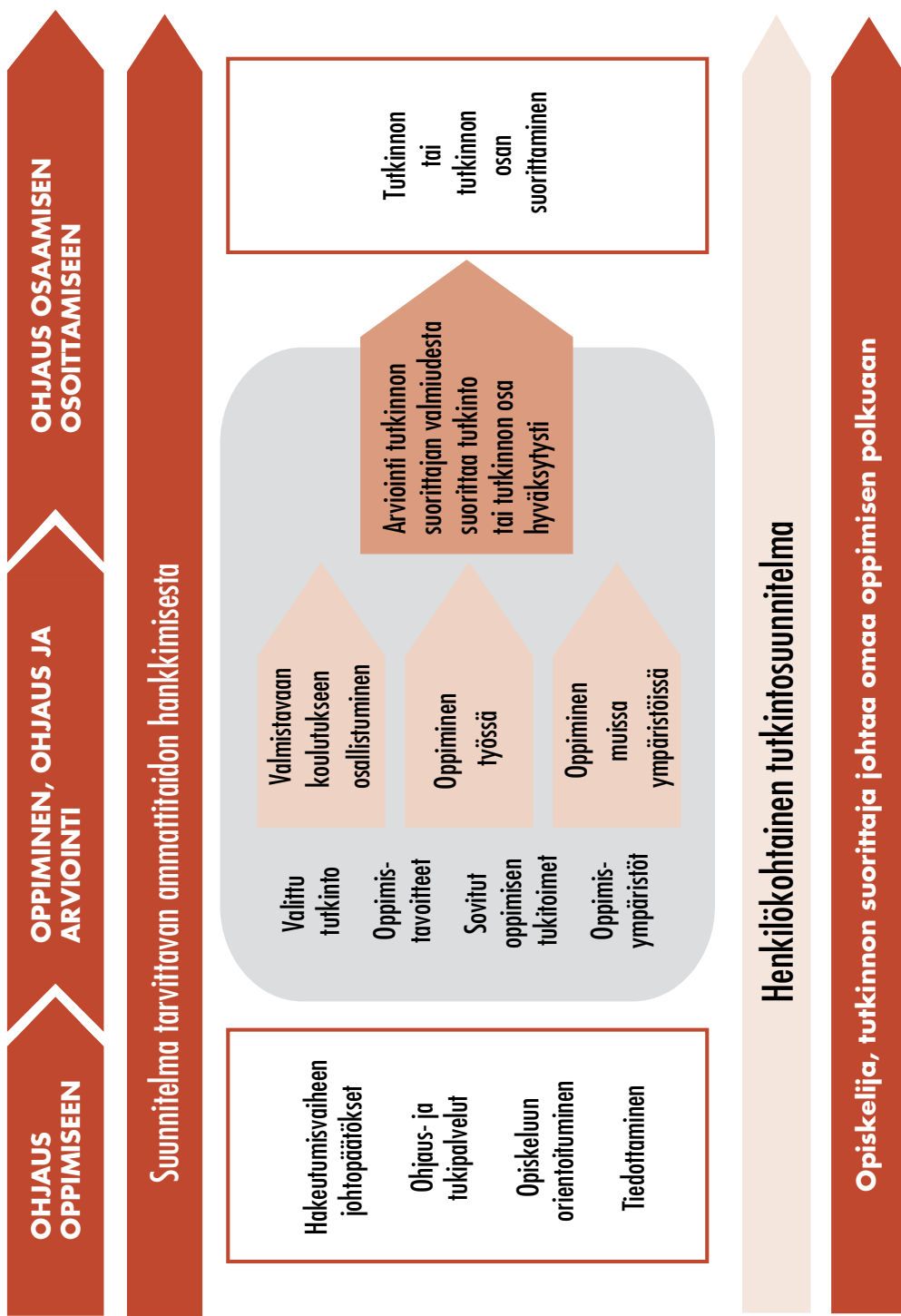
Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistaminen rakentuu hakeutumisvaiheen tuloksena syntyneiden henkilökohtaistamisen johtopäätösten varaan. Henkilökohtaistamisen eri vaiheet muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. Tutkintotilaisuuksien suunnittelu ja tutkinnon suorittaminen limittyvät tarvittavan ammattitaidon hankkimisen kanssa. Yhteistyökumppaneina tämän artikkelin tuottamiseen ovat osallistuneet Johanna Veijonen, Outi Mäkiselkä ja Sari Pitkääkoski Valkeakosken ammatti- ja aikuisopistolta.

Tässä artikkelissa tarvittavan ammattitaidon hankkimisesta puhuttaessa toimenpiteissä mukana olevasta henkilöstä käytetään useimmiten nimitystä opiskelija. Hän voi olla oppimassa tarvittavaa ammattitaitoa esimerkiksi omalla työpaikallaan, näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen lähijaksolla oppilaitoksessa, vapaan sivistystyön piirissä tai itseopiskelijana.

Koulutuksen järjestäjä selvittää hakeutumisvaiheessa, mitä osaamista hakeutujalla jo on hallussaan ja mitä ammattitaitoa hänen vielä tarvitsee hankkia, jotta tutkinnon tai tutkinnon osan suorittaminen on mahdollista. Tavoitteena on, että näyttötutkintoon hakeutuvan ei tarvitse opiskella niitä asioita, jotka hän jossakin vaiheessa on jo oppinut opintojen, työn tai harrastustoiminnan yhteydessä.

Kuviossa 1 on visuaalinen esitys tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisesta. Kuvio alkaa hakeutumisvaiheen lopuksi tehdyistä johtopäätöksistä.

Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistaminen sisältää ensinnäkin *ohjausta oppimiseen*. Oppimisella tässä tarkoitetaan elinikäistä oppimista työpaikalla, harrastustoiminnassa, muissa vapaa-ajan toimintaympäristöissä ja näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa. Näyttötutkintoon valmistava koulutus on järjestettävä tutkinnon perusteiden mukaisesti, ja sen tavoitteena on tutkinnon suorittaminen.

Kuvio 1. Henkilökohtaistaminen tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa

Opiskelija tarvitsee aina ohjausta tarvittavan ammattitaidon hankkimisen suunnitteluun. Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen suunnitelmaan voi kuulua esimerkiksi tavoitteellista oppimista omalla työpaikalla, näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen yhteydessä työssäoppimispaikalla, näyttötutkintoon valmistavaan oppisopimuskoulutukseen liittyviä tietopuolisia opintoja tai oppimista vapaa-ajan toimintaympäristöissä. Ohjaus osaamisen osoittamiseen on tarpeen. Oleellista on arvioida tutkinnon suorittajan valmius edetä tutkinnon tai tutkinnon osan suorittamiseen. Samanaikaisesti opiskelija laatii henkilökohtaisen tutkintosuunnitelmaan, jota kuvataan tämän oppaan luvussa 5.2.3.

6.2 Henkilökohtaistamisen toimenpiteet tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa

Koulutuksen järjestäjä vastaa henkilökohtaistamisen toimenpiteistä. Henkilökohtaistamista toteuttavat tehtävään nimetyt vastuuhenkilöt, joilla on asiantuntemusta siitä, millä tavoin tarvittavaa ammattitaitoa alalla on mahdollista hankkia. Nämä henkilöt huolehtivat siitä, että opiskelija hankkii tarvitsemansa ammattitaidon henkilökohtaistamisessa sovitulla tavalla.

Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistaminen tähtää siihen, että opiskelija oppii ja pystyy hankkimaan tutkinnon perusteiden mukaista, häneltä puuttuvaa osaamista tehokkaasti ja hänelle soveltuviissa yhteyksissä, tavoilla ja oppimismenetelmillä. Henkilökohtaistaminen sisältää muun muassa oppimistavoitteiden ja aikataulujen asettamisen. Henkilökohtaistamisessa sovitetaan myös oppimisympäristöistä ja niitä koskevista käytännön järjestelyistä.

Kun kysymyksessä on oppisopimusopiskelijan henkilökohtaistaminen, oppisopimuskoulutuksen järjestäjä ja työpaikan edustajat neuvottelevat, millaista osaamista opiskelijalla on mahdollista saavuttaa työpaikan työtehtävissä. Näyttötutkinnon järjestäjän mukanaolo näissä neuvotteluissa on hyvä käytäntö. Muita koulutuksen tai tutkinnon hankkijoita ovat esimerkiksi ELY-keskukset ja TE-toimistot. Koulutuksen tai tutkinnon hankkijan, koulutuksen järjestäjän ja työpaikkojen yhteistyöllä voidaan varmistua työpaikan soveltuvuudesta tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen ja tehdä tarvittavat suunnitelmat työpaikkoja ja ohjausta koskevista järjestelyistä.

6.2.1 Yhteistyö tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa

Kuka ohjaa tarvittavan ammattitaidon hankkimista?

Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen suunnittelu vaatii ohjausta. Ohjaajana tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisessa voivat toimia henkilökohtaistamisprosessin tässä vaiheessa opinto-ohjaajat, tutkintovastaavat tai koulutuksen vastuuhenkilöt, valmistavan koulutuksen opettajat, koulutus-suunnittelijat ja tarvittaessa myös erityisopettajat. Työpaikalla työpaikkaohjaaja tai työpaikkakouluttaja on tärkeä tarvittavan ammattitaidon hankkimisen ohjaaja. Opiskelija hankkii tarvittavaa ammattitaitoa työympäristössä, jossa työpaikkaohjaaja seuraa läheltä hänen oppimistaan ja toimintaansa käytännön työssä.

Työpaikkaohjaajan tukena ja yhteistyökumppanina toimii näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen opettaja, vastuuhenkilö tai muu oppilaitoksen edustaja, joka tuntee hyvin näyttötutkinnon perusteet ja opiskelijan oppimistavoitteet. Työpaikan ja oppilaitoksen ohjaajilla ja opiskelijalla on hyvä olla yhteinen käsitys siitä, mitä opiskelijan tulisi työpaikalla oppia, jotta hän saavuttaa tarvittavan osaamistason tutkinnon tai tutkinnon osan suorittamiseksi.

Kenen kanssa ja miten teette yhteistyötä, kun selvitätte opiskelijan tai tutkinnon suorittajan ammattitaidon hankkimisen tarvetta?

Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen järjestäjä tekee yhteistyötä näyttötutkinnon järjestäjän, tutkinnon tai koulutuksen hankkijan, työpaikkojen edustajien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Yhteistyö eri tahojen kanssa on tärkeää näyttötutkinnoissa myös sen perusteella, että koko järjestelmä perustuu työelämätoimijoiden kanssa tehtävään kolmikantayhteistyöhön, jossa ovat mukana koulutuksen järjestäjän kumppaneina työnantaja- ja työntekijätahojen edustajat.

Silloin, kun näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen järjestäjänä toimii muu organisaatio kuin näyttötutkinnon järjestäjä, näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen järjestäjä huolehtii tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisesta. Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen järjestäjän edustaja pitää säännöllisesti yhteyttä opiskelijaan ja työssäoppimispaikkaan sekä tukee oppimisen arviointia. Koulutuksen vastuuhenkilö ja työpaikan toimijat tekevät arvion tutkinnon suorittajan valmiuksista osallistua tutkintotilaisuuteen. Hyvä moniammatillinen yhteistyö tarvittavan ammattitaidon hankkimisen ohjauksessa perustuu toimijoiden keskinäiseen luottamukseen ja jaettuun asiantuntijuuteen. Toimijat keskittyvät opiskelijan tutkintoprosessin helpottamiseen ja edistävät henkilökohtaisen oppimispolun rakentamista.

Esimerkki moniammatillisesta yhteistyöstä kauneushoitolalla:

Kun oppisopimuskoulutuksen järjestäjän edustaja tulee oppisopimuskoulutuksen työpaikkakäynnille kampaamoon, toteutuu moniammatillinen yhteistyö oppisopimusopiskelijan henkilökohtaistamisessa. Kampaamon omistajalla ja työpaikkakouluttajalla on jo hyvä käsitys opiskelijan osaamisesta. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjän edustaja huolehtii, että osapuolet tarkastelevat tutkinnon suorittajan osaamista tutkinnon perusteiden mukaisesti vuorovaikutuksessa tutkinnon suorittajan kanssa. Tarkastelu täsmentää aiemmin tehtyjä henkilökohtaisia suunnitelmia.

Tarvittavaa ammattitaitoa voi hankkia monenlaisissa aktiviteeteissa työssä ja vapaa-ajalla, kuten vapaan sivistystyön ja harrastustoiminnan piirissä, työnantajan järjestämässä henkilöstökoulutuksessa ja omassa työssä oppimalla. Esimerkiksi kielitaitoa ja tietotekniikkaa sekä erityistaitoja, kuten ensiapua, voi oppia omaehtoisesti kansalaisopiston kursseilla. Monia asioita voi oppia myös työpaikalla päivittäisen työskentelyn yhteydessä. Työpaikalla saattaa olla joihinkin työssä ja kyseisellä työpaikalla tarvittaviin taitoihin ja aihealueisiin liittyvää, työnantajan kustantamaa henkilöstökoulutusta, johon tutkinnon suorittajan on mahdollista osallistua. Harrastuksissa opitut taidot tukevat tarvittavan ammattitaidon hankkimista.

6.2.2 Suunnitelma tarvittavan ammattitaidon hankkimisesta

Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen ohjauksessa opiskelijaa on hyvä opastaa hänelle luontaisten ja hyvien oppimistyylien hyödyntämiseen. Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen väylät ja tavat rakentuvat hakeutumisvaiheen kartoitusten ja johtopäätösten varaan ja muuntuvat tutkinnon suorittajan tarpeiden mukaan joustavasti koko prosessin ajan.

Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen suunnitelma lähtee liikkeelle valitusta tutkinnosta, oppimistavoitteista, sovitusta oppimisen tukitoimenpiteistä sekä mahdollisista oppimisympäristöistä. Tarvittavan osaamisen hankkimisen vaihtoehtoina voivat olla tutkintoon valmistavaan koulutukseen osallistuminen ja oppiminen työssä näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen yhteyteen aika-aulutetulla työssä oppimisen jaksolla. Tämä on yleistä päiväopiskeluna toteutettavan valmistavan koulutuksen yhteydessä.

Opiskelijalle suunnitellaan asiakaslähtöisesti tarkoituksenmukaisimmat tavat hankkia tarvittavaa ammattitaitoa. Opiskelija voi hankkia tarvittavaa ammattitaitoa omassa työssään tai työssäoppimispaikassaan ja näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa. Tärkeä oppimisen mahdollisuus on myös oppiminen oman työn ja oppilaitoksen ulkopuolella muissa ympäristöissä, kuten harrastuksissa, vapaa-ajan ympäristöissä, kansalaisopistossa, työpaikan henkilöstökoulutuksessa tai muissa mahdollisissa yhteyksissä, joissa opiskelijan on luontevaa ja tarkoituksenmukaista hankkia tarvittavaa osaamista.

Näistä eri mahdollisuuksista keskustellaan tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisen yhteydessä. Opiskelija on keskeisessä asemassa silloin, kun koulutuksen järjestäjä tekee johtopäätöksiä siitä, miten opiskelija hankkii tai vahvistaa tarvittavaa ammattitaitoa. Keskeisiä yhteistyökumppaneita tässä ovat luonnollisesti eri kolmikantatahoja edustavat työelämän osapuolet, kuten työnantaja ja työpaikkaohjaaja.

6.2.3 Henkilökohtaistamisen käytännöt tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa

Tarvittavan ammattitaidon henkilökohtaistamisen käytännöt ovat monimuotoisia. Lähtökohtana tulisi kuitenkin olla opiskelijan tarpeet ja hänelle parhaiten soveltuvat toimintatavat. Ohjausta voidaan toteuttaa lähi- tai etäohjauksena riippumatta siitä, kuinka paljon näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen sisältyy lähiopetuspäiviä. Joustavuutta ohjaukseen tuovaa teknologiaa on hyvä hyödyntää ohjausta toteutettaessa.

Koulutuksen järjestäjillä on keinoja puuttua opiskeluun soveltumattomuuteen. Ns. SORA-säädösten tavoitteena on parantaa koulutuksen ja sen jälkeisen työelämän turvallisuutta ja lisätä koulutuksen ja tutkinnon järjestäjien mahdollisuutta puuttua opiskelijan soveltumattomuuteen ja häntä koskeviin turvallisuuskysymyksiin. SORA-säädökset edistävät potilas- ja asiakasturvallisuutta, liikenteen turvallisuutta, alaikäisten turvallisuutta sekä opiskelijan itsensä ja opiskelu- ja työyhteisöturvallisuutta.

Tutkintokohtaisia terveydentilan ja toimintakyvyn vaatimuksia sovelletaan näyttötutkintona suoritettavissa ns. SORA-tutkinnoissa (perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa), kun henkilökohtaistetaan näyttötutkintoon hakeutumista ja valmistavaa koulutusta (ei koske näyttötutkinnon tutkintotilaisuutta). Mikäli tutkinnon suorittaja hakeutuu suoraan tutkintotilaisuuteen ilman valmistavaa koulutusta, valmistavan koulutuksen järjestäjän on otettava hakeutumisvaiheen henkilökohtaistamisessa huomioon, että opiskelijalla on edellytykset selviytyä tutkintotilaisuudessa tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksista.

Koulutuksen ja tutkinnon järjestäjän on syytä tuoda tämä asia esille myös työpaikkaohjaajien, kouluttajien ja arvioijien koulutuksessa. Arvioijakoulutuksessa kannattaa kiinnittää huomiota myös tutkintojen perusteissa esitettyihin alakohdaisiin eettisiin ammattitaitovaatimuksiin.

Lisätietoja SORA-säädösten soveltamisesta ammatilliseen koulutukseen on luetavissa SORA-oppaasta (www.oph.fi/nayttotutkinnot).

Mitä henkilökohtaistamisen toimintatapoja käytätte?

Ohjausta tarvittavan ammattitaidon hankkimisen vaiheessa voidaan toteuttaa esimerkiksi seuraavilla tavoilla ja välineillä:

- yksilöohjaus
- ryhmäohjaus
- ohjaus työpaikalla tai työssäoppimispaikalla
- ohjaus puhelimitse
- ohjaus verkossa
- mobiiliohjaus.

Henkilökohtaistamiseen liittyvää ohjausta kuvataan tarkemmin tämän oppaan luvussa 3.

Miten henkilökohtaiset ohjaustarpeet ja ohjausresurssit kohtaavat, ja mitä se tarkoittaa henkilökohtaistamisen toimenpiteiden toteuttamisessa?

Opiskelijoiden ohjaustarpeet ovat yksilölliset. Toisaalta ohjausresurssit ovat rajalliset. Ohjausta tulee kuitenkin tarjota ja sen eri muotoja soveltaa siten, että ohjaus edistää ammatillista kehittymistä ja tutkinnon suorittamista. Haasteellinen tilanne voi syntyä silloin, kun erityisen tuen tarve ilmenee vasta näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen tai työssä oppimisen aikana. Erityisopettajan palvelut ja erityisopetuksen mahdollisuus on syytä sisällyttää henkilökohtaistamisprosessiin.

Esimerkki

Joskus erityinen tuki tai tilanteen huomioonottaminen tulee esille silloin, kun kohdataan poikkeuksellisen edistynyt tai muista poikkeavalla tavalla ajatteleva tutkinnon suorittaja tai opiskelija. Tästä on esimerkkinä opiskelija, jonka alkuvaiheen henkilökohtaistaminen oli toteutettu ja hän oli mukana opiskelijaryhmässä. Sitten hän lähetti kouluttajalle pitkän kirjeen, jossa kertoi olevansa Mensan jäsen ja että tarvitsee riittävän haastavia tehtäviä, jotta hänestä ei tule alisuoriutuja. Hän oli kokenut asiat liian helpoiksi. Tilanteeseen löytyi ratkaisu, ja hän löysi työpaikallaan itselleen tärkeää, tutkinnossa vaadittua osaamista. Opiskelija ymmärsi näyttötutkinnon idean, että tarkoitus ei ole oppia asioita ulkoa vaan oppia sitä tietoa, mitä tarvitsee kehittyäkseen työssään. Hän pääsi hyvään työssäoppimispaikkaan, jossa pystyi laajentamaan osaamistaan. Työpaikan kanssa keskusteltiin siitä, että hän haluaa haastavia työtehtäviä. Se oli hänen erityinen, yksilöllinen polkunsa, ja se oivallettiin työpaikalla. Koulutuksen jälkeen hän suoritti tutkinnon, työllistyi alalle ja sijoittui erikoistehtäviin pääkaupunkiseudulle. Hän on erikoistunut ja löytänyt opiskelemansa alan vahvuudet.

6.2.4 Henkilökohtaiset oppimispolut

Miten ohjaatte opiskelijaa itsearviointiin?

Hyvän itsearviointitaidon on arvioitu nopeuttavan oppimista ja tutkinnon suorittamista. Usein aikuisopiskelijalla oletetaan olevan hyvä itsetuntemus ja hyvät oman toiminnan suunnittelun taidot. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole. Ilman ohjausta eivät aikuisetkaan kykene itsearviointiin ja selviydy tarvittavan ammattitaidon hankkimisen suunnitelmien tekemisestä. Oppilaitosten kannattaa tarjota aikuisopiskelijoille itsearviointia kehittäviä ja opintojen suunnittelua tehostavia oppimaan oppimisen koulutusjaksoja ja oppimistyylikartoituksia. Ohjaavissa koulutusjaksoissa käsitellään opiskelun ja oppimisen tekniikoita ja hyviä opiskelutapoja.

Miten tuette ja pidätte yllä itsearviointitaitojen kehittymistä?

Pedagogisissa tutkimuksissa ja kirjallisuudessa on viitattu valmentavaan ohjaukseen, mentorointiin ja sparraamiseen sekä arvioitu teknologian tuomia hyötyjä tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen. Näistä asiakokonaisuuksista löytyy apua myös itsearviointitaitojen kehittämiseen. Opiskelija tarvitsee itsearvioinnin tekemiseen muiden näkökulmia, palautetta ja tukea. Itsearviointi on myös huomattavasti helpompaa, jos oma työsuoritus on dokumentoitu. Jälkikäteen on hyvä nähdä, miten opiskelija on oppinut erilaisia työvaiheita. Kaikissa ammateissa ei työsuoritusta itseään pysty näkyvästi dokumentoimaan myöhempiä arviointia varten. Ainoastaan lopputulos on mahdollista dokumentoida. Tällaisissa tapauksissa itsearviointi kannattaa tehdä esimerkiksi kirjoittamalla oppimispäiväkirjaa. Tutkinnon suorittaminen on kuitenkin erotettava selkeästi oppimisesta näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa.

Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen aikana annettavassa ohjauksessa kiinnitetään huomiota opiskelijan edistymiseen tutkinnon perusteiden mukaisen osaamisen hankkimisessa. Tutkinnon suorittaja on saattanut hankkia osaamistaan ja kehittää ammattitaitoaan näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen lisäksi muissa ympäristöissä. Hyvä ohjaus on tavoitteellista, säännöllistä, oikea-aikaista, aktivoivaa ja eri osapuolten panosta ja näkemyksiä hyödyntävää. Teknologiaa kannattaa käyttää ohjauksessa tarkoituksenmukaisella tavalla. Ohjausotteen tulee olla valmentava, mentoroiva tai sparraava.

Henkilökohtaistamisen perusajatus on, että opiskelija rakentaa henkilökohtaisen oppimispolkunsa sen perusteella, mitä hän jo osaa. Opittavat ja opiskeltavat asiat vaihtelevat sen mukaan, mitä ammattitaitoa opiskelija on aiemmin hankkinut erilaisilla tavoilla.

Esimerkki sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon henkilökohtaisesta oppimispolusta, joka perustuu tutkinnon suorittajan haastatteluun:

Tutkinnon suorittaja oli suorittanut kaksi ammattitutkintoa (perhepäivähoitajan ammattitutkinto ja lasten ja nuorten erityisohjauksen ammattitutkinto), työskennellyt päiväkodissa erityistä tukea tarvitsevan lapsen henkilökohtaisena avustajana ja ohjannut vapaa-ajallaan erityistä tukea tarvitsevien lasten liikuntaryhmää. Koska päivähoidon kelpoisuusvaatimuksissa edellytetään soveltuva ammatillinen perustutkinto varhaiskasvatussyksikön lastenhoitajan vakituiseen toimeen, hän hakeutui suorittamaan oppisopimuksella sosiaali- ja terveysalan perustutkintoa.

Aiemmista ammattitutkinnoista, työkokemuksestaan ja harrastustoiminnastaan tutkinnon suorittaja oli saanut hyvän ammattitaidon varhaiskasvatukseen sekä erityistä hoitoa, tukea ja kasvatusta tarvitsevien lasten hoitoon ja kasvatukseen. Hänen aiemmin hankittu osaamisensa otettiin huomioon tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisessa, eikä hänen tarvinnut opiskella niitä asioita sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon valmistavassa koulutuksessa.

Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto on laaja-alainen alan perustutkinto, johon kuuluu lasten ja nuorten hoidon ja kasvatuksen lisäksi hoito ja huolenpito vanhustyön työympäristöissä. Hän opiskeli oppisopimuskoulutuksessa niitä asioita, joista hänellä ei ollut aiempaa koulutusta. Tutkinnon suorittajan oppimispolku rakentui hoidon ja huolenpidon osaamisalueisiin vanhustyössä, ja hän suoritti kokonaisuudessaan sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon näyttötutkintona. Tutkinnon suorittamisen aika lyheni hänen kohdallaan huomattavasti normaalista.

6.3 Dokumentointi

Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisen toimenpiteet ja johtopäätökset dokumentoidaan henkilökohtaistamista koskevaan asiakirjaan. Asiakirjaa täydennetään tarvittaessa, dokumentin allekirjoittavat opiskelija, koulutuksen järjestäjän edustaja ja tarvittaessa tutkinnon hankkija.

Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen henkilökohtaistamisen yhteydessä koulutuksen järjestäjä arvioi ja dokumentoi hakeutujan ammattitaidon hallinnan suhteessa näyttötutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksiin. Tämän jälkeen koulutuksen järjestäjä arvioi ammattitaidon hankkimisen tarpeet ja kokoaa luotettavat dokumentit osaamisesta henkilökohtaistamisen asiakirjaan. Nykyaikainen ja joustava dokumentoinnin tapa on sähköinen asiakirja, jota täydennetään vaiheittain tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen edistyessä. Henkilökohtaistamista koskeva asiakirja allekirjoitetaan laadinnan jälkeen paperimuodossa ja aina, kun siihen tehdään muutoksia.

Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisen dokumentoinnissa on oleellista, että asiakirjaan on kirjattu henkilökohtaiset oppimistavoitteet, aikataulut ja opiskelumenetelmät. Asiakirjasta tulee myös ilmetä toteutetut ohjaukselliset toimenpiteet ja niiden johtopäätökset ajantasaisesti. On tärkeää, että asiakirja on eri osapuolten käytettävissä. Mikäli asiakirjaa ei ole saatavilla sähköisessä muodossa verkossa, on erityisen tärkeää huolehtia, että tieto asiakirjaan tehdyistä muutoksista välittyy osapuolille automaattisesti. Dokumentoinnin on vastattava todellisuutta.

6.4 Hyvät käytännöt – onnistumisen kulmakiviä

Ovatko käsitteet hallussa?

Näyttötutkintojärjestelmässä käytettävät käsitteet perustuvat säädöksiin. Tarvittavan ammattitaidon henkilökohtaistamisesta vastaavien henkilöiden on syytä huolehtia aina siitä, että näyttötutkintojärjestelmästä viestitään ja sitä kuvataan järjestelmän piiriin kuuluvilla käsitteillä. Opiskelijoille ja työelämän edustajille on tärkeää avata käsitteiden sisältö. Koulutuksen järjestäjän henkilöstön on ymmärrettävä ja tunnettava näyttötutkintojärjestelmän periaatteet ja käsitteet hyvin.

Millaisella otteella innostatte, motivoitte ja tuette osallisuutta?

Valmentava ohjausote, mentorointi tai sparraaminen ovat erilaisia tapoja ohjata opiskelijaa näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa. Valmentavassa ohjausotteessa ohjaaja ei ole niinkään valmiiden vastausten antaja, vaan auttaa ja tukee opiskelijaa itse pohtimaan ja nostamaan esiin osaamisen saavuttamiseen liittyviä kysymyksiä. Huomio kiinnittyy varsinkin alussa enemmän opiskelijan jo hallitsemiin taitoihin, niiden vahvistamisen ja kehittämisen kannustamiseen. Tämän tyyppinen positiivinen ohjausote auttaa opiskelijoita itse täsmentämään osaamisalueita, joissa vahvuudet eivät ole niin ilmeisiä, ja asettamaan kehittymistavoitteita ja käytännöllisiä toimenpiteitä tavoitteisiin pääsemiseksi.

Mentoroinnin avulla kokeneempi, alan ammattilainen työssäoppimispaikalla tarjoaa opiskelijalle hyödyllistä tukea oppimiseen ja kehittymiseen. Mentorointi voi olla ennalta sovittua, säännöllistä, vuorovaikutuksellista ja dokumentoitua toimintaa ja ohjausta. Mentorien osaaminen on avainasemassa mentoroinnin onnistumisen kannalta. Kaikki ammattilaiset työpaikalla eivät sovellu mentorin tehtävään.

Työpaikkaohjaaja voi harjoittaa sparraavaa ohjausta työpaikalla. Sparraaminen merkitsee hieman haastavamman otteen soveltamista ohjaamiseen. Tutkinnon suorittajan haastaminen voi tapahtua esimerkiksi aktiivisten kysymysten avulla. Työssä oppimisen aikana asetetut sparraavat kysymykset auttavat opiskelijaa havaitsemaan osaamisensa tasoa ja motivoivat pyrkimään päättäväisemmin näyttötutkinnon ammattitaitovaatimusten tasolle. Kysymykset voivat kohdentua esimerkiksi osaamiseen, jota tarvitaan ammatissa melko harvoin, mutta jossa on ehdottoman tärkeää onnistua, kun tilanteet ilmenevät. Tällaisia ovat esimerkiksi työturvallisuuteen liittyvät tilanteet.

Miten käytätte mobiilivälineitä ja muita mahdollisia, uusia opiskelijoiden arkeen liittyviä välineitä ohjauksen välineinä?

Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisessa on hyvä pohdita, mitä tieto- ja viestintäteknologisia välineitä ohjaukseen on tarjolla ja millä tavalla niitä voitaisiin hyödyntää. Sähköposti ja puhelin ovat perinteisiä ohjausvälineitä, ja niilläkin on käyttötarkoituksensa. Kehittyneemmät välineet, ratkaisut ja sovellukset tarjoavat puolestaan ohjaukseen aivan uusia mahdollisuuksia.

Tietotekniikka on arkipäiväistynyt, ja sen käyttö ei vaadi paljoakaan tietoa itse tieto- ja viestintäteknologiasta. Kehitys ei kuitenkaan ole tavoittanut kaikkia yhteiskunnan jäseniä. Henkilökohtaistamisessa onkin huolehdittava, että käytetystä teknologiasta ei muodostu estettä. Henkilökohtaistamisen tulee onnistua, vaikka teknologian tarjoamat mahdollisuudet eivät olisikaan käytössä.

Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödyntävä ohjaus voi olla eriaikaista, kuten sähköpostin, verkko-oppimisympäristöjen keskustelualueiden tai sosiaalisen median avulla tapahtuva ohjaus, tai samanaikaista, jolloin reaaliaikaisesti on mahdollista siirtää tekstiä, ääntä, kuvaa tai ääntä ja kuvaa. Tällöin lähestytään fyysistä läsnäoloa muistuttavia olosuhteita.

Tarjolla on myös useita maksuttomia samanaikaisen vuorovaikutuksen mahdollistavia, hyvin peruskäyttöön soveltuvia ratkaisuja ja sovelluksia. Monet koulutuksen järjestäjät ovat myös ostaneet lisenssejä kehittyneempien sovellusten käyttöön. Selainpohjaisten sovellusten avulla kyetään reaaliaikaisen äänen ja kuvan siirtämisen lisäksi jakamaan tiedostoja ja työpöytänäkymiä käyttäjien kesken. Lisäksi pystytään mahdollistamaan ja tallentamaan reaaliaikainen ryhmätyöskentely erityisissä ryhmätyöhuoneissa.

Esimerkiksi suoritusten videointia käytetään apuna urheilijoiden valmennuksessa. Yhtä hyvin videon avulla kyetään arvioimaan työpaikalla tapahtuvaa oppimista. Sosiaalisen median välineiden avulla videoita on mahdollista jakaa mm. ohjausta antavien oppilaitoksen edustajien arvioitavaksi. Erityisen hyödyllinen videotallenne on itsearvioinnin, vertaisarvioinnin ja mentoroinnin apuna. Videoinneissa on kuitenkin huomioitava tietosuojaa ja henkilötietojen tallentamista, käsittelyä ja jakamista koskevat säädökset.

Opiskelijan kirjoittama blogi voi puolestaan kirkastaa ammatillista oppimista ja kehittymistä opiskelijalle itselleen, arvioijille ja ohjaajille. Blogi voi sisältää missä tahansa muodossa olevaa sähköistä tietoa ja mahdollistaa monenlaisen vuorovaikutuksen.

Osaatko tukea oppimista yksilöllisistä lähtökohdista?

Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisessa olennaista on ymmärtää, miten erilaiset opiskelijat oppivat työssä tarvittavia taitoja sekä miten he ylipäättään käsittelevät ja rakentavat tietoa. Onnistumisen edellytyksenä on tällöin pedagoginen osaaminen. Pedagogiseen osaamiseen liittyy olennaisesti opetus- ja ohjaushenkilöstön kyky havainnoida ja ymmärtää erilaisten opiskelijoiden lähtökohdita, tilanteita ja kehittymistä sekä kyky tehdä havaintoja ja arvioita myös mahdollisista motivaatio-ongelmista. Jos oppilaitoksissa tehdään erilaisia oppimistyyliä tai erityistä tukea selvittäviä testejä ja kartoituksia, on niiden pohjalta hyödyllistä käydä kollegiaalista pedagogista keskustelua.

Ohjausosaaminen voidaan mieltää työpaikkaohjaajan, työpaikkakouluttajan ja opettajan osaamisalueeksi, joka lähes kaikkien henkilökohtaistamisen parissa toimivien on hallittava. Erityisesti koulutuksen vastuuhenkilön on oltava perillä

erilaisista ohjausmenetelmistä ja kyettävä tarjoamaan ohjausta tarvittaessa ja erilaisilla tavoilla. Koulutuksen järjestäjän henkilöstöllä on ensiarvoisen tärkeää olla asiakaslähtöinen ote ja kyky toimia yhteistyössä työelämän organisaatioiden edustajien kanssa.

Ovatko prosessit asiakaslähtöisiä?

Koulutuksen järjestäjän kyky suunnitella laadukas koulutuspalveluiden tuotantoprosessi, joka sisältää selkeän työnjaon henkilökohtaistamisen eri vaiheisiin, on keskeisessä asemassa tarvittavan ammattitaidon henkilökohtaistamisen onnistumisessa. Opiskelijan näkökulmasta on tärkeää, että hän pääsee joustavasti opiskelemaan ja oppimaan itselleen tarkoituksenmukaisilla tavoilla työssä ja koulutuksessa niitä asioita, joiden hallinta ei hänellä vielä ole näyttötutkinnon edellyttämällä tasolla. Toisaalta sellaista koulutusta, joka ei ole perusteltavissa tutkinnon perusteista käsin tai joka on jo tutkinnon suorittajan hallussa, on henkilökohtaistamisen keinoin vältettävä.

Opintoja pitää olla tarjolla järkevällä syklillä ja joustavilla tavoilla. Prosessit, ohjausosaaminen, yhteistyö, oppimisympäristöt ja teknologia, jotka liittyvät tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen ja sen ohjaamiseen, on viritettävä palvelemaan osaamistaan kehittäviä opiskelijoita täydellä teholla. Laadukkaasti toimivat koulutuksen järjestäjät ovat kehittäneet toimintaansa tarjotinajattelua, jolloin ideaalilanteessa melko nopeallakin syklillä oppilaitos kykenee tarjoamaan halukkaille tarvittavaa koulutusta. Laadukkaaseen toimintaan kuuluu sekin, että oppilaitokset selvittävät tutkinnon suorittajille tarvittavia koulutuksia verkostostaan, mikäli eivät itse kykene tarjoamaan osaamisalojen sisältöjä.

Tunnistatko laatuun vaikuttavat tekijät?

Onnistunut tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistaminen on asiakaslähtöinen, joustava ja oppijaa motivoiva, innostava ja palkitseva sekä tutkinnon suorittajaa tukeva prosessi. Tutkinnon suorittajan lisäksi myös muut osapuolet, kuten koulutuksen järjestäjä ja työpaikka, tunnistavat tehtävänsä ja vastuunsa ja ovat sitoutuneita yhteiseen päämäärään.

Oppimista ja kehittymistä tukeva ilmapiiri syntyy monen tekijän yhteisvaikutuksesta. Oleellista on, että eri tahot ja erityisesti opiskelija kokevat mielekkääksi puhaltaa yhteen hiileen. Osallisuutta ja sitoutumista edistää, jos kaikki osapuolet muistavat, että järjestelmä on ihmisiä varten, ja haluavat kohdata oppijat aidosti yksilöinä.

Esimerkki hyvästä henkilökohtaistamisesta erään tutkintovastaavan kuvaamana:

”En ole sitä mitenkään erottanut, se on kaikkiin tilanteisiin reagoimista. Se menee tilanteen mukaan.

Läsnäolo, vuorovaikutus, opiskelijan on helppo tulla, että ihmisellä on naama, joka on yhteyshenkilö, jonka kanssa pystyy keskustelemaan ja pääsee eteenpäin.

Persoona pitää olla läsnä. Ensimmäiseen keskusteluun panostetaan sillä tavalla, että tullaan tutuksi ja madalletaan kynnystä, että voi tulla puhumaan. Tehdään tiettäväksi, että on mahdollisuus saada tukea.

Paljon tulee semmoista, että opiskelijat pystyvät kertomaan elämässään olevia kipeitä asioita. Yhdessä mietitään, mitä voisi tehdä, luo tunnelman, että voi tulla kertomaan asioita. Lähtee siitä, että tutustutaan, vaatii aikaa, läsnäoloa, välittämistä.”

7

KIELI- JA KULTTUURITAUSTA HENKILÖKOHTAISTAMISESSA

7 KIELI- JA KULTTUURITAUSTA HENKILÖ- KOHTAISTAMISESSA

Christel Holmlund-Norrén ja Annika Östergård
Yrkesakademin i Österbotten

7.1 Johdanto

Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutuvien henkilöiden (myöhemmin tässä artikkelissa hakeutujien), opiskelijoiden ja tutkinnon suorittajien kieli- ja kulttuuritausta on otettava huomioon näyttötutkinnon järjestäjän ja tutkintotoimikunnan solmiessa sopimusta näyttötutkintojen järjestämisestä. Tämä koskee erityisesti maahanmuuttajataustaisia hakeutujia, opiskelijoita ja tutkinnon suorittajia. Tilanteissa, joissa ruotsinkieliselle tutkinnon suorittajalle hankitaan tutkinto suomenkieliseltä tutkinnon järjestäjältä, tutkinnon suorittajan kielitausta on myös tarpeen ottaa huomioon.

Tämä artikkeli perustuu tutkimukseen, joka toteutettiin kyselylomakkeen ja asiantuntijalausuntojen avulla. Kysely suunnattiin sekä ruotsin- että suomenkielisille näyttötutkinnon järjestäjille ja koulutuksen järjestäjille. Vastaukset, joita selvitämme tässä artikkelissa, valottavat hyviä käytäntöjä kielirajan ylittävästä yhteistyöstä henkilökohtaistamisessa maahanmuuttajataustaisten tutkinnon suorittajien kohdalla. Lisäksi kyselyvastaukset osoittavat, etteivät käytännöt ole aina kaikissa tilanteissa yhtenäisiä ja vakiintuneita. Tuomme sen vuoksi esiin myös vaihtelevia tilanteita valaistaksemme asioiden monimuotoisuutta ja annamme suosituksia yhtenäisempien käytäntöjen luomiseksi. Maahanmuuttajataustaiset henkilöt toimivat ja työskentelevät nykyisin Suomessa hyvin erilaisissa tehtävissä ja työpaikoilla, mikä on syytä ottaa huomioon henkilökohtaistamisessa.

7.2 Kieli- ja kulttuuritausta näyttötutkintojen järjestämisen sopimuksessa

Näyttötutkinnon voi Suomessa suorittaa suomeksi, ruotsiksi tai saameksi. Koulutuksen järjestäjä ja tutkintotoimikunta solmivat sopimuksen näyttötutkintojen järjestämisestä (Näyttötutkintojen järjestämissopimus 2012. Määräykset ja ohjeet 2012:25. Opetushallitus). Näyttötutkinto-oppaan (Oppaat ja käsikirjat 2012:11.

Opetushallitus) ja käytännön kokemusten perusteella voidaan näyttötutkintojärjestelmän todeta sisältävän kielellisiä ja kulttuurisia piirteitä monella eri tasolla. Tutkinnon järjestäjän ja tutkintotoimikunnan välisessä näyttötutkintojen järjestämissopimuksessa sovitaan, millä tutkintokielellä tai tutkintokielillä näyttötutkinto järjestetään. Tutkintokielenä voi olla suomi, ruotsi tai saame, eikä tämä ole millään tavalla yhteydessä tutkinnon perusteiden sisältämiin kielitaitovaatimuksiin. Nykyisistä 374 näyttötutkinnosta (2014) noin 90 voidaan suorittaa ruotsin kielellä ja viisi saamen kielellä.

Saamen kieliä on kymmenen ja niistä kolmea puhutaan Suomessa: inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. Saamenkäsityökisällin ammattitutkinto ja Saamenkäsityömestarin erikoisammattitutkinto voidaan järjestää ainoastaan jollakin näistä kolmesta saamen kielestä, Porotalouden ammattitutkinto ja Luonto- ja ympäristöalan perustutkinto (Porotalouden osaamisala) voidaan suorittaa myös saamen kielellä. Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinto (saamenkäsityö) järjestetään suunnitelmien mukaan pohjoissaamen kielellä vuodesta 2015 alkaen. Saamenkäsityökisällin ammattitutkinnossa vaaditaan saamen kielen suullista osaamista ja Saamenkäsityömestarin erikoisammattitutkinnossa myös saamen kielen kirjallista osaamista.

Etenkin koltansaamen ja inarinsaamen vahvistamiseksi opiskelijoille pyritään tarjoamaan näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa mahdollisuus sanavarastonsa laajentamiseen kertomusten, vapaamuotoisten keskustelujen ja haastattelujen avulla. Inarinsaamea, koltansaamea tai pohjoissaamea puhuva henkilö suorittaa tutkinnon omalla kielellään ja osoittaa saamen kielen osaamisensa suullisesti. Tutkinnon suorittajalla on oikeus saada tukea ja ohjausta saamen kielellä. Vähintään yhden arvioijan on osattava sitä saamelaiskieltä, jota tutkinnon suorittaja tutkinnossaan käyttää. Lisäksi esteellisyyteen, riittävään saamenkielen taitoon ja ammatilliseen osaamiseen liittyvät kysymykset voivat olla arvioinnissa haastavia.

Tutkinnon järjestäjä kuvaa näyttötutkinnon järjestämisuunnitelmassa, miten tutkinnon suorittajan kieli- tai kulttuuritaustaan mahdollisesti liittyvät erityistarpeet otetaan huomioon näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisessa (kohta 11). Lisäksi tutkinnon järjestäjä kuvaa järjestämisuunnitelmassa, millaisia järjestelyjä näyttötutkinnon suorittajalle tarjotaan tämän kieli- ja kulttuuritaustasta johtuviin mahdollisiin erityistarpeisiin (kohta 12).

7.3 Ruotsinkielisen koulutuksen järjestäjän ja suomenkielisen näyttötutkinnon järjestäjän yhteistyö

Tässä luvussa esitellään menettelytapoja ruotsinkielisten mahdollisuuksista suorittaa sellainen näyttötutkinto, jossa yhdelläkään tutkinnon järjestäjällä ei ole sopimusta tutkinnon järjestämiseksi ruotsin kielellä. Miten henkilökohtaistaminen onnistuu parhaiten tilanteessa, jossa näyttötutkinto järjestetään muulla kuin tutkinnon suorittajan omalla äidinkielellään?

7.3.1 Koulutuksen tai tutkinnon hankkijan kanssa tehtävä yhteistyö

Miten henkilökohtaistaminen otetaan huomioon tutkintoa hankittaessa?

Mikäli ei ole näyttötutkinnon järjestäjää, jolla on sopimus näyttötutkinnon järjestämisestä ruotsin kielellä, koulutuksen järjestäjä yleensä lähettää tarjouspyynnön sellaiselle tutkinnon järjestäjälle, jolla on sopimus tutkintotoimikunnan kanssa kyseisen näyttötutkinnon järjestämisestä suomen kielellä.

Esimerkki:

Koulutuksen järjestäjä A järjestää tutkintoon X valmistavaa koulutusta. Koulutuksen järjestäjä B:llä on tutkinnon X järjestämissopimus tutkintotoimikunnan kanssa. Koulutuksen järjestäjä B on myös siis tutkinnon X järjestäjä. Koulutuksen järjestäjä A lähettää tarjouspyynnön tutkinnon järjestäjille ja koulutuksen järjestäjä B antaa tarjouksen, jonka koulutuksen järjestäjä A hyväksyy. Koulutuksen järjestäjä B:n opetuskielenä on suomi. Tällainen sopimus tutkinnon hankkimisesta on solmittava ennen näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen aloittamista.

Tutkintotoimikunta antaa tutkintotodistuksen tai todistuksen tutkinnon osan/ osien suorittamisesta ruotsin- tai suomenkielisenä. Jos tutkinnon osa suoritetaan suomeksi, todistuksen kääntöpuolelle voidaan Lisätietoja-kohtaan kirjoittaa: ”Tutkinnon osa XX on suoritettu suomen kielellä”.

Henkilökohtaistamisen ottaminen huomioon tarjouspyynnöissä ja lopullisessa tarjouksessa vaihtelee. Mikäli henkilökohtaistaminen on otettu huomioon, se näkyy henkilökohtaistamisen eri vaiheiden erilaisena hinnoitteluna. Saattaa myös käydä niin, että koulutuksen järjestäjä mainitsee henkilökohtaistamisen tarjous-

pyynnössä, mutta tarjouksessa sitä ei ole otettu huomioon. Henkilökohtaistaminen on syytä ottaa huomioon tarjouspyynnössä ja varsinaisessa tarjouksessa.

Henkilökohtaistamiseen liittyvien tehtävien jakautumisen tarkka kuvaaminen eri osapuolten kesken (työelämä – koulutuksen järjestäjä – tutkinnon järjestäjä) on tärkeää, jotta vältytään päällekkäiseltä työltä. Pahimmassa tapauksessa hakeutuja/tutkinnon suorittaja joutuu tekemään saman asian useaan kertaan. Käytännöt vaihtelevat siinä, miten koulutuksen järjestäjän ja näyttötutkinnon järjestäjän henkilökohtaistamiseen liittyvä työjako kirjataan hankintasopimukseen. Suosituksena on, että koulutuksen järjestäjän ja tutkinnon järjestäjän työnjako kuvataan kirjallisesti hankintasopimuksessa ennen kuin tutkinnon suorittaja lähtee valitsemalleen tutkintopolulle.

Miten henkilökohtaistamisen konkreettinen yhteistyö koulutuksen järjestäjän ja tutkinnon järjestäjän kesken tapahtuu?

”Käynnistettyämme yhteistyön tutkinnon järjestäjän kanssa huomasimme, että tutkinnon suorittajien piti hoitaa jotkut asiat kahdesti. Molemmat osapuolet käsitelivät samoja asioita. Seuraavassa yhteistyökokouksessa päätimme tarkemmin vastuunjaosta ja käytettävistä työkaluista.”

Suosituksena on, että kirjallisesta hankintasopimuksesta ilmenee, mitä asiakirjoja kukin osapuoli laatii yhdessä hakeutujan/tutkinnon suorittajan kanssa ja missä vaiheessa nämä asiakirjat lähetetään koulutuksen järjestäjälle tai tutkinnon järjestäjälle. Koulutuksen järjestäjä tekee alustavan kartoituksen hakeutujan osaamisesta yhdessä työpaikan edustajan kanssa. Näyttötutkinnon järjestäjän työ perustuu sitten tälle kartoitukselle. Henkilökohtaistamista koskevan asiakirjan on oltava molempien osapuolten saatavilla, mutta koulutuksen järjestäjällä on aina vastuu kyseisestä asiakirjasta ja henkilökohtaistamisen toteuttamisesta kaikissa kolmessa vaiheessa. Henkilökohtaistamista koskevan asiakirjan allekirjoittavat tutkinnon suorittaja ja koulutuksen järjestäjä (suomenkielinen toimija). Tässä tapauksessa on suositeltavaa, että myös tutkinnon hankkija (ruotsinkielinen toimija) allekirjoittaa henkilökohtaistamista koskevan asiakirjan.

7.3.2 Käytännön yhteistyö

Mitä ruotsinkielisen tutkinnon suorittajan ja suomenkielisen tutkinnon järjestäjän yhteistyö käytännössä tarkoittaa?

Henkilökohtaistamista koskeva asiakirja laaditaan joko suomen tai ruotsin kielellä. Suomenkielisen tutkinnon järjestäjän ja ruotsinkielisen tutkinnon suorittajan yhteistyö merkitsee joskus lisätyötä, koska käytännössä useimmiten käytetään suomen kieltä. Osapuolten kannalta järjestely johtaa joskus väärinkäsityksiin, jotka on selviteltävä. Täten ruotsin kielen tulkkaa voidaan käyttää

suomenkielisen tutkinnon järjestäjän ja ruotsin kielen valmistavan koulutuksen järjestäjän välisessä yhteistyössä. Tutkintoa suoritettaessa saattaa olla tarve käyttää suomi–ruotsi-tulkkiä, mistä aiheutuu lisäkustannuksia. Tulkkiä käytettäessä ei ammattitaitovaatimuksia saa muuttaa. Tulkin on oltava kaikissa tilanteissa neutraali ja puolueeton.

”Mikäli tutkinnon järjestäjä ei pysty ylittämään kielimuuria, tarvitaan tulkkiä. Mutta sekään ei aina toimi, koska tulkilla täytyisi olla alan osaamista, jotta hän osaisi ilmaista asiat oikein. Tulkkaus vie aikaa ja aika on rahaa, kun yksikköhinnat ovat alhaisia. Kielivaikeuksien takia tutkinnon suorittajat ymmärtävät tehtävät väärin, hermostuvat ja suoriutuvat tutkinnosta heikommin.”

Käytännön toteutuksesta on tärkeää keskustella jo varhaisessa vaiheessa laadittaessa hankintasopimusta koulutuksen järjestäjän ja näyttötutkinnon järjestäjän kesken, jotta kaikki osapuolet tietävät tehtävänsä ja vastuunsa. Viestinnän, yhteistyön ja pelisääntöjen pohjalta syntyvä koulutuksen järjestäjän ja tutkinnon järjestäjän välinen kirjallinen tehtävänjako muodostaa perustan henkilökohtais-
tamisen optimaaliselle toteutukselle tapauksissa, joissa tutkinnon suorittajalle ei ole tarjolla näyttötutkintojen järjestämissopimuksen omaavaa tahoja ruotsin kielellä. Hyvällä ennakkosuunnittelulla ja selkeällä hankintasopimuksella saavutetaan onnistuneen yhteistyön edellytykset kielestä riippumatta.

”Kieli ei muodosta estettä, valmistava koulutus on kaksikielinen ja monet tutkinnon suorittajatkin ovat kaksikielisiä.”

Mitä järjestelyjä tutkinnon järjestäjät tarjoavat muuta kotimaista kieltä, esim. ruotsia, puhuville tutkinnon suorittajille?

Käytännöt vaihtelevat. Seuraavassa muutamia hyviä esimerkkejä:

- selkokielinen aineisto
- kielitaitoiset ohjaajat
- arviointi omalla äidinkielellä, ruotsia puhuvat arvioijat
- lisäopetus, oppimisstudio

Usein ilmenee, että näyttötutkinnon järjestäjältä puuttuu selkeä suunnitelma siitä, millaisia järjestelyjä se aikoo tarjota tutkinnon suorittajan mahdollisiin kieli- ja kulttuuritaustasta johtuviin erityistarpeisiin. Nämä erityistarpeet koskevat mahdollisesti myös muuta kotimaista kieltä, esim. ruotsia, puhuvia tutkinnon suorittajia. Lisäksi ohjaaja voi olla läsnä tutkinnon suorittamisessa vähentääkseen kielestä johtuvien väärinkäsitysten vaaraa. Tässä on otettava huomioon ohjaajan mahdollinen esteellisyys. Ohjaaja ei saa osallistua tutkinnon suorittajan arviointiin.

Useimmissa näyttötutkinnon perusteissa esitetään kielitaitovaatimuksia tutkinnon suorittajalle. Kielitaitovaatimukset vaihtelevat koulutusalan, näyttötutkinnon ja tutkinnon osan mukaan. Arvioinnin oppaassa (Oppaat ja käsikirjat 2012:9. Opetushallitus) kuvataan esimerkiksi palvelualan perustutkintojen kielitaitovaatimukset asteikolla tyydyttävä, hyvä ja kiitettävä. Useissa ammatillisten perustutkintojen perusteissa on eritelty alakohtainen kielitaidon hallinta suomenkielisillä, ruotsinkielisillä ja muunkielisillä sekä vieraskielisessä koulutuksessa kolmiportaisen arvosana-asteikon mukaisesti.

Näyttötutkinnon järjestämisessä on eduksi, jos tutkinnon suorittaja ja tutkinnon järjestäjä ovat yhtä mieltä siitä, että on tärkeää pyrkiä löytämään yhteinen kommunikointitapa. Jos tutkinnon suorittaminen sujuu kielestä riippumatta mahdollisimman hyvin, on tästä hyötyä työelämälle, tutkinnon suorittajalle, koulutuksen järjestäjälle ja näyttötutkinnon järjestäjälle. Kaikki tutkinnon perusteissa esitetyt kielitaitovaatimukset on osoitettava tutkintotilaisuuksissa. Kielitaitoiset ohjaajat ja arvioijat ovat osa onnistunutta henkilökohtaistamista, joka täyttää tutkinnon suorittajan tarpeet tinkimättä tutkinnon perusteissa esitetyistä ammattitaitovaatimuksista.

7.4 Maahanmuuttajatausta ja henkilökohtaistaminen

7.4.1 Hakeutumisvaiheen henkilökohtaistaminen

Kuka huolehtii maahanmuuttajataustaisten hakijoiden henkilökohtaistamisesta?

Maahanmuuttajataustaisten hakeutujien henkilökohtaistamisesta huolehtivat useimmiten samat henkilöt, jotka hoitavat muidenkin hakeutujien henkilökohtaistamista. Yleensä he ovat vastaavia kouluttajia, tiiminjohtajia, kehityskoordinaattoreita tai osaamis- ja koulutussuunnittelijoita. He tekevät usein yhteistyötä oppilaitoksissa niiden henkilöiden kanssa, joilla on käytännön kokemusta maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden parissa työskentelystä. Heillä on kulttuuriosaamista, joka tukee henkilökohtaistamisesta vastaavan henkilön työtä.

Mitä on otettava huomioon soveltuvan tutkinnon valinnassa maahanmuuttajataustaiselle hakijalle?

Maahanmuuttajataustainen hakeutuja valitsee sopivan näyttötutkinnon tai sen osan yhdessä koulutuksen järjestäjän kanssa. Soveltuvan tutkinnon valintaan voivat osallistua myös koulutuksen tai tutkinnon hankkija, näyttötutkinnon järjestäjä ja oma työnantaja. Hakeutumisvaiheessa on tärkeää keskustella näyt-

tötutkinnon tai sen osan ammattitaitovaatimuksista, arvioinnin perusteista ja ammattitaidon osoittamistavoista riittävän tarkasti. Samoin hakeutujalle on syytä selvittää, mitä kyseisen ammatin harjoittaminen edellyttää käytännössä esimerkiksi sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla tai tekniikan ja liikenteen alalla. Tutkinnon suorittajalle soveltuvan tutkinnon valintaan sovelletaan SORA-säädöksiä. SORA-säädösten soveltamista hakeutumisvaiheeseen kuvataan tarkemmin tämän julkaisun luvussa 4.

Aiemmin hankitun osaamisen kartoittaminen

Maahanmuuttajataustaisilta hakeutujilta kartoitetaan samalla tavoin kuin muillakin hakijoilta, millaista osaamista heillä jo on ja, mitä ammattitaito on vielä hankittava ennen tutkinnon suorittamista. Aiemmin hankittua osaamista kartoitetaan haastattelemalla hakeutujaa ja keskustelemalla hänen kanssaan sekä erilaisten testien ja asiakirjojen avulla. Maahanmuuttajataustaisten hakeutujien osaamisen tunnistaminen perustuu usein erilaisiin todistuksiin. Jos hakeutujan koulutus- tai työtodistukset on annettu Suomessa ja jossakin muussa EU/ETA-maassa, niin tilanne ei välttämättä ole ongelmallinen. Osaamisen tunnistamisen tekee haastavammaksi, mikäli hakeutuja esittää koulutus- tai työtodistuksensa vieraalla kielellä, jossa käytetään kyrillisiä aakkosia tai logograafisia merkkejä. EU/ETA-maiden ulkopuolella annetut todistukset ja todistusten liitteet voivat osoittautua haasteeksi, koska koulutuksen järjestäjän tai näyttötutkinnon järjestäjän on vaikea saada käsitystä todistuksen sisällöstä. Hakeutujan on viime kädessä itse huolehdittava siitä, että todistuksista tehdään viralliset käännökset. Käännöstyön kustannukset voivat muodostua esteeksi. Jos hakeutujan osaamista ei ole dokumentoitu paperille tai jos todistusta ei ole käännetty, hänelle voidaan järjestää työkoee, jossa hän voi osoittaa aiemmin hankittua osaamistaan. Tämä on toimiva ratkaisu esimerkiksi tekniikan ja liikenteen alalla.

Miten toimitaan, jos hakeutujalla on ulkomainen tutkinto?

Tutkinnon tunnustamisella tarkoitetaan päätöstä siitä, millaisen kelpoisuuden ulkomainen tutkinto antaa työtä tai opiskelupaikkaa haettaessa. Tutkintojen tunnustamisesta vastaa Opetushallitus, alakohtainen viranomainen, työnantaja, oppilaitos tai korkeakoulu sen mukaan, mihin tarkoitukseen tutkinnon tunnustamista haetaan. Opetushallitus päättää ulkomaisen tutkinnon antamasta virkakelpoisuudesta Suomessa. Opetushallituksen päätös on maksullinen. Lisätietoa ulkomaisten tutkintojen tunnustamisesta löytyy Opetushallituksen verkkosivuilta http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/tutkintojen_tunnustaminen

Alakohtaiset viranomaiset päättävät oikeudesta harjoittaa ammattia tai käyttää ammattinimikettä. Esimerkiksi terveydenhuollon ammattien osalta päätökset tekee Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira (www.valvira.fi).

Opetushallitus antaa asiantuntijalausuntoja ulkomaisista ammatillisista tutkinnoista, joista ei voida antaa virkakelpoisuuspäätöstä. Lausunto voidaan laatia loppuun suoritetusta tutkinnosta, joka kuuluu lähtömaan viralliseen tutkintorakenteeseen. Lausunto ei anna virkakelpoisuutta. Siitä voi kuitenkin olla apua työhaussa tai opiskelemaan hakeutumisessa. Opetushallituksen lausuntoa voidaan hyödyntää myös silloin kun näyttötutkinnon järjestäjä hakee aikaisemmin osoitetun osaamisen tunnustamista tutkintotoimikunnalta.

Lausunnossa annetaan tietoa tutkinnon sisällöstä ja tasosta sekä tutkinnon antamasta pätevyydestä lähtömaassa. Tutkinnon sisältöä vertaillaan lähinnä vastaaviin suomalaisiin tutkintoihin. Lausunto annetaan suomen tai ruotsin kielellä. Lausunto on maksullinen. Lisätietoa asiantuntijalausunnoista löytyy Opetushallituksen verkkosivuilta http://www.oph.fi/koulutus_ ja_tutkinnot/tutkintojen_tunnustaminen/lausunnot_ulkomaisista_ammattillisista_tutkinnoista.

Miten varmistetaan, että hakeutuja ymmärtää näyttötutkintojärjestelmän periaatteet?

”Keskustelemalla ja näyttämällä, miten näyttötutkintojärjestelmä toimii käytännössä, esim. joku (maahanmuuttaja) kertoo, miten tutkintotilaisuus oli järjestetty. Mutta käytännössä se on kyllä vaikeaa.”

Hakeutumisvaiheessa varmistetaan, että hakeutuja ymmärtää näyttötutkintojärjestelmän periaatteet ja menettelytavat. Se on käytännössä haaste, johon vaikuttavat useat tekijät. Yhtäältä suomalainen näyttötutkintoihin perustuva ammatillinen aikuiskoulutus on ainutlaatuinen eikä vastaavaa ole muissa maissa. Toisaalta hakeutujan kielitaidossa voi olla sellaisia puutteita, ettei hän pysty täysin ymmärtämään järjestelmän periaatteita ja menettelytapoja vaikka ne kuvataan helppotajuisella kielellä. Käytännössä on usein vaikea osoittaa, että hakeutuja on ymmärtänyt järjestelmän periaatteet. ”Kyllä, ymmärrän” ei välttämättä tarkoita, että henkilö on tosiasiaa ymmärtänyt sisällön. Lisäksi on otettava huomioon kulttuuritaustan vaikutus, esimerkiksi ettei hakeutuja halua sanoa ”ei” ja näin ollen osoittaa tietämättömyyttään.

”Henkilökohtaisten keskustelujen avulla, selkokielistämällä ja avaamalla tutkinnon perusteet ja ammattitaitovaatimukset.”

”Vaikea asia, käymällä asiat moneen kertaan läpi.”

Miten hakeutujan mahdolliset kieli- ja kulttuuritaustaan liittyvät erityistarpeet otetaan huomioon?

Tutkinnon suorittajan mahdolliset kieli- ja kulttuuritaustaan liittyvät erityistarpeet otetaan huomioon hänen hakeutuessaan näyttötutkintoon tai siihen val-

mistavaan koulutukseen. Hakeutumisvaiheessa on erityisen tärkeää kartoittaa henkilön kielitaidon taso. Hakeutujalla on usein yleisen kielitutkintojärjestelmän mukainen todistus kielitaidon tasostaan. Lisäksi koulutuksen järjestäjät pitävät kielikokeita maahanmuuttajataustaisille hakijoille.

Maahanmuuttajataustaisen henkilön tulisi suositusten mukaan saavuttaa yleisten kielitutkintojen tason 2 mukainen kielitaito ennen näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen aloittamista. Se vastaa kielitaidon perustasoa. Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen aikana on mahdollista saavuttaa kielitaidon taso 3. Se vastaa keskitasoa. Yleisten kielitutkintojen taso 3 vastaa yleiseurooppalaisen viitekehyksen B1-tasoa ja taso 4 viitekehyksen B2-tasoa. Näyttötutkinnot, joissa edellytetään esimerkiksi asiakaspalvelutilanteissa toimimista tai kirjallisten dokumenttien laatimista, voivat olla haastavia maahanmuuttajataustaisille tutkinnon suorittajalle.

Hakeutujan kieli- ja kulttuuritaustaan liittyvät erityistarpeet selvitetään henkilön haastattelussa ja keskustelussa hänen kanssaan. Usein niissä keskitytään kieli- taustaan. Hakeutujan kielitaitoa kartoitetaan esimerkiksi erilaisilla suullisilla ja kirjallisilla kielikokeilla. Niiden perusteella koulutuksen järjestäjä suunnittelee asianomaiselle henkilölle sopivia tukitoimenpiteitä. Niitä voivat olla esimerkiksi erityisopettajan ja koulutusvalmentajan palvelut sekä tarvittaessa myös kuraattorin ja terveydenhoitajan palvelut erityyppisten kielenoppimisen tukitoimien lisäksi. Lisäksi hakeutujan kielitaidon riittävyydelle voidaan asettaa vaatimuksia. Tullakseen hyväksytyksi näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen henkilön on osattava kieltä riittävän laajasti, jotta hän pystyisi omaksumaan suomen- tai ruotsinkielistä opetusta. Näyttötutkintoon hakeutuvan henkilön kielitaito testataan tarvittaessa myös tilanteessa, jos henkilö menee suoraan tutkintotilaisuuksiin osallistumatta näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen. Mikäli hakeutujan kielitaito osoittautuu puutteelliseksi, hänet ohjataan usein kielen opetuksen pariin erityisesti alakohtaisen kielitaidon osalta. Hakeutumisvaiheessa on tärkeää erottaa henkilön suullinen ja kirjallinen kielitaito. Suullinen kielitaito voi olla hyvä samalla kun kirjallinen kielitaito voi olla huomattavasti heikompi.

”Kielitaito ja suomalaisen työelämän tuntemus kartoitetaan erilaisin suullisin ja kirjallisoin testein. Maahanmuuttajataustaisen hakijan kielitaidon arvioinnissa hyödynnetään kielen taitotason testejä ja mahdollisia koulutodistuksia.”

Kulttuuritaustaan liittyvien erityistarpeiden suhteen on syytä muistaa, että käsitys opettamisesta, opetuksesta ja varsinaisesta oppimisprosessista on kulttuuri- ja arvosidonnainen. Suomeen aikuisena saapunut henkilö, joka on saanut ammattikoulutuksensa kotimaassaan, voi joutua kohtaamaan joukon haasteita

halutessaan suorittaa näyttötutkinnon. Oppiminen on monissa kulttuureissa ryhmäkeskeistä, ohjattua ja opettajajohtoista. Suomalainen ammatillinen aikuis-koulutus lähtee yksilöstä ja edellyttää tutkinnon suorittajalta itseohjautuvuutta, suunnittelukykyä ja vastuunkantoa. Henkilö, jolla voi olla kokemusta ohjatun- masta oppimisesta, ei välttämättä helposti ymmärrä hakeutumisvaiheessa, mitä häneltä vaaditaan tutkintoprosessin aikana tai sisäistä elinikäisen oppimisen käsitettä. Tutkinnon suorittajalle ei laadita henkilökohtaista opetuksen järjestä- mistä koskevaa suunnitelmaa hänen kieli- ja kulttuuritaustansa perusteella vaan ainoastaan muun erityisen tuen tarpeen nojalla.

7.4.2 Näyttötutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen

Maahanmuuttajataustaisten tutkinnon suorittajien kielitaidon varmistaminen

Maahanmuuttajataustaisella tutkinnon suorittajalla on ennen tutkintotilaisuut- ta oltava niin hyvä kielitaito, että hän ymmärtää tutkintotilaisuutta koskevat, selkeästi esitetyt ohjeet. Riittävän kielitaidon varmistaminen on käytännössä haastavaa ja on osoittautunut, että siihen liittyvät rutiinit puuttuvat. Usein vii- tataan kielenopetukseen, johon tutkinnon suorittaja on osallistunut hankkies- saan tarvittavaa ammattitaitoa. Tarvittaessa kielitaito voidaan testata ja antaa yli- määräistä tukea. Tutkinnon suorittajan kielitaito voidaan testata ennen kutakin tutkintotilaisuutta. Lisäksi ohjaaja tai kouluttaja voi kerrata yhdessä tutkinnon suorittajan kanssa käsitteitä ja selittää niitä ennen tutkintotilaisuutta. Vastuu tutkinnon suorittajan kielitaidon varmistamisesta kuuluu yleensä koulutuksen järjestäjälle, joka tutkinnon suorittajan kanssa käymässä keskustelussa arvioi kielitaidon riittävyyden.

Ohjausta selkokielellä

On tärkeää, että tutkinnon suorittaja saa selkokielistä ohjausta. Ohjaajan teh- tävänä on selittää ja selvittää tutkinnon suorittajalle ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja -kriteerejä. Ohjauksessa on hyvä käyttää helppotajuista kieltä, jotta tutkinnon suorittaja ymmärtää tutkintotilaisuutta koskevat ohjeet. Arvioinnin perusteet kerrotaan tutkinnon suorittajalle ennen tutkintotilaisuus- den alkua.

Tutkintotilaisuuden erityisjärjestelyt

Tutkinnon suorittajaa voidaan tukea erilaisin erityisjärjestelyin tutkintotilai- suudessa. Tutkinnon suorittaja voi osoittaa osaamistaan monin eri tavoin, esimerkiksi tekemällä työtä, suullisesti, kirjallisesti tai valokuvien ja videon avulla. Näyttötutkinnon perusteissa edellytetyjä kirjallisia dokumentteja (mm. tilinpäätös, liiketoimintasuunnitelma, hoitosuunnitelma ja työsuunnitelma) ei voi korvata suullisella esityksellä. Tutkinnon suorittajalle voidaan myös

antaa tutkintotilaisuudessa lisäaikaa tehtävien suunnitteluun ja mahdollisiin kirjallisiin suorituksiin, mutta käytännön tehtävät on muilta osin suoritettava tutkinnossa tai ammatissa edellytetyllä joutuisuudella. Ruotsinkielistä tulkkia voidaan siis käyttää tarvittaessa, kun ruotsinkielinen tutkinnon suorittaja suorittaa kokonaisen näyttötutkinnon tai tutkinnon osan suomen kielellä. Tutkinnon suorittamisvaiheeseen on tarjolla monenlaista tukimateriaalia. Niistä voidaan mainita helppolukuiset materiaalit, kuvat, piirrookset, sanakirjat ja käyttökelpoiset sovellukset.

Arvioijien perehdyttämisen merkitys

Ammattitaitovaatimukset ovat samat maahanmuuttajataustaisille kuin muillekin tutkinnon suorittajille. Tutkinnon suorittajan ammattitaitoa on arvioitava siten, että mahdolliset kielitaidon puutteet eivät vaikuta tutkintosuoritukseen kielteisesti. Arvioijien tulee olla hyvin tietoisia siitä, että he arvioivat vain ammattitaitoa. Arvioijat arvioivat tutkinnon suorittajan kielitaitoa, mikäli sitä edellytetään kyseisessä tutkinnon osassa. Maahanmuuttajataustaisten tutkinnon suorittajien suorituksia arvioivien on myös oltava tietoisia tutkinnon suorittajan mahdollisesta erityisen tuen tarpeesta ja osattava arvioida ammattitaitoa niin, etteivät erityisjärjestelyt vaikuta arviointiin kielteisesti.

Saavatko arvioijat perehdytyksessään erityisiä valmiuksia arvioida maahanmuuttajataustaisia tutkinnon suorittajia? Käytännöt vaihtelevat. Jotkut näyttötutkinnon järjestäjät tarjoavat samansisältöistä arvioijakoulutusta kaikille arvioijille kun taas toiset tutkinnon järjestäjät kiinnittävät arvioijakoulutuksessa erityistä huomiota siihen, miten arvioijat pystyvät arvioimaan maahanmuuttajataustaisten henkilöiden osaamista tutkintotilaisuudessa.

Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden tutkintosuorituksen arvioijien perehdyttämiseen kuuluvat myös tutkinnon suorittajan mahdolliseen kieli- ja kulttuuritaustaan liittyvät kysymykset ja, että arvioijat saavat arviointiinsa ohjausta tältä osin.

”Arvioijille korostetaan, että heidän tulee esittää mahdollisimman konkreettisia kysymyksiä ja käyttää selkeää kieltä. Lisäksi heille korostetaan, että heidän tulee pyrkiä esittämään kysymyksiä monin eri tavoin.”

”Arvioijien perehdyttäminen on osin yksilöllistä ja lähtee tutkinnon suorittajasta.”

Arvioijilta ja tutkinnon järjestäjältä vaaditaan kulttuurin tuntemusta

Tutkinnon suorittajan mahdolliseen kulttuuritaustaan tulee kiinnittää enemmän huomiota tutkintotilaisuuksien järjestelyissä. Tämä edellyttää niin tutkinnon järjestäjältä kuin arvioijilta eri kulttuurien hyvää tuntemusta. Tutkinnon suorittajan kieli- ja kulttuuritaustan suhteen on osoittautunut, että huomioon otetaan lähinnä kielitausta. Kielitausta se on rajallisempi ja konkreettisempi kuin laajempi kulttuuritausta. Kulttuuri ei ole staattinen ilmiö tai mukana kulkeva reppu. Kulttuuri on pikemminkin dynaaminen prosessi, joka syntyy lähinnä ihmisten välisessä kohtaamisessa. Elämme yhteiskunnassa, jossa monikulttuurisuus on luonnollinen osa elämää. Henkilön kulttuuritausta heijastuu niin elämäntapomuksissa ja arvoissa kuin myös konkreettisissa teoissa. Kulttuuritausta voi näkyä ruokaan ja vaatteisiin liittyvissä asioissa sekä siinä, miten toisia tervehditään ja puhutellaan. Esimerkiksi ravintola- ja elintarvikealan tutkinnoissa kulttuuritaustalla voi olla vaikutusta tutkinnon suorittajalle soveltuvan tutkinnon valintaan.

Vaatetuksen osalta tilanteeseen vaikuttaa tutkinnon suorittajan käsitys siitä, miten miesten ja naisten tulee pukeutua. Tutkinnon suorittajan mielestä voi naisten ja miesten kättely tai silmiin katsominen olla sopimatonta tai sitten kättely ja katsekontakti voivat olla huomattavasti tärkeämpiä kuin suomalaisessa kulttuurissa. Puhuttelun muodollisuus voi vaihdella eri kulttuureissa. Uskonto voi vaikuttaa merkittävästi tutkinnon suorittajan arkeen. Kysymyksiin vastaamisen tapa voi myös olla kulttuurisidonnainen.

Maahanmuuttajataustaisten tutkinnon suorittajien arvioijille tarjottavassa koulutuksessa tulisi selvemmin kiinnittää huomiota kulttuuriasioihin, jotta mahdollisten väärinkäsitysten tai kulttuuritörmäysten määrä voitaisiin pitää mahdollisimman vähäisenä. Arvioijille tulisi tarjota mahdollisuus syventyä jossain määrin eri kulttuurien erityispiirteisiin. Maahanmuuttajataustaisen tutkinnon suorittajan suorituksen arvioinnissa jokainen tutkintotilaisuus ja jokainen suorittaja on ainutkertainen. On syytä välttää eri kulttuurien yleistämistä, koska viime kädessä on aina kyse yksittäisistä ihmisistä. Tietenkin on myös otettava huomioon, että maahanmuuttajataustaiset tutkinnon suorittajat ovat usein sopeutuneet Suomen kulttuuriin ja ovat itse tietoisia kulttuurieroista. Kuitenkin arvioijien ja tutkinnon järjestäjien hyvä kulttuurituntemus lisää erilaisuuden ymmärtämistä ja kunnioitusta ja siten varmistaa, että myös tutkinnon suorittajan kulttuuritausta otetaan huomioon henkilökohtaistamisessa. Kulttuurisidonnaisista eroista huolimatta kaikki tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimukset ovat samoja kaikille tutkinnon suorittajille.

8

HENKILÖKOHTAISTAMISEN JA TUTKINNON SUORITTAMISEN ONNISTUNEITA KÄYTÄNTÖJÄ JA RATKAISUJA

8 HENKILÖKOHTAISTAMISEN JA TUTKINNON SUORITTAMISEN ONNISTUNEITA KÄYTÄNTÖJÄ JA RATKAISUJA

Nina Heiskanen ja Petja Sairanen
HAAGA-HELIA ammatillinen opettajakorkeakoulu

8.1 Johdanto

Artikkeli perustuu näyttötutkinnon järjestäjien ja työelämän yhteistyökumppanien haastatteluihin, joissa kartoitettiin henkilökohtaistamisen ja tutkinnon suorittamisen hyviä käytänteitä ja toimintamalleja. Mielenkiinnon kohteena olivat henkilökohtaistamiseen liittyvät toiminnot ja hyvän henkilökohtaistamisprosessin onnistumisen edellytykset tutkinnon suorittamisen näkökulmasta.

Haastateltavat toimivat kouluttajina, ohjaajina, esimiehinä, työelämän arvioijina ja työpaikkaohjaajina tutkintotavoitteisessa koulutuksessa. He edustavat näyttötutkintona suoritettavien ammatillisten perustutkintojen ja ammatti- ja erikoisammattitutkintojen järjestäjiä. Haastatteluissa kartoitettiin, millaiset toimintatavat, prosessit ja yhteistyömallit mahdollistavat laadukkaan näyttötutkintoprosessin ja henkilökohtaistamisen toteuttamisen.

Eri toimijoiden kokemukset tutkinnon suorittamisen prosessin ja henkilökohtaistamisen eri vaiheista olivat hyvin yhteneväisiä riippumatta toimialoista ja tutkintotasoista. Yleisesti näyttötutkinnot koettiin hyväksi ratkaisumalliksi henkilöstön osaamisen kehittämisessä ja työelämän tulevaisuuden muutosten kohtaamisessa. Henkilökohtaistamisen aito toteutuminen koettiin myös eri toimijoiden välistä yhteistyötä syventäväksi prosessiksi.

8.2 Henkilökohtaistamisen mahdollistaja – työelämäyhteistyö

Mitkä ovat hyvän työelämäyhteistyön tekijät henkilökohtaistamisen näkökulmasta?

Hyvät työelämäyhteydet ovat näyttötutkintotoiminnan perusedellytys. Yhteistyötä työelämän kumppanien kanssa tehdään tutkinnon järjestämisen prosessin jokaisessa vaiheessa. Koulutuksen järjestäjä tekee yhteistyötä näyttötutkinnon

järjestäjän, tutkinnon tai koulutuksen hankkijan, työpaikkojen edustajien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Näyttötutkinnon järjestäjältä edellytetään toimivia yritys- ja sidosryhmäsuhteita jo näyttötutkintojen järjestämisen sopimusta haettaessa.

Hyvä ja toimiva työelämäyhteistyö perustuu opettajien ja kouluttajien henkilökohtaisiin työelämäkontakteihin ja verkostoihin. Usein näyttötutkinnon järjestämisessä eteen tuleva haaste tai ongelmatilanne ratkaistaan juuri mukana olevien henkilöiden henkilökohtaisten ja luottamukseen perustuvien suhteiden avulla. Käytännön kokemuksista ilmeni, että hyvät henkilösuhteet säästävät aikaa ja kustannuksia sekä nopeuttavat prosessia. Pitkäaikainen tuttavuus, esimerkiksi entinen työkaveruus, auttaa sanomaan asiat suoraan ja rehellisesti. Tässä korostuu luottamus yhteistyökumppanin ammattitaitoon ja kykyyn nähdä kummankin osapuolen intressit ja halu hakea yhteistä ratkaisua.

Toinen puoli henkilökohtaisiin ihmissuhteisiin rakentuvassa organisaation verkostoyhteistyössä on sen haavoittuvaisuus ja korvaamattomuus. Jos oppilaitoksen tai näyttötutkinnon järjestäjän yhteistyöverkostot ovat liian vahvasti rakentuneet henkilöstön omien, henkilökohtaisten suhteiden varaan, saattaa se ongelmatilanteessa olla organisaation näkökulmasta liian huojuva rakenne. Mahdollisessa intressien ristiriitatilanteessa opetushenkilöstöön kuuluva saattaa säästellä tai puolustella omia yhteistyökumppaneitaan. Lisäksi työpaikan vaihdoksessa työntekijä saattaa viedä yhteistyökumppanit mukanaan, jos yhteistyösuhde on perustunut pelkästään henkilökohtaisiin kytköksiin. Tämän vuoksi oppilaitoksen johdon tulisi olla vahvasti mukana työelämäyhteistyön tukemisessa, jolloin se parhaiten palvelee joka suhteessa sekä yksilöiden että yritysten kehittymistarpeita. Toimivaksi käytännöksi on todettu vastuun jakaminen henkilöiden välillä. Tässä yhteydessä korostuvat erityisesti näyttötutkinnon vastuuhenkilön ja varahenkilön valinta, osaaminen, asema ja tehtävät. Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen ryhmille voidaan vastuuhenkilön lisäksi nimetä myös varahenkilö.

Yhteistyön tekemisen esteeksi sekä tutkinnon järjestäjät että työelämän edustajat kokivat jatkuvasti lisääntyneen kiireen ja resurssien vähyyden. Näyttötutkintojen muuttuvien määräyksien ja ohjeistusten koettiin aiheuttavan ongelmia käytännön toiminnassa. Lähtökohtaisesti työelämän edustajalle näyttötutkintojen kehittämisessä ja arvioinnissa mukana toimiminen on vain yksi työtehtävä muiden joukossa, joten heidän vähäisempi asiaan sitoutuminen on siitä näkökulmasta ymmärrettävää.

Eri koulutuksen järjestämisuotojen käytäntöjen eroavuudet saattavat aiheuttaa ongelmia yhteistyön tekemisessä. Työpaikoilla saattaa samaan aikaan olla työs-

säoppimisjaksolla ammatillisen peruskoulutuksen opiskelija ja näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa mukana oleva tutkinnon suorittaja. Käytännön työtilanteessa toinen suorittaa ammattiosaamisen näyttöä ja toinen näyttötutkintoa. Ammatillisen peruskoulutuksen ja näyttötutkintojärjestelmän arviointiprosessit eroavat toisistaan, vaikka kyse olisi samasta ammatillisesta perustutkinnosta. Tämä aiheuttaa työpaikoilla epäselvyyttä ja jopa turhautumista erilaisiin ohjeistuksiin ja arviointilomakkeisiin. Työelämän arvioijien perehdyttäminen arviointitehtävään koettiin yhdeksi tärkeimmistä näyttötutkintoihin liittyvistä asioista. Hyvin toteutettu työelämäyhteistyö edellyttää sitä, että jokainen toimija tietää omat vastuunsa ja tehtävänsä tutkinnon suorittamisen eri vaiheissa. Hyvin toteutettu työelämän perehdyttäminen näyttötutkintojärjestelmään ja arviointiin edistää työelämän ja oppilaitoksen laadukasta yhteistyötä.

Toimiva henkilökohtaistaminen ja näyttötutkinnon järjestäjän hyvä oman alueen toimialojen tuntemus ovat tärkeitä toimivan yhteistyön kannalta. Työelämäyhteistyö edellyttää opettajalta ja kouluttajalta ymmärrystä työpaikkojen erilaisista kulttuureista ja hierarkioista. Joillakin työpaikoilla tutkintoihin liittyvät asiat hoidetaan keskitetysti vain yhden henkilön kautta. Toisilla työpaikoilla taas yhteistyö edellyttää monen eri henkilön kanssa toimimista, jopa eri toimipisteissä ja paikkakunnilla. Kouluttajan ja opettajan vuorovaikutustaidot ja henkilökohtaiset verkostot ja kontaktit nousevat merkittävään asemaan. Opettajien työelämäjakso-ot ovat käytössä monessa oppilaitoksessa, ja ne osaltaan parantavat yhteistyötä.

Parhaimmillaan näyttötutkinnon järjestäjän ja työelämän välinen yhteistyö koettiin olevan ratkaisujen etsimistä työpaikan kehittämistarpeisiin ja henkilöstön osaamisen kehittämiseen. Molempien osapuolien eli tutkinnon suorittajan ja työpaikan on hyödyttävä tavalla tai toisella tutkinnon järjestämiseen liittyvästä yhteistyöstä. Työnantajapuolelle on osattava kuvata hyöty, jonka se saa lähtiessään tukemaan työntekijänsä osaamisen tunnustamista tutkintotavoitteisessa koulutuksessa. Näyttötutkinnon järjestäjän edustajan on pystyttävä kuvamaan realistisesti, mitä näyttötutkinnon suorittaminen edellyttää resurssien näkökulmasta ja henkilökohtaisena panostuksena? Työnantajalle näyttötutkinnon suorittamisesta syntyvä lisäarvo on esimerkiksi tuottavuuden kasvua tai asiakaspalvelun ja -tyytyväisyyden parantumista. Tutkinnon suorittajalle arvoa tuo oman osaamisen kehittämisen lisäksi oman osaamisen tunnustaminen viralliseksi tutkinnoksi.

”Yhteistyö työelämän kanssa on haasteellista mutta myös antoisinta.”
(Ammatillisen perustutkinnon tutkintovastaava)

Parhaimmillaan näyttötutkinnot tukevat yrityksen strategisia tavoitteita ja tutkinnon suorittajan osaamisen kehittymistä. Tutkinnon suorittamisen prosessi

ja osaamisen osoittaminen käytännön työssä kytketään henkilökohtaistamisen kautta yrityksen toimintatapojen kehittämiseen ja niiden jalkauttamiseen. Näyttötutkinto tarjoaa yritykselle kehyksen, joka tutkinnon suorittajan lisäksi sitouttaa toimintaan työpaikkaohjaajan ja työntekijä- ja työnantajatahon arvioijat. Näyttötutkinnon ohjaamisessa ja arvioinnissa kehittyy myös mukana olevien henkilöiden oma ammatillinen osaaminen sekä ymmärrys ammattitaidon ja toimialan tulevaisuuden kehittymistarpeista.

8.3 Henkilökohtaistamisen toteuttamisen väline – ohjaustoiminta

Millaista ohjausta näyttötutkinnon suorittaminen ja henkilökohtaistaminen edellyttävät?

Tutkinnon suorittamisen ja henkilökohtaistamisen tärkein väline on ohjaus ja neuvonta. Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on varmistaa, että näyttötutkintoa suorittava henkilö saa asiakaslähtöistä ohjausta ja neuvontaa tutkinnon suorittamisen jokaisessa vaiheessa. Koulutuksen järjestäjä sopii yhteistyössä tutkinnon suorittajan ja hänen työpaikkansa tai työssäoppimispaikan kanssa yhteisesti mahdollisista tukimuodoista ja palveluista. Käytännössä tämä tarkoittaa, että näyttötutkinnon järjestäjän edustajat – yleensä opettajat ja ohjaajat – ohjaavat ja neuvovat tutkinnon suorittajia ja työelämän edustajia koko tutkinnon suorittamisen ajan. Ohjaus ja neuvonta alkavat hakeutumisvaiheessa, ja tämä työ jatkuu henkilökohtaistamisprosessin loppuun asti.

Näyttötutkintotoimintaan liittyvä henkilökohtaistaminen eroaa perinteisestä opinto-ohjaajan työnkuvasta ja tehtävistä oppilaitoksessa. Henkilökohtaistamisen perusajatus edellyttää laajempaa käsitystä opettajan ja kouluttajan ohjauksen kentästä ja siellä mukana olevista toimijoista. Ohjaustyö ja ohjausosaaminen ovatkin korostuneet viime vuosien aikana perinteisen opettajan ja kouluttajan toimenkuvassa.

Tutkinnon suorittajien ja työelämän edustajien ohjaajana toimii usein tutkinto-vastaava tai valmistavasta koulutuksesta vastaava näyttötutkintomestari. Ohjauksen kohteena ovat opiskelijan ja tutkinnon suorittajan lisäksi myös työpaikan edustajat, työpaikkaohjaajat, arvioijat ja esimiehet. Lisäksi näyttötutkinnon järjestäjän edustajat ohjaavat ja neuvovat myös muita yhteistyökumppaneita, esimerkiksi koulutuksen tai tutkinnon hankkijoita ja valmistavan koulutuksen opettajia sekä muita yhteistyökumppaneita ja sidosryhmien edustajia. Näyttötutkintotoimintaan liittyvä ohjauksen kenttä ja toimijoiden verkosto on siis erittäin monipuolinen ja edellyttää hyviä vuorovaikutus- ja ohjaustaitoja.

Kysymykseen, millaista ohjausosaamista näyttötutkinnon ohjaaminen ja henkilökohtaistaminen edellyttävät ohjauksessa mukana olevilta, tuotiin vahvasti esiin yhteisten toimintamallien ja pelisääntöjen merkitys. Tutkinnon suorittajan ja opiskelijan ohjaukseen osallistuvat tutkinnon suorittamisen eri vaiheissa monet eri henkilöt ja tahot, jolloin on todella tärkeää, että jokainen ohjaa kohti samaa tavoitetta ja samanlaisin periaattein. Kaikilla tutkinnon ohjaukseen ja henkilökohtaistamiseen osallistuvilla tulisi olla yhtenäinen toimintamalli ja käsitys siitä, miten tutkinnon suorittaja esimerkiksi laatii tarvittavan ammattitaidon hankkimisen suunnitelman tai miten hän osoittaa omaa osaamistaan työtehtävissä. Käytännön kokemuksena mainittiin, että saman tutkinnon osalta toisia tutkinnon suorittajia ohjataan, että tutkintotilaisuus on yksittäinen työtilanne. Toisille tutkinnon suorittajille taas kerrotaan, että tutkintotilaisuudessa tarkastelun kohteena ovat toiminnalliset prosessit ja työkokonaisuudet. Tähän apukeinoksi esitettiin yhteisiä tilaisuuksia, joissa kouluttajat muodostavat yhteisen käsityksen osaamisesta verrattuna näyttötutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksiin.

Käytännössä suurin osa oppimisesta ja oman osaamisen kehittämisestä tapahtuu tutkinnon suorittajan työpaikalla. Työpaikalla tapahtuvan ohjauksen ja työyhteisön tuen merkitys tutkinnon suorittajan henkilökohtaistamisessa korostuu. Parhaimmillaan tutkinnon suorittaja saa ohjausta oppilaitoksen edustajalta ja työpaikkaohjaajalta. Osaava työpaikkaohjaaja täydentää ja ohjaa henkilökohtaistamista työpaikalla ja avaa kansantajuisesti henkilökohtaistamisen ideaa tutkinnon suorittajalle.

Henkilökohtaistaminen koetaan vaikeaksi hallinnolliseksi toimenpiteeksi, eikä sen linkitystä omaan työhön ja tutkinnon suorittamiseen heti ymmärretä. Henkilökohtaistamisprosessi kuvattiin liian lomakekeskeiseksi ja lomakkeita liian vaikeaselkoisiksi. Haastateltavien kokemusten mukaan opettajat ja kouluttajat etenevät henkilökohtaistamisprosessissa ns. lomake edellä, jolloin henkilökohtaistamisessa korostuvat byrokraattisuus ja säädösten tarkka noudattaminen. Valitettavasti sellaisessa tilanteessa henkilökohtaistamisen idea häviää ja keskiöön nousevat henkilökohtaistamisen eri vaiheiden lomakkeet, joiden tulisi olla vain dokumentoinnin välineitä.

Hyvänä toimintamallina tuotiin esiin henkilökohtaistamisen ja tutkinnon suorittamisen suunnitelman avaaminen tutkinnon suorittajan omista työtehtävistä käsin:

”Toimiva käytäntö on siis lähteä henkilökohtaistamisessa tutkinnon suorittajan omista työtehtävistä eli siitä, mitä hän tekee ja millä tavalla jne. Esimerkiksi jos tutkinnon perusteissa on vaikka asiakaspalvelu puhelintilanteissa. Ja ohjaaja lähteekin sitä avaamaan käytännön kautta, eli hän pyytää opiskelijaa miettimään, miten hän toimii puhelintilanteissa, miten hän ottaa vastaan puhelun ja miten hän siinä toimii. Sen jälkeen kartoitettuja työtehtäviä ja -prosesseja verrataan tutkinnon perusteisiin ja saadaan yhtymäkohtia käytännön työn ja tutkinnon perusteiden kesken, saadaan käytännön työtehtävät ja tutkinnon perusteet puhumaan keskenään. Tässä on tärkeää, että myös opettaja on mukana avaamassa tutkinnon perusteita. Kaikilla tutkintotasolla on ollut ongelmana linkityksen löytäminen tutkinnon perusteiden ja käytännön työn välille.” (Työelämän edustaja, NTM)

Erityistä tukea tarvitsevien tutkinnon suorittajien ohjaus on erityisen haastavaa. Näyttötutkinnon suorittamisen voidaan kuvata olevan vaativaa normaalit oppimis- ja opiskelutaidot hallitsevalle henkilölle. Siitä näkökulmasta erityistä tukea tarvitsevat tutkinnon suorittajat kohtaavat monin kerroin enemmän esteitä tutkinnon suorittamisen prosessin aikana. Viime vuosien aikana näyttötutkintotoimintaan on tullut uusia asiakasryhmiä, joilla on aikaisempaa enemmän erityisen tuen tarvetta. Nämä henkilöt vaativat luonnollisesti paljon enemmän ohjausta kuin ns. perusopiskelijat. Ohjaaja joutuu tekemään aikaisempaa enemmän ohjaustyötä, jotta tutkinnon suorittaminen etenee.

Käytännössä on huomattu, että mitä enemmän ohjaavia tahoja on mukana yksittäisen tutkinnon suorittajan ohjauksessa, sen vaikeampi tutkinnon suorittajan on ymmärtää kokonaisuutta ja saada selkeää, yksiselitteistä kuvaa, mitä pitää tehdä ja miksi. Tärkeintä ohjaustoiminnassa on luottamuksen rakentaminen ohjattavaan; se on avain hyvään ohjaussuhteeseen. Erityistä tukea tarvitsevat tutkinnon suorittajat leimautuvat ns. normaalisti etenevää opiskelijaa helpommin omaan ohjaajaansa. Ymmärrettävästi he eivät halua avautua omista ongelmis-

taan muille ohjauksen toimijoille. Ohjauksen keskittäminen tutkintovastaavalle ja hänen varahenkilöilleen koettiin kaikkein toimivimmaksi tavaksi järjestää ohjausta erityistilanteissa.

”Tänne tarvitaan lisää maalaisjärjellä varustettuja isiä ja äitejä kuuntelemaan ja neuvomaan eikä diplomeilla sertifioituja erityispedagogeja. Tätä ei opeteta ammatillisessa opettajankoulutuksessa.” (Tutkintovastaava AT)

Parhaimmillaan henkilökohtaistaminen antaa tutkinnon suorittamiselle ja opiskelulle rungon ja punaisen langan. Usein opiskelijat ymmärtävät vasta koulutuksen lopussa, mikä merkitys henkilökohtaistamisella on ollut heidän opinnoissaan ja osaamisen kehittämisessä.

”Henkilökohtaistaminen on kuitenkin kaiken perusta.” (Työelämän edustaja, NTM)

8.4 Tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen ja osaamisen arviointi

Miten onnistuu tutkinnon perusteiden mukainen osaamisen osoittaminen käytännön työtehtävissä?

Henkilökohtaistetussa tutkinnon suorittamisessa on aina noudatettava tutkinnon perusteissa määritellyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteerejä sekä ammattitaidon osoittamistapoja. Henkilökohtainen tutkintosuunnitelma laaditaan yhteistyössä tutkinnon järjestäjän, tutkinnon suorittajan ja hänen esimiehensä kanssa.

Tutkinnon suorittamisen haasteena käytännön toiminnassa tutkinnon suorittajien näkökulmasta ovat tutkinnon perusteiden vaikeaselkoisuus ja tutkinnon suorittamiseen liittyvän kirjallisen suunnitelman laatiminen ja dokumentointi. Tutkinnon perusteiden selkokielisyyden vaatimus tuli vahvasti esiin kokemuksista käytännön toiminnan pohjalta. Näyttötutkintojärjestelmään ja -toimintaan liittyvät käsitteet ovat monelle työelämän yhteistyökumppanille ja tutkinnon suorittajille vaikeita ymmärtää ja soveltaa omaan toimintaan. Myös monisivuinen tutkinnon suorittamisen suunnitelma koetaan usein vaikeatajuiseksi ja käytäntöön sopimattomaksi. Tällöin korostuukin opettajan ja ohjaajan tehtävä tutkinnon perusteiden käsitteiden avaajana. Ohjaajien mukaan tutkinnon suorittajat kaipaavat henkilökohtaisen tutkintosuunnitelman laatimisen tueksi käytännön esimerkkejä, joiden avulla he saisivat paremmin kiinni työtehtävien kuvauksista.

Hyväksi käytänteeksi henkilökohtaisen tutkintosuunnitelman laatimisessa nousi esiin se, että tutkinnon suorittaja kartoittaa omia työtehtäviään ennen kuin hän tutustuu tutkinnon perusteiden arvioinnin kohteisiin ja kriteereihin. Työtehtävien kartoittamisen jälkeen tutkinnon suorittaja ja ohjaaja voivat yhdessä peilata ja yhdistää työtehtäviä tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksiin ja kriteereihin. Ryhmäohjausta kannattaa myös hyödyntää henkilökohtaisen tutkintosuunnitelman laatimisessa.

”Hyväksi käytänteeksi olemme kokeneet tällaisen avoimen workshopin, jossa lähdetään yhdessä opiskelijoiden kanssa tarkastelemaan tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksia ja miettimään, miten ne näyttäytyvät heidän työssä. Ja siitä lähteekin yllättävän nopeasti oivalluksia ja aletaan kirjaamaan ensimmäisiä versioita tutkinnon suorittamisen suunnitelmasta. Tätä oivallukseen tähtäävää aikaa on saatava lyhennettyä. Sitä tutkinnon perusteet vs. oman työn kohtaannon ongelma on saatava mahdollisimman helposti ymmärrettäväksi. Kohtaannon ongelma on tutkinnon perusteiden sisältö vs. oma työ.” (Ammattitutkinnon tutkintovastaava)

”Yksi ratkaisu on ollut ottaa jo heti hakeutumisvaiheessa työnantajataho mukaan suunnittelemaan tutkinnon suorittamista käytännön työtehtävissä. Jossain tilanteissa on päädytty jopa perehdyttämään työntekijä osaltaan uusiin työtehtäviin. Syynä on se, että tutkinnon perusteet ovat niin laajoja ja ne edellyttävät monipuolista työnkuvaa. Eli tutkinnon suorittajan on päästävä oppimaan uutta myös työpaikallaan eli työpaikan tuki tutkinnon suorittamiseen tarvitaan. Ja kun heti hakuvaiheessa saa yhteyden esimieheen, niin pääsee myöhemminkin helpommin vierailemaan työpaikalla.” (Työelämän edustaja, NTM)

Näyttötutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamiseen kuuluu myös se, että tutkinnon suorittaja suunnittelee ja sopii myös arviointiin liittyvistä asioista. Henkilökohtaisessa tutkintosuunnitelmassa kuvataan siis sitä, miten tutkinnon suorittaja osoittaa tutkinnon perusteissa kuvattua osaamista omassa työssään. Käytännössä se tarkoittaa sitä, miten tutkintotilaisuudet järjestetään työpaikalla, miten kolmikannan arvioijat valitaan ja sovitaan mahdollisista muista ammattitaitoa täydentävien menetelmien käyttämisestä.

Onnistuneen tutkinnon suorittamisen prosessin, osaamisen osoittamisen ja arvioinnin edellytyksenä ovat yhteistyö eri toimijoiden kesken. Tutkinnon suorittamisen suunnittelussa on hyvä olla mukana tutkinnon suorittajan ja ohjaavan opettajan tai kouluttajan lisäksi myös työelämän edustaja, joko työpaikkaohjaaja tai esimies. Käytännössä edellä mainittujen henkilöiden tulisi yhdessä tarkas-

tella, miten tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimukset liittyvät tutkinnon suorittajan työhön ja miten hän voi osoittaa omaa osaamistaan tutkintotilaisuuksissa.

”Näyttötutkinnon arviointitoiminnassa idea on hyvä, mutta käytäntö on usein toista. Tutkintoprosessissa on todella paljon työtä, ja sen suorittaminen oikein hyvin ja huolellisesti on käytännössä todella kallista ja resursseja vievää. Tutkinnon järjestäjällä ei ole mitään valtuutusta vaatia yrityksen työntekijöitä sitoutumaan tutkintojen arviointiin. Siksi on tärkeää, että esimies on mukana tutkinnon suorittamisen suunnittelussa.” (Työelämän edustaja, NTM)

Käytännössä näyttötutkinnoissa arviointitoiminta jakautuu osaamisen ja oppimisen arviointiin. Tutkintotilaisuudessa arvioidaan tutkinnon suorittajan osaamista, ja mielenkiinto on ammattitaidossa ja sen kehittämisessä. Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen, työpaikalla tapahtuvan oppimisen ja tietopuolisten opintojen etenemisen arvioinnissa keskitytään oppimisen ja kehittymisen arviointiin. Näyttötutkintoon valmistavaan koulutuksen aikana tapahtuvan arvioinnin tehtävänä on arvioida tutkinnon suorittajan valmiuksia osaamisen osoittamiseen tutkintotilaisuuksissa. Osaamisen arvioinnissa tutkinnon suorittajan osaamista verrataan näyttötutkinnon perusteisiin. Oppimisen arvioinnissa arvioidaan, miten opiskelija on saavuttanut hänelle henkilökohtaisesti asetetut oppimis- ja kehittämistavoitteet tutkinnon perusteiden pohjalta.

Edellä kuvatut arviointitoiminnan kaksi eri prosessia sekoittuvat yleisesti näyttötutkinnon toimijoilla. Työelämän että tutkinnon järjestäjän edustajilla on vaikeuksia arviointitoiminnan eri käytäntöjen ja lähtökohtien ymmärtämiseen. Valittavan usein myös opetushenkilöstö ei ymmärrä tai ei pysty selittämään eroa oppimisen ja osaamisen arvioinnin välillä. Näiden kahden arviointiprosessin sekoittuminen keskenään aiheuttaa epäselvyyttä ja väärinymmärrystä käytännön toiminnassa. Tutkinnon suorittajalle pitää korostaa, että tutkintosuoritusten arviointi ei ole ammatillisen kehittymisen päätepiste, vaan yksi arvioinnin piste elinikäisessä oppimisessa.

”Tutkintotilaisuudet ja niiden arviointi ja oppimisen arviointi ovat opiskelijoille ja tutkinnon suorittajille täyttä hepreaa. Ohjeistus tutkinnon järjestäjän puolelta on välillä hyvin epämääräistä. Joku opettaja sanoo, että tutkintotilaisuus pitää olla yksittäisiä tilanteita, ja joku ohjaaja taas painottaa enemmän kokonaisuuksia ja arvioinnin jatkuvuutta. Oppilaitoksen yhtenäiset ohjeistukset ovat erittäin tärkeitä käytännön toimivuuden näkökulmasta.” (Erikoisammattitutkinnon suorittaja)

Näyttötutkinnon kahden eri arviointiprosessin ymmärtäminen on aluksi epäselvää jokaiselle toimijalle, myös tutkinnon suorittajalle. Etenkin työelämän edustajien, työpaikkaohjaajien ja työelämän arvioijien, on ymmärrettävä arviointiin liittyvät erityispiirteet, koska ne vaikuttavat suoraan koko henkilökohtaistamisen prosessiin. Käytännössä se tarkoittaa senhetkisen osaamisen tunnistamista ja oppimis- ja kehittymistavoitteiden asettamista. Käytännössä työelämän edustajien on tärkeää ymmärtää, minkälaista osaamista tutkinnon suorittajalla jo on ja minkälaista tutkinnossa vaadittavaa ammattitaitoa voidaan työssä oppimisen aikana harjoitella ja oppia. Edellä kuvatun asian näkyväksi tekemiseen esitettiin yksinkertainen kaava:

Tutkinnon perusteet – osaaminen = tarvittavan ammattitaidon hankkiminen

Haastateltavien kokemusten mukaan tämän kaavan käyttäminen henkilökohtaisen tutkintosuunnitelman ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen suunnitelman laatimisessa on seuraavanlainen:

”Tutkinnon suorittaja tekee listan, millaisilla työtehtävillä hän osoittaa oman osaamisensa tutkintotilaisuudessa. Tämän jälkeen työpaikkaohjaajan ja esimiehen on varmistettava, että tutkinnon suorittaja pääsee todellisuudessa myös tekemään vaadittavia työtehtäviä ja mahdollisesti alkuvaiheessa ohjattuna. Tässä vaiheessa tarvittavan ammattitaidon hankkimisen suunnitelma ei saa jäädä vain paperille, vaan opiskelijan on päästävä käytännössä tekemään ja harjoittelemaan tarvittavia työtehtäviä.” (Erikoisammattitutkinnon suorittaja)

Työelämän edustajien perehdyttämisessä on huomioitava, että kaikki mukana toimivat osaavat erottaa oppimisen ja osaamisen arvioinnin toisistaan. Tätä asiaa korostetaan tutkinnon suorittajien ja työelämän arvioijien perehdyttämisessä. Ongelmana on usein se, että tutkintosuoritusten arvioinnissa ei keskitytä senhetkiseen osaamiseen, vaan arvioijat ottavat huomioon, positiivisessa ja negatiivisessa mielessä, koko työssäoppimisjakson tai työhistorian.

Tutkinnon suorittamiseen ja oman osaamisen osoittamiseen käytännön työssä liittyy tilanteita, joihin kannattaa puuttua heti. Niiden olemassaoloa ei välttämättä osaa kuvitella, mutta ne ovat hyvin inhimillisiä asioita, jotka kannattaa ottaa yhteisen keskustelun kohteeksi. Muiden kokemusten, ei välttämättä niin onnistuneidenkaan, kuuleminen antaa itselle varmuutta puuttua asioihin ja mahdollisuuden ennalta pohtia omia, itselle sopivia toimintatapoja.

Ensimmäisenä eteen voi tulla huonosti hoidettu hakeutumisvaiheen henkilökohtaistaminen, jossa ei ole varmistettu, voiko tutkinnon perusteiden mukaisia

ammattitaitovaatimuksia työpaikalla osoittaa. Työpaikan tai työtehtävien vaihtuminen kesken prosessin on myös tavallista. Työpaikan hierarkia ja reviirien puolustus ovat nousseet esteiksi tutkinnon suorittamisessa. Käytännössä se on ilmennyt siten, että esimies tai tiimin vetäjä ei ole antanut tutkinnon suorittajalle kaikkia hänen tarvitsemiaan tietoja tai antanut hänen osallistua palavereihin tai työprosesseihin.

Jotkut arviointitoimintaan liittyvät epäkohdat saattavat olla ns. inhimillisiä tekijöitä, mm. arvioijalla on huono päivä tai se, että arvioijat eivät ole pyynnöistä huolimatta perehtyneet tutkinnon perusteisiin tai tutkinnon suorittajan arviointiaineistoihin. Käytännössä ei ole muistettu sitoutua arviointitehtävään tai muut kiireet ovat vaikuttaneet asiaan.

Arvioijat arvioivat usein tutkinnon suorittajan osaamista vertaamalla sitä oman työpaikan toimintatapoihin eivätkä suhteessa tutkinnon perusteisiin. Joissain tapauksissa arvioijat vaativat tutkinnon suorittajalta parempaa suoritusta kuin se, mitä tutkinnon perusteet edellyttävät. He saattavat jopa verrata perustutkinnon suorittajan osaamista alalla jo pidempään toimineen ammattilaisen osaamiseen. Myös arvioijien sanalliset arviot voivat olla erinomaisia, mutta arvosanaksi annetaan vain H2.

”Usein arvioija kertoo, että tutkinnon suorittaja on ‘ihan mukava’, mutta minä en anna kenellekään kiitettävää, koska alalla voi aina kehittyä. Tarkoittaako tämä sitten sitä, että kun vuosia on puhuttu elinikäisestä oppimisesta, niin nyt asia realisoituu väärällä tavalla ja sanotaan, että kukaan ei ole koskaan valmis.” (Ammatillisen perustutkinnon tutkinto-vastaava)

Yllä kuvattua perustutkintotasolla esiintyvää kriteerien ylittävää vaatimusta ei ole kohdattu yhtä usein ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa.

Arvioijien työskentelyyn saattavat vaikuttaa asenteet, jotka liittyvät asemaan, tehtäviin ja hierarkiaan. Näyttötutkinnon vastuuhenkilön on huolehdittava siitä, että kaikkia arvioijia kuullaan tasapuolisesti arviointikokouksessa. Mikäli näin ei tapahdu, se voi vaarantaa kolmikantaisen arvioinnin idean. Arvioinnin perehdytyksen yhteydessä on syytä sopia arvioijien työnjaosta ja varmistaa, että kaikilla arvioijilla on yhteinen käsitys kyseisessä näyttötutkinnossa tai tutkinnon osassa vaadittavasta osaamisesta.

Käytännön ratkaisuna tuli esiin erillisen kirjallisen sopimuksen laatiminen tutkintotilaisuudesta. Kyseisessä sopimuksessa määritellään tutkintosuorituksiin käytetty aika ja rajataan arvioinnin kesto vain siihen. Riittävä tutkinnon suorit-

tamisen aika, esimerkiksi kaksi tai kolme työvuoroa, varmistaa sen, että tutkinnon suorittaja ehtii osoittaa kaiken näyttötutkinnon perusteiden osaamisen kyseisessä tutkinnon osassa. Tämä mahdollistaa myös eri arvioijien osallistumisen toiminnan seuraamiseen ja havainnointiin. Tutkinnon suorittajalle se tarjoaa mahdollisuuden osoittaa osaamisensa riittävässä ajassa, jolloin alkuvaiheeseen liittyvä jännitys ei pilaa tutkintosuoritusta.

Arviointiprosessi saattaa hyvästä perehdytyksestä huolimatta epäonnistua. Joskus voi käydä niin, että paikalle arviointikokoukseen tulee vain yksi arvioija. Kertooko tämä näyttötutkintojen tai järjestelmän arvostuksen puutteesta? Työpaikalla näitä laiminlyöntejä saatetaan toistuvasti perustella kiireellä ja yllättävillä lisätöillä. Yksittäiselle tutkinnon suorittajalle tutkinnon suorittaminen ja ammattitaidon arviointi ovat ainutkertaisia tilanteita, ja hän muistaa lopun ikäänsä, kuinka häntä kohdeltiin. Tutkinnon suorittajalle voidaan korostaa, että tutkintosuoritusten arviointi ei ole ammatillisen kehittymisen päätepiste vaan yksi arvioinnin piste elinikäisessä oppimisessa.

8.5 Henkilökohtaistamisen ja tutkinnon suorittamisen kehittämisen väline – näyttötutkinnon järjestämisuunnitelma

Näyttötutkinnon järjestämisuunnitelman mahdollisuutta toimia nykyistä vahvemmin toimintaa ohjaavana työkaluna pitäisi korostaa. Etenkin työelämän edustajat kokevat eri tutkinnon järjestäjien toimintatapojen ja käytäntöjen erilaisuuden ohjaus- ja arviointitoimintaa vaikeuttavaksi. Oppilaitoksilla on tarvetta yhteisten toimintatapojen kehittämiseen ja jalkauttamiseen sekä näyttötutkinnon järjestämisuunnitelman hyödyntämiseen nykyistä enemmän henkilökohtaistamisen ja yhteistyön tekemisen välineenä. Konkreettisenä, omaan toimintaympäristöön rakennettuna se tarjoaa tutun ja ymmärrettävissä olevan viitekehyksen toiminnan organisoimiseen.

Parhaimmillaan näyttötutkinnon järjestämisuunnitelma toimii yhteisten toimintamallien ja suuntaviivojen vahvistajana. Järjestämisuunnitelmassa on kuvattu, miten työelämäyhteistyötä toteutetaan ja kehitetään sekä miten arvioijien arviointiosaamista ylläpidetään ja kehitetään. Siinä on myös kuvattu, miten henkilökohtaistaminen toteutetaan hakeutumisvaiheessa ja tutkinnon suorittamisessa. Lisäksi sieltä löytyy kuvaus, millaisissa työtehtävissä ja -prosesseissa tutkinnon osittain osaaminen voidaan osoittaa käytännön työtehtävissä sekä miten ja millaisin menetelmin osaamista arvioidaan.

Näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa on myös kuvattu, miten kyseisen näyttötutkinnon järjestämisestä kerätään palautetta ja miten palaute hyödynnetään osana näyttötutkintojen järjestämisen kehittämistä. Näyttötutkinnon järjestäjien olisi syytä ymmärtää, että näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmaa ei laadita tutkintotoimikuntaa varten, vaan se on keskeinen työväline työelämäyhteistyön ja näyttötutkintojen kehittämistoiminnassa. Näyttötutkinnon järjestämiseen ja henkilökohtaistamiseen on sisään rakennettu jatkuvan kehittämisen ja uudistamisen ajatus, jossa yhdistyvät innovatiivisella tavalla yksilön ja yrityksen tarpeet.

KIRJALLISUUS JA MUUT LÄHTEET

Avtal om anordnande av fristående examina 2012. Föreskrifter och anvisningar 2012:25. Utbildningsstyrelsen. Saatavilla: http://oph.fi/download/144387_Avtal_om_anordnande.pdf (Luettu 3.7.2014).

Arvioinnin opas. Ammatillinen peruskoulutus. Näyttötutkinnot. Oppaat ja käsikirjat 2012:9. Opetushallitus. Saatavilla: http://oph.fi/download/142318_Arvioinnin_opas.pdf (Luettu 3.7.2014).

Bedömningsguide. Grundläggande yrkesutbildning. Fristående examina. Utbildningsstyrelsen. Guider och handböcker 2013:1. Saatavilla: http://oph.fi/download/149674_Bedomningsguide_2.pdf (Luettu 3.7.2014).

Handbok om fristående examina för examensarrangörer och examenskommissioner. Guider och handböcker 2013:4. Utbildningsstyrelsen. Saatavilla: http://oph.fi/download/148326_Handbok_om_fristaende_examina_2013.pdf (Luettu 3.7.2014).

Henkilökohtaistamisen ja osaamisen arvioinnin laadun kehittämishankkeessa (HEKO) tuotettu materiaali tueksi omaan kehittämistyöhön. Opetushallitus 2013. Saatavilla: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/nayttotutkintojen_jarjestaminen/henkilokohtaistaminen (Luettu 3.7.2014).

Korkeamäki, J. 2010. Aikuisten oppimisvaikeudet. Näkökulmia selviytymiseen. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 83/2010. Helsinki: Yliopistopaino. Saatavilla: http://www.kuntoutussaatio.fi/viestinta_ja_tietopalvelu/julkaisut_ja_tilaukset/tutkimuksia/aikuisten_oppimisvaikeudet_nakokulmia_selviytymiseen.537.xhtml (Luettu 11.4.2014).

Koulutuksen järjestäjille keinoja puuttua opiskeluun soveltumattomuuteen. Opas SORA-säädösten ja -määräysten toimeenpanoon ammattikoulutuksessa. Oppaat ja käsikirjat 2013:1. Opetushallitus. Saatavilla: http://www.oph.fi/download/148884_Koulutuksen_jarjestajille_keinoja_puuttua_opiskeluun_soveltumattomuuteen.pdf (Luettu 2.7.2014).

Näyttötutkinto-opas. 2012. Näyttötutkinto-opas. Näyttötutkintojen järjestäjien ja tutkintotoimikuntien käyttöön. Oppaat ja käsikirjat 2012:11. Opetushallitus. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Näyttötutkintojen järjestämissopimus 2012. Määräykset ja ohjeet 2012:25. Opetushallitus. Saatavilla: http://oph.fi/download/143426_Nayttotutkintosopimus_2012_VERKKOON.pdf (Luettu 3.7.2014)

Näyttötutkintomestarin koulutusohjelma (25 op). Määräykset ja ohjeet 2012:43. Opetushallitus. Saatavilla: http://oph.fi/download/144552_Nayttotutkintomestari_koulutusohjelma_25_op_.pdf (Luettu 3.7.2014).

Oppisopimuskoulutuksen vertaisarvioinnin kansalliset arviointialueet ja -kriteerit. Oppaat ja käsikirjat 2014:3. Opetushallitus. Saatavilla: http://oph.fi/download/157906_157292_oppisopimuskoulutuksen_vertaisarvioinnin_kansalliset_arviointialueet.pdf (Luettu 3.7.2014).

Tutkintojen tunnustaminen ja kansainvälinen vertailu. Opetushallitus. Saatavilla: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/tutkintojen_tunnustaminen (Luettu 3.7.2014).

Työpaikkaohjaajien koulutus 3 ov. Määräykset ja ohjeet 2012:41. Opetushallitus. Saatavilla: http://oph.fi/download/143209_Tyopaikkaohjaajan_koulutus_2012.pdf (Luettu 3.7.2014).

Vertaisarvioinnin opas. Kansalliset arviointialueet ja -kriteerit näyttötutkinnon järjestämiseen ja valmistavaan koulutukseen. 2010. Opetushallitus. Saatavilla: http://oph.fi/download/131393_Nayttotutkinnon_ja_valmistavan_koulutuksen_kriteerit.pdf (Luettu 3.7.2014).

Painettu
ISBN 978-952-13-5835-7
ISSN 1798-8950

Verkojulkaisu
ISBN 978-952-13-5836-4
ISSN 1798-8969

Minkä näyttötutkinnon voisin suorittaa? Miten näytän osaamiseni? Nämä ovat tuttuja kysymyksiä näyttötutkinnon ja koulutuksen järjestäjille. Miten tukea ja ohjata opiskelijaa ja tutkinnon suorittajaa niin, että haave näyttötutkinnon tai sen osan suorittamisesta myös toteutuu?

Tämä julkaisu auttaa syventämään henkilökohtaistamiseen liittyvää asiantuntemusta ja antaa vastauksia opettajille, opiskelijoille ja tutkinnon suorittajille heitä askarruttaviin kysymyksiin. Henkilökohtaistamisen ja näyttötutkinnon järjestämisen prosessit ovat keskeisiä toimintamalleja suomalaisessa ammatillisessa aikuiskoulutuksessa. Kirjan asiantuntija-artikkeleissa kuvataan henkilökohtaistamista, sen käytäntöjen kehittämistä ja onnistumisen edellytyksiä.

Opetushallitus
www.oph.fi/julkaisut

www.oph.fi/verkkokauppa